

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ADLİ TIP ENSTİTÜSÜ
Danışman:
Prof. Dr. M. Fatih YAVUZ

**LİSE GENÇLERİNİN VAKİT GEÇİRDİĞİ
ORTAMLARIN MADDE KULLANIMI
DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:
BAYRAMPAŞA ÖRNEKLEMİ**

**SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**HAZIRLAYAN
UĞUR EVCİN**

İSTANBUL – HAZİRAN 2011

İçindekiler

1. GİRİŞ VE AMAÇ.....	5
1.1. Madde Kullanım Problemi	6
1.1.1. Madde Bağımlılığının DSM – IV’ e Göre Tanı Ölçütleri.....	7
1.1.2. Madde Kötüye Kullanımının DSM – IV’ e göre Tanı Ölçütleri	8
1.2. Madde Kullanımına Yol Açan Etkenler	8
1.2.1. Arkadaş grubuna bağlı etkenler:	9
1.2.2. Ebeveyne bağlı etkenler:.....	10
1.2.3. Bireysel etkenler:	10
1.2.4. Biyolojik etkenler:	11
1.2.5. Sosyal ve çevresel etkenler:	11
1.3. Bağımlılık Yapıcı Maddelerin Sınıflandırılması	12
1.3.1. Tütün	13
1.3.2. Alkol	14
1.3.3. Esrar	15
1.3.4. Merkezi Sinir Sistemini Baskılayanlar.....	16
1.3.5. Halüsinojenler	16
1.3.6. Uçucu Maddeler.....	17
1.3.7. Eroin	18
1.3.8. Kokain.....	19
1.3.9. Amfetaminler	20
1.3.10. Fensiklidin (PCP).....	20
1.4. Madde Kullanımının Dünya’ daki ve Türkiye’ deki Durumu.....	21
1.4.1. Madde Kullanımının Dünya’ daki Durumu	21
1.4.2. Madde Kullanımının Türkiye’ deki Durumu	23
1.5. Madde Kullanımında Nedensel Teoriler	28

1.5.1. Psikolojik Teoriler ve Madde Kullanımı.....	28
1.5.2. Psikolojik Teoriler Dışındaki Teoriler ve Madde Kullanımı.....	29
1.5.3. Sosyal Sermaye (Social Capital) Teorisi ve Madde Kullanımı.....	30
1.5.3.1. Genç, Sosyal Sermaye ve Madde Kullanımı	35
1.5.3.2. Aile, Sosyal Sermaye ve Madde Kullanımı	37
1.5.3.3. Akran Etkisi, Sosyal Sermaye ve Madde Kullanımı.....	42
1.5.3.4. Gençlerin Katıldığı Sosyal Aktiviteler, Sosyal Sermaye ve Madde Kullanımı	50
1.5.3.5. Madde Kullanımı ve Gençler Üzerindeki Etkileri.....	58
2. GEREÇ ve YÖNTEM.....	63
3. BULGULAR.....	66
3.1. Demografik Özellikler.....	66
3.2. Madde Kullanım Oranları	70
3.3. Aile ile Geçirilen Vaktin Sıklığı ve Madde Kullanımı	74
3.4. Aile ile Yapılan Aktivitelerin Sıklığı ve Madde Kullanımı	77
3.5. Arkadaşlar ile Yapılan Aktivitelerin Sıklığı ve Madde Kullanımı	85
3.6. Aile Kontrolü ve Madde Kullanımı	90
3.7. Gençlerin Katıldıkları Aktiviteler ve Madde Kullanımı	98
3.7.1. Mekândan Bağımsız Yapılan Aktiviteler	98
3.7.2. Zaman Geçirmeye Yönelik Aktiviteler	102
3.7.3. Kültür Sanat Temelli Aktiviteler	106
3.7.4. Eğlence Temelli Aktiviteler.....	110
4. TARTIŞMA.....	114
Demografik Özellikler.....	116
Madde Kullanım Oranları	117
Aile ile Geçirilen Vaktin Sıklığı ve Madde Kullanımı	120
Aile ile Yapılan Aktivitelerin Sıklığı ve Madde Kullanımı	121

Arkadaşlar ile Yapılan Aktivitelerin Sıklığı ve Madde Kullanımı	122
Aile Kontrolü ve Madde Kullanımı	124
Gençlerin Katıldıkları Aktiviteler ve Madde Kullanımı	125
5. SONUÇ.....	134
6. ÖZET	137
7. SUMMARY.....	139
8. KAYNAKLAR.....	141
9. EKLER.....	154

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Halk sağlığının korunması, merkezi ve yerel idarelerin öncelikli politikalarındandır. Madde kullanım problemi de bu anlamda en büyük tehditlerden biridir. Tüm dünyada tanımlandığı gibi ülkemizde de madde kullanım problemi bir gençlik problemi olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede ergenlik dönemi madde kullanımı için risk taşıyan bir dönemdir. Bu dönemde içinde bulunulan ortam, çevresel etkenler, aile ve arkadaş özellikleri ile gencin vakit geçirdiği sosyal mekânlar madde kullanımını belirleyebilecek etkenler arasında yer almaktadır (Ögel ve ark., 2007a). Bu kapsamda adli bilimler, sosyoloji, tıp, psikoloji ve hukuk alanlarının başlıca araştırma ve müdahale alanlarında çalışmalar yapılmaya devam etmektedir.

Madde kullanım problemi tek başına kişide fizyolojik problemler oluşturmamakta; bunun yanında ciddi psikolojik ve sosyal problemleri de ortaya çıkarmaktadır. Sonuçta ortaya çıkan problemler tek başına bireye yansımamakta; başta yakın çevresinden başlayarak tüm toplumda çeşitli ekonomik ve adli sorunlarla çeşitli yansımaları olmaktadır. Bu durum da toplumun temel taşı olan aileyi yıpratmakta ve toplum içerisinde güvensiz ve bağımlı bireyler ortaya çıkartmaktadır.

Madde kullanım probleminin iyi anlaşılabilmesi, risk grubunda yer alan gençlerin bağımlılık yapıcı maddelere yönelme sebeplerinin ortaya çıkartılmasından geçmektedir. Bu anlamda risk faktörleri iyi bir şekilde ortaya konularak geliştirilecek önleme çalışmaları, bağımlılıkla doğru mücadeleyi ortaya koyacağından başarıyı da sağlayacaktır. Bu kapsamda aşağıda madde kullanım probleminin nasıl anlaşılması

gerektiği, bağımlılık yapıcı maddelerin neler olduğu ve çalışmamız kapsamında madde kullanım probleminde aile ve aile kontrolü, arkadaş etkisi ve vakit geçirilen mekanların etkisi literatür kapsamında ortaya konulan teorilerle incelenecektir. Sonrasında ise çalışmamız kapsamında uygulaması yapılan anket sonuçları karşılaştırılacaktır.

1.1. Madde Kullanım Problemi

Madde kullanımı ile ilişkili bozukluklar, DSM-IV' de, her bir madde ayrı kategori oluşturmak üzere başlıca iki ana başlık altında sınıflandırılmaktadır.

1. Madde kullanım bozuklukları

a) Madde bağımlılığı

b) Madde kötüye kullanımı

2. Madde kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan bozukluklar: Bu başlık altında entoksikasyon, kesilme (yoksunluk), entoksikasyon deliryumu, kesilme deliryumu, demans, kalıcı amnestik bozukluk, psikotik bozukluk, duygu durum bozukluğu, anksiyete bozukluğu, cinsel işlev bozukluğu ve uyku bozukluğu yer almaktadır (*Korkut, 2004; Köroğlu, 1995; Ögel ve ark., 2007b; Yaprak, 2006; Tarhan ve Nurmedov, 2011*).

1.1.1. Madde Bağımlılığının DSM – IV’ e Göre Tanı Ölçütleri

Bağımlılık, madde kullanımı sorunu içinde önemli bir kavramdır. Bu kapsamda bağımlılık bir sendromdur. Psikiyatrik bozuklukların sınıflandırılmasına ilişkin DSM – IV adlı kitaba göre bağımlılığın çeşitli ölçütleri vardır.

Bağımlılık yapıcı maddelerin kullanan kişinin uyumunu bozacak, kullanıcıda klinik olarak belirgin bir rahatsızlığa yol açacak biçimde kullanılması ve 12 aylık bir süre içerisinde herhangi bir zamanda aşağıdakilerden 3’ünün bulunması;

1. Tolerans Gelişmesi: Bireyin istediği etkiyi hissedebilmek için maddeyi giderek artan dozlarda alması, yüksek dozlara dayanma gücünün artmasıdır.
2. Yoksunluk Oluşması: Bağımlılık yapıcı madde kesildiğinde ya da azaltıldığında fiziksel veya ruhsal yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkmasıdır.
3. Maddenin tasarlandığından çok daha fazla miktarda ve daha uzun bir süre alınması.
4. Madde kullanımına son vermek ya da bunu denetim altına almak için sürekli bir şekilde istek hissetme ve birçok kez bırakma girişiminde bulunma.
5. Maddeyi sağlamak, kullanmak ya da bırakmak için büyük zaman harcama.
6. Kişinin günlük işlerini yerine getirmesi beklenen zamanlarda madde etkisi altında olma ve bunları yerine getirememe.
7. Madde kullanımının neden olduğu sosyal, ruhsal veya bedensel bir sorunun varlığına rağmen; madde kullanmayı sürdürüyor olma (*Korkut, 2004; Köroğlu, 1995; Ögel ve ark., 2007b; Yaprak, 2006; Tarhan ve Nurmedov, 2011*).

1.1.2. Madde Kötüye Kullanımının DSM – IV’ e göre Tanı Ölçütleri

A. Maddenin uyumu bozacak, klinik olarak belirgin bir rahatsızlığa yol açacak biçimde kullanılması ve 12 aylık bir süre içinde aşağıdaki ölçütlerden biri veya daha fazlasının bulunması:

1. Kişinin işte, evde veya okuldaki yükümlülüklerini sürdürmesini önleyecek şekilde yineleyici biçimde madde kullanması.
2. Fiziksel tehlike oluşturabilecek durumlarda (örneğin araç kullanırken) madde etkisi altında olma ve bu durumun tekrarlanması.
3. Madde kullanımı ile ilişkili olarak yasal sorunların varlığı (örn: madde ile ilişkili davranım bozukluğuna bağlı tutuklanmalar).
4. Madde kullanımının sosyal yaşamda ve kişinin yakınlarıyla ilişkisinde yineleyici ve kalıcı sorunlara yol açmış olmasına rağmen madde kullanımını sürdürme.

B. Bu madde için kişinin bağımlılık tanısı almamış olması (*Korkut, 2004; Köroğlu, 1995; Ögel ve ark., 2007b; Yaprak, 2006; Tarhan ve Nurmedov, 2011*).

1.2. Madde Kullanımına Yol Açan Etkenler

Madde kullanımının etiyojisine göz attığımızda üç temel özellik dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan birincisi; bireyin içinde yaşadığı toplumun, madde kullanımına ilişkin sosyo-kültürel yaklaşımıdır. Toplumda madde kullanımının yaygın olması algısı, yasaların engelleyici olmaması, arkadaş baskısı içinde yaşadığı çevrenin sosyal baskısı, çevreden dışlanma korkusu gibi nedenler, bireyin madde kullanımına yatkınlığını artırmaktadır. Madde kullanım nedenlerinin ikincisi; bireyin

kişilik özellikleri ve genetik yapısı, üçüncüsü ise kullandığı bağımlılık yapıcı maddenin bağımlılık yapma özelliği ve niteliğidir (*Yaprak, 2006*).

Madde kullanımını anlayabilmek için kişilik, aile ve çevre gibi temel etkenlerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Eğer bu etkenlerden bir tanesi yeteri kadar güçlü bir olumsuz etkiye sahipse, diğerlerinin olumsuz etkileri minimal olsa dahi yine kişide madde kullanma olasılığı yüksektir. Bu etkenlerden bir veya daha fazlası güçlü pozitif etki gösteriyorsa, kişi yüksek risk altında olsa dahi bu durum onu madde kullanımına karşı koruyabilmektedir (*Ögel ve ark., 2007b*).

Madde kullanımına yol açan çeşitli etkenleri şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Arkadaş grubuna bağlı etkenler,
2. Ebeveyne bağlı etkenler,
3. Kişiyeye bağlı etkenler,
4. Biyolojik etkenler,
5. Sosyal ve çevresel etkenler (*Ögel ve ark., 2007b*).

Bu etkenleri açıklayacak olursak:

1.2.1. Arkadaş grubuna bağlı etkenler:

Arkadaş grubuna bağlı etkenler arasında en önemlisi kişinin arkadaşlarının madde kullanmasıdır. Arkadaşları madde kullanan bir kişinin madde kullanma riski, madde kullanmayan arkadaşları olan bir kişinin kullanma riskinden daha fazladır. Arkadaş grubunun madde kullanımını ile ilgili tutumları da kişinin madde

kullanmasında rol oynamaktadır. Madde kullanımına yönelik olumlu tutuma sahip arkadaş grubu olan kişilerde madde kullanım riski daha fazladır. Arkadaş grubuna bağlılık ve yönelmenin fazla olduğu kişilerde de madde kullanım riskinin fazla olduğu saptanmıştır (*Ögel ve ark., 2007b*).

1.2.2. Ebeveyne bağlı etkenler:

Aile büyüklerinden birinin madde kullanıyor olması, bu ailede yetişen gencin madde kullanma riskini de artırmaktadır. Ebeveynlerin madde kullanımı ile ilgili tutum ve düşünceleri madde kullanımı yönündeyse, bu durum ailedeki gencin madde kullanım riskini de artırmaktadır. Ebeveynlerin madde kullanımı ve sapkın davranışlara gösterdiği toleransın fazla olması da madde kullanımı için önemli bir risk oluşturmaktadır (*Ögel ve ark., 2007b*).

Ebeveyn – genç arasındaki yakınlık ve bağlılığın olmaması, ebeveynlerin gencin yaşamı ile ilgili olmaması ve uygun olmayan disiplin yöntemlerinin varlığı madde kullanımını artıran risk etkenleri arasında yer almaktadır (*Ögel ve ark., 2007b*).

1.2.3. Bireysel etkenler:

Erken çocukluk döneminde öfkeli, sinirli olma, erken yaşlarda davranış bozuklukları olan kişilerde madde kullanımı daha fazladır. Ayrıca içine kapanık, duygularını ifade etmekte güçlük çeken, kendini ortaya koyamayan gençlerde de madde kullanımı ve bağımlılık riski yüksektir (*Ögel ve ark., 2007b*).

Çeşitli yaşam becerileri eksik olan kişilerde madde kullanımı daha yaygın olarak bulunmuştur. Buna örnek olarak, sorun çözme yetisi düşük olan, dürtülerini ve

öfkelerini kontrol edemeyen, stresle baş etmede güçlük çeken, çevre baskısına karşı koyamayan kişiler verilebilir (*Yaprak, 2006*).

Okul ders başarısı düşük olan veya tehlikeli davranışlar sergileyen ergenlerde madde kullanım riski yüksek olarak bulunmuştur. Erken yaşta madde kullanmaya başlayan kişilerde bağımlılık riskinin daha fazla olduğu gözlenmiştir. Aynı şekilde yaş arttıkça madde kullanım riskinin de arttığı saptanmıştır (*Ögel ve ark., 2007b; Yaprak, 2006*).

1.2.4. Biyolojik etkenler:

Pek çok genetik ve ailesel faktör, gençleri yüksek risk grubuna sokmaktadır. Genel popülasyonla karşılaştırıldığında ailesinde alkolizm öyküsü olanlarda riskin 4 – 6 kat daha fazla olduğu görülmüştür. Tek yumurta ikizlerinde yapılan araştırmalarda, ikizlerin başka çevrelerde yetişmelerine karşın, öz anne ve babaları yüksek oranda alkol kullanan çocukların alkol kullanma oranları yüksek bulunmuştur. Bu durum alkol kullanımı ile genetik yapı arasındaki ilişkinin varlığı şeklinde yorumlanmıştır. Bu kapsamda genetik yüklülük, maddelere verilen fizyolojik tepkiler ve ergende var olan nöropsikolojik eksiklikler de ergenlerde madde kullanım riskini artıran etkenler olarak belirtilmiştir (*Ögel ve ark., 2007*).

1.2.5. Sosyal ve çevresel etkenler:

Düşük sosyo – ekonomik düzey bazı ülkelerde bir risk etkenidir. Nüfusun çok ve fiziksel şartların kötü olması da madde kullanımı için bir risk olarak bulunmuştur. Yüksek suç işleme oranı olan ortamlarda madde kullanım riskinin de fazla olduğu saptanmıştır. Ayrıca yaygın madde kullanımına sahip ve maddeye ulaşmanın kolaylaştığı ortamlar ergenlerde madde kullanım riskini artırmaktadır (*Ögel ve ark.,*

2007b). Bu kapsamda çevresel faktörler, suç işleme ve psikoaktif madde kullanımının gelişiminde çok önemli bir rol oynamaktadır (*Yaprak, 2006*).

1.3. Bağımlılık Yapıcı Maddelerin Sınıflandırılması

Bağımlılık yapıcı maddeler ifadesi ortaya atıldığında genellikle ülkemizde bu kavram uyuşturucu bağımlılığı şeklinde algılanmaktadır; fakat bu tek başına doğru değildir. Uyuşturucu maddelerin yanı sıra uyarıcı maddeler de bulunmaktadır. Bu maddeler insanda ruhsal, fiziksel ve davranışsal çeşitli değişikliklere yol açan kimyasal maddelerdir. Son yıllarda uyuşturucu tacirlerinin sentetik maddelere yoğun bir şekilde yönelmesinden dolayı bağımlılık yapıcı madde sayısının da her geçen yıl arttığı gözlenmektedir (*TUBİM, 2011*). Bazı maddelerin bağımlılık yapma potansiyeli ise daha fazladır. Bağımlılık yapıcı maddeleri sınıflayacak olursak bunlar:

1. Tütün.
2. Alkol.
3. Esrar ve benzerleri.
4. Merkezi Sinir Sistemini Baskılayanlar: Barbituratlar, Benzodiazepinler (Diazem, Rohipnol, Xanax), Alkol, Akineton.
5. Halisünojenler: LSD, Meskalin, Psilocybin.
6. Uçucu Maddeler: Tiner, Benzin, Yapıştırıcılar (Bali, Uhu vd.), Gazolin.
7. Opiyatlar: Morfin, Eroin, Kodein, Metadon.

8. Uyarıcılar: Kokain, Ecstasy, Kafein.
9. Uyarıcılar: Amfetamin.
10. Fensiklidin (PCP) (*Aksu, 2002; Yaprak, 2006; Ögel ve ark., 2007b*).

1.3.1. Tütün

Dünyada en yaygın kullanılan bağımlılık yapıcı maddedir. Tütün kullanımını bırakanların %70' i ilk üç ayda tekrar kullanmaya başlamıştır. Bu durum sigaranın bağımlılık yapma sürecinde ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Tütün yandığında kül dışında üç önemli bileşenden oluşur. Bunlar:

1. Katran (birçok kanser yapıcı madde içerir)
2. Nikotin (uyarıcı bir maddedir)
3. Karbon Monoksit.

Sigara dünyada meydana gelen ölüm nedenlerinin başında yer almaktadır. Bu nedenle ülkeler sigara kullanımını kısıtlama ya da yasaklama eğilimindedirler. Sigaranın bağımlılık dışında çok belirgin hastalıklara da yol açtığı belirtilmiştir. Sigara kullanımının kalp damarlarında tıkanıklığa yol açtığı ve kalp hastalıklarının %30' unda sigaranın etken olduğu gösterilmiştir. Sigara kullanımı bronşların daralması ile giden akciğer rahatsızlıklarına, beyin damarlarında tıkanmaya ve buna bağlı felçlere yol açmaktadır (*Ögel ve ark., 2007b*).

Sigara firmalarının özellikle ergenleri hedef aldığı bilinmektedir. Sigara, satışı yasak olan bağımlılık yapıcı maddelere geçiş maddesidir. Yapılan bir

araştırmada da madde kullananların % 86'sı satışı yasak olan maddelere geçmeden kullandıkları ilk maddenin, sigara olduğunu belirtmişlerdir (*TUBİM, 2010*).

1.3.2. Alkol

Alkol çok yoğun olarak kullanılan yasal bir maddedir. Bağımlılık yapıcı etkisi yüksektir. Ancak alkol yasal bir madde olduğundan insanlar bu maddeyi kullanmaktan çekinmemektedirler. Bu kapsamda bir alt kültür de oluşmaktadır. Alkol kullanımı trafik kazalarına, alkolle ilişkili kaza ve ölümlere, doğum anomalilerine, şiddete, suç işlemeye, ailelerin dağılmasına ve iç kayıplarına yol açabilmektedir (*Ögel ve ark., 2007b*). Düşük dozlarda tüketildiğinde duygulanımda hafif değişiklikler, var olan duygunun yoğunlaşması, muhakemenin zayıflaması, gevşeme, sıcaklık hissi görülürken daha fazla oranlarda tüketildiğinde öncelikle motor becerilerin zayıflaması, algı bozuklukları durumu ile belirtilerin ağırlaştığı gözlenmektedir. Daha yüksek dozlarda ise süreç ölümle sonlanabilmektedir (*Müderrisoğlu, 2008*).

Alkol bağımlısı bir kişinin yaşam süresi ortalama 10 ile 15 yıl kadar kısalmakta ve alkol her yıl yaklaşık yirmi iki bin lme ve iki milyona yakın ölümle sonuçlanmayan yaralanmaya yol açmaktadır. Ruh sağlığı hizmetlerinden faydalanan hastaların yaklaşık % 20' si alkol kötüye kullanmaktadır (*Tarhan ve Nurmedov, 2011*).

1.3.3. Esrar

Satışı yasak olan maddeler arasında sıklıkla kullanılan madde esrardır. Esrar maddesi hint kenevirinden elde edilir. Kurutulmuş ve parçalanmış yaprakları, tohumları, toz halinde veya kahverengi, preslenmiş kalıplar halinde satışı yapılmaktadır. Sigara gibi sarılarak ya da sigara tütününe karıştırılarak kullanılmaktadır (*Müderrişoğlu, 2008; Yaprak, 2006*).

Esrar kullanımı sonrasında ağız kuruluğu, açlık, gözlerde kızarma, kan basıncının artması ve alınan miktara bağlı olarak çarpıntı sık görülen etkilerdir. Kronik kullanımda ise testesteron düzeyi ve sperm sayısının azalması, kadınlarda kısırlık ve yeni doğan bebeğin düşük doğum ağırlığına sahip olması görülebilir. Esrar alındığı zaman yağ dokusunda birikir. Bunun sonucu alındıktan bir hafta sonra bile, etkin maddenin % 50' si bedende bulunabilmektedir (*Ögel ve ark., 2007b; Tarhan ve Nurmedov, 2011*).

Yıllarca esrarın etkilerine karşı tolerans gelişmez diye bilinirdi; fakat yapılan son çalışmalarda esrar maddesinin tolerans geliştirebildiği, hem biyolojik hem de psikolojik bağımlılık oluşturabildiği saptanmıştır (*Ögel ve ark., 2007b; Tarhan ve Nurmedov, 2011*).

Gençlerin esrara başlamasının en büyük nedeni, özentisi ve bağımlılık yapmayacağına dair yanlış inanıştır. Gençler, gençliğin verdiği her şeyi deneme ve bilme arzusunun etkisi ile biraz da meraktan esrar kullanırlar (*Tarhan ve Nurmedov, 2011*). Esrar çoğu zaman diğer illegal maddelere geçiş için bir basamaktır (*Müderrişoğlu, 2008; Ögel ve ark., 2007b; Tarhan ve Nurmedov, 2011; Yaprak, 2006*).

1.3.4. Merkezi Sinir Sistemini Baskılayanlar

Bu gurup ilaçlar, sedatif ve anksiyolitik olmak üzere iki önemli etkisi nedeniyle daha çok sedasyon ve anksiyeteyi gidermede kullanılmaktadırlar. Benzodiazepin ve barbiturat kullanımı değişik derecede psişik ve güçlü fiziksel bağımlılık oluşturmaktadır.

Barbiturat bağımlılığında ilacın türüne göre değişmekle birlikte psişik bağımlılık oluşmaktadır. Şiddetli fiziksel bağımlılık gelişir ve ilacın bırakılması sırasında ağır ve öldürücü olabilen kesilme belirtileri ortaya çıkmaktadır. Bu tür maddelerde alkole olan toleranstan daha çok, morfine olan toleranstan daha az olmak üzere tolerans gelişmektedir (*Tarhan ve Nurmedov, 2011; Yaprak, 2006*).

1.3.5. Halüsinojenler

Halüsinojenler kullanıldıkları zaman halüsinasyonlara neden olan maddelerdir. Bir diğer tanımlama ile kişinin gerçekte olmayan bazı nesnelere veya olayları gerçekmiş gibi algılamasına yol açan maddelerdir. En yaygın olarak tanınan halüsinojenik madde, tarihi çok eskilere dayanan, LSD (lysergic acid diethylamid) dir. LSD maddesi renksiz, kokusuz, tatsız bir maddedir. Şeker küpleri ya da bir parça kâğıt üzerinde çözülmüş olarak satılır. Çok düşük dozlarda alındığında bile halüsinasyonlara yol açan güçlü bir maddedir. Kullanıldıktan 24 saat içinde vücuttan atılır. Fakat LSD' nin başka bir etkisi de maddenin son kullanımının ardından günlerce, haftalarca ya da aylarca sonra gerçekleşebilen geriye dönmelerdir. Kişi maddeyi kullanırken yaşadıklarına benzer hayaller ve halüsinasyonlar yaşar.

Halüsinojenik maddeler fiziksel olarak yüksek tansiyona, görme bulanıklığına, vücut ısısının artmasına, vücutta titremelerin oluşmasına neden

olmaktadır. Kullanım ile algı bozuklukları başlamaktadır. Renkler, kokular, sesler ve biçimler farklı algılanmaya başlandığı gibi aynı zamanda algının keskinleşmesine de neden olmaktadır (*Babuna ve Bayhan, 2009; Kalyoncu, 2010; Müderrisoğlu, 2008; Tarhan ve Nurmedov, 2011; Yaprak, 2006*).

1.3.6. Uçucu Maddeler

Uçucu maddeler kolaylıkla bulunabilen maddelerdir; çünkü bu maddelerin satımı yasaldır. Ucuz olması nedeni ile de kullanımı yaygındır. Yaygın olarak kullanılan uçucu maddeler şunlardır:

- Boyalar ve boyalarda kullanılan tiner
- Bali, UHU gibi yapıştırıcılar
- Çakmak gazı olarak kullanılan bütan gazı
- Kuru temizlemede kullanılan maddeler
- Benzin
- Yazı yazarken yapılan hataları silmekte kullanılan maddeler (Tipp – ex) (*Ögel ve ark., 2007b*).

Tiner genellikle torba içine konur ve oradan koklanarak kullanılır. Bali gibi yapıştırıcılar ise, bir kumaşa emdirilir ve oradan koklanır. Uçucu maddeler kullanıldığında neşe hali, sakinlik duygusu verebilir, bazı hayaller görülmesine yol açabilir. Etkileri arasında ciddi bir sarhoşluk, denge bozukluğu, yürüme güçlüğü sayılabilir. Bu kapsamda kullanımı gerçekleşen tüm uçucu maddelerin sadece sokak çocukları arasında kullanıldığı düşüncesi yanlıştır. Bu maddeler artık her yaşta ve

sosyo-ekonomik düzeyde kullanılabilen bir madde haline gelmiştir (*Müderrişoğlu, 2008; Ögel ve ark., 2007b; Tarhan ve Nurmedov, 2011; Yaprak, 2006*).

1.3.7. Eroin

Açık kahverengi toz halinde satılan bir maddedir. Eroinin saflığı arttıkça rengi beyazlaşmaktadır. Küçük torbalar halinde satılmaktadır. Afyondan elde edilmektedir. En sık kullanım yöntemi burundan çekilmesidir. Sigara tütününe karıştırılarak içilmesine koreks denmektedir. Sigara jelâtini ya da alüminyum folyo üstünde ısıtılarak buharının içe çekilmesine kaydırma denmektedir. Kaşık içerisinde kaynatılarak enjektör yolu ile damara da verilebilmektedir (*KOM, 2009; Ögel ve ark., 2007b; Tarhan ve Nurmedov, 2011; Yaprak, 2006*).

Çok kısa bir sürede düzenli kullanıldığında bağımlılık oluşturabilmektedir. Bazı duyarlı kişilerde ilk bir iki kullanımdan sonra bile bağımlılığa neden olabilmektedir. Hızlı bir şekilde tolerans gelişebilmektedir. Bu nedenle doz artırımının gerçekleşmesi ileri derecede ölüm düzeyine kadar ulaşabilmektedir. Hareket ve konuşmalarda yavaşlama, rahatlama, gevşeme ve sıcaklık hissi, yüzde kızarıklık, göz bebeklerinin küçülmesi eroin alımında ortaya çıkan belirtilerdir. Bu kişilerin beslenme problemleri olduğundan sağlıkları bozulmakta ve kabızlık problemleri de yaşamaktadırlar. En önemli yan etkilerinden sayılabilecek noktada ise enjektör paylaşımı nedeniyle ortaya çıkan AIDS, Hepatit gibi virüslerin insanlara bulaşmasıdır (*Babuna ve Bayhan, 2009; Kalyoncu, 2010; Müderrişoğlu, 2008; Ögel ve ark., 2007b; Tarhan ve Nurmedov, 2011; Yaprak, 2006*).

Eroinin etkisi altı – sekiz saat içinde sonlanır ve şiddetli yoksunluk belirtileriyle karşılaşılmaktadır. Eroin yüksek dozda alındığında ölüm ile

sonuçlanabilir. Göz bebeklerinin toplu iğne başı kadar küçük olması, solunumun yavaşlaması ve koma hali bu durumun belirtileri olarak ifade edilebilir (*Ögel ve ark., 2007b; Tarhan ve Nurmedov, 2011*).

1.3.8. Kokain

Kokain beyaz renkli, toz şeklinde bir maddedir. Kokain çok hızlı ve güçlü bağımlılık geliştirebilen maddelerden biridir. Kokain genellikle toz olarak ve burundan çekilerek kullanılmaktadır. Ayrıca deri altına / damar içine enjeksiyon ile ya da kristal formu olan “crack” in şaşal yöntemi ile içilebilmektedir. Piyasa fiyatı oldukça yüksek olduğundan genellikle yetişkinler ve ekonomik yapısı iyi olan kişilerin kullandığı bir maddedir (*Ögel ve ark., 2007b; Müderrisoğlu, 2008*).

Kokainin etkileri kullanımın ardından hemen ortaya çıkar ve hızlıca kaybolur. Etkisi kaybolduğunda madde alımı tekrarlanmazsa yoksunluk belirtileri meydana çıkar. Kokainin psikolojik etkileri önemlidir. Psikolojik açıdan kullanan kişiye mutluluk hali, keyif, coşkunluk, neşe verir, kişinin kendine olan güvenini artırır. Ayrıca fiziksel gücü de arttırması nedeniyle tercih maddesi olarak tanımlanmaktadır; ancak bağımlılık süreci ile birlikte çok ciddi problemler meydana gelmektedir. Yüksek doz kullanımlarında yüksek tansiyon ve yüksek kalp atışına bağlı rahatsızlıklar oluşturmaktadır. Yoksunluk belirtileri arasında ruhsal çöküntü, kaygı, sinirlilik, güçsüzlük, sürekli uyku hali sayılabilir (*Babuna ve Bayhan, 2009; Kalyoncu, 2010; Müderrisoğlu, 2008; Ögel ve ark., 2007b; Tarhan ve Nurmedov, 2011; Yaprak, 2006*).

1.3.9. Amfetaminler

Ülkemizde genel olarak kullanımı yaygın olmayan bu maddeler, hap ya da kristal beyaz toz halinde bulunmaktadır. Bu kapsamda ecstasy maddesi de amfetamin türevi bir maddedir. Bu nedenle de ülkemizde amfetamin türevi olarak en çok kullanılan madde ecstasy maddesidir. Amfetamin, insan bedeninin ürettiği adrenaline benzer etki eden sentetik maddelere verilen genel bir isimdir (*Ögel ve ark., 2007b; Müderrisoğlu, 2008*).

Amfetamin merkezi sinir sistemini uyaran güçlü bir uyarıcıdır. Kullanıldığında kişinin keyifli olmasına, enerjik hissetmesine, özgüvenin ve dikkatinin artmasına neden olur. Sempatik sinir sistemi üzerinden etki ettiği için çarpıntıya, kalp atım hızı ve nefes alıp verme hızında artışa, ağız kuruluğuna, terlemeye, göz bebeklerinin büyümesine ve kan basıncının artmasına neden olur. Ayrıca kullanıldığında vücut ısısı artar ve sara benzeri nöbetler görülebilir (*Ögel ve ark., 2007b; Müderrisoğlu, 2008*).

1.3.10. Fensiklidin (PCP)

Fensiklidin, 1950'lerde anestezi olarak geliştirilmiş olmasına rağmen daha sonraları tespit edilen ajitasyon ve halüsinasyonlara neden olması nedeniyle kullanımdan kaldırılmıştır. Günümüzde artık yasadışı madde olarak kullanımı devam etmektedir. Genellikle ağızdan ya da damardan alınabilir ya da içilebilirler. Kullanımla ilişkili etkileri arasında halüsinasyonlar, algı ve duygu yoğunlaşması ve öfori sayılabilir. Kullanıma takiben koordinasyon bozuklukları, baş dönmesi ve terleme görülmektedir. Yüksek doz kullanımı, solunumun baskılanması sonucu ölüme sebebiyet verebilmektedir (*Müderrisoğlu, 2008*).

1.4. Madde Kullanımının Dünya' daki ve Türkiye' deki Durumu

1.4.1. Madde Kullanımının Dünya' daki Durumu

Ülkeler madde problemini sosyal bir gençlik problemi olarak gördüklerinden, problemin gençler arasında ne düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla çeşitli anketler geliştirmiş olup, bu anketlerin uygulamaları ülkeler tarafından yürütülmektedir. Bu kapsamda ülkeler genelinde gençlerin madde kullanım oranları aşağıda Tablo I' de yer almaktadır. Ülkemizde ise en kapsamlı çalışma 2003 tarihinde uygulandığından diğer ülkelerle bir karşılaştırma yapılamayacağı düşünülmektedir. Tabii burada ifade edilmeye çalışılan husus; ülkemizde 2003 tarihinden bu yana yerel bir ölçüm çalışmasının yapılmadığı söylenemez. Yerel anlamda küçük ölçekli çalışmalar çeşitli araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo I; Yıllara Göre Ülkelerdeki Madde Kullanım Oranları (15 - 16 yaş)

Ülke	Yıl	Ölçek	n	Esrar	Uçucu	Amfetamin	Ekstazi	LSD	Kokain	Eroin
Belçika	2008	VAD	2168	21	-	3	4	2	2	1
Bulgaristan	2007	ESPAD	2353	22	3	6	6	3	3	2
Çek Cumhuriyeti	2007	ESPAD	3901	45	7	3	5	5	1	1
Danimarka	2007	ESPAD	877	25	6	5	5	1	3	2
Almanya	2007	ESPAD	5011	20	11	5	3	2	3	1
Estonya	2007	ESPAD	2372	26	9	4	6	3	2	1
İrlanda	2007	ESPAD	2221	20	15	3	4	3	4	1
Yunanistan	2007	ESPAD	3060	6	9	3	2	2	1	1
İspanya	2008	PNSD	16460	33	2	3	2	3	4	1
Fransa	2007	ESPAD	2916	31	12	4	4	2	5	3
İtalya	2008	ESPAD Italy	14667	17	5	2	2	3	3	2
G.Kıbrıs	2007	ESPAD	6340	5	16	3	3	2	3	2
Letonya	2007	ESPAD	2275	18	13	6	7	4	2	1
Litvanya	2007	ESPAD	2411	18	3	3	3	2	2	1
Lüksemburg	2005/6	HBSC (WHO)	1507	23	-	-	-	-	-	-
Macaristan	2007	ESPAD	2817	13	8	4	5	3	2	1
Malta	2007	ESPAD	3668	13	16	5	4	2	4	1
Hollanda	2007	ESPAD	2091	28	6	2	4	3	3	1
Avusturya	2007	ESPAD	2571	17	14	8	3	2	3	1
Polonya	2007	ESPAD	2120	16	6	4	4	2	2	2
Portekiz	2007	ESPAD	3141	13	4	2	2	1	2	2
Romanya	2007	ESPAD	2289	4	4	1	1	1	2	0
Slovenya	2007	ESPAD	3085	22	16	2	3	2	3	2
Slovakya	2007	ESPAD	2468	32	13	2	6	4	3	1
Finlanda	2007	ESPAD	4988	8	10	1	2	1	1	1
İşveç	2008	CAN	4884	5	5	1	1	1	1	1
İngiltere	2007	ESPAD	2179	29	9	2	4	3	5	1
İngiltere	2008	NatCen NFER	1827	27	-	3	4	6	6	1
İskoçya	2006	Scottish Gov.	11980	25	5	3	5	4	5	2
K.İrlanda	2007	National Agency	-	17	11	3	5	4	5	1
Hırvatistan	2007	ESPAD	3008	18	11	2	2	2	2	1
Türkiye	2003	ESPAD	4.177	4	4	2	2	2	2	2
Norveç	2007	ESPAD	3482	6	7	1	1	1	1	1
ABD	2005	NIDA	16200	34	13	11	4	6	5	2

Tablo I' de görüldüğü gibi madde kullanım problemi Avrupa ve Amerika' da çok ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4.2. Madde Kullanımının Türkiye' deki Durumu

Türkiye'de madde kullanım yaygınlığına yönelik olarak bu güne kadar ülke genelini kapsayan bir çalışma yapılamamıştır. Türkiye'de genç nüfusta yapılan en son kapsamlı araştırma 2003 yılında sadece altı büyük ilde (Ankara, İstanbul, İzmir, Samsun, Diyarbakır, Adana) yapılmıştır. Bu nedenle bu çalışma Türkiye geneli hakkında bilgi vermekten uzaktır. 2007 yılında TBMM tarafından okulda şiddet olaylarını konu alan bir araştırmada ise detaya girilmeden madde kullanımı sorulmuştur. Bu araştırma dâhilinde Türkiye İstatistik Kurumu tarafından seçilen 60 ildeki 261 okulda (130 resmi, 131 özel) öğrenim gören 26009 öğrenciye yönelik yapılan çalışmaya göre, son üç ay içinde uyuşturucu/uyarıcı madde kullanım oranı % 2,9 olarak tespit edilmiştir (*TUBİM, 2011*).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Gençlik Meclisi 18-27 Temmuz 2008 tarihleri arasında uyuşturucu bağımlılığıyla ilgili (www.ibb.gov.tr) 958 kişinin katıldığı bir anket düzenlemiştir. İBB Gençlik Meclisi Uyuşturucu Bağımlılığı Anketi Raporunda belirtildiğine göre; anket oluşturulurken madde kullanımı ve bağımlılığının ortaya çıkardığı sonuçlar nedeniyle sadece kullanan kişiyi etkilemekle kalmayıp, madde kullanıcılarının başta yakın çevresi olmak üzere toplumun bütün kesimlerine yansiyarak madde kullanımı ve bağımlılığının önemli bir sağlık sorunu haline geldiği hipoteziyle yola çıkılmıştır. 958 katılımcı tarafından doldurulan anket sonuçları hipotezi destekler şekildedir. Katılımcılara öncelikle çevrelerindeki alkol, sigara ve uyuşturucu kullananların yaklaşık oranları soruldu ve bu sorunun analizi sonucu katılımcıların sadece %20'si, çevresinde sigara kullanan kimsenin olmadığını belirtmiştir. Alkol bağımlılığında katılımcıların %63'ü çevrelerinde alkol

bağımlısının olmadığını; uyuşturucu bağımlılığı faktöründe ise katılımcıların %86'sı çevresinde hiç uyuşturucu bağımlısı olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %76'sı uyuşturucu ve zararlarıyla ilgili yeterli bilgi sahibi olduğunu belirtirken, %93'ü uyuşturucu kullanmayı hiç düşünmediğini ifade etmiştir. Buna neden olarak ise, %75'lik bir çoğunluk uyuşturucunun zararlarını ve bağımlılık yapma özelliğini, kalan %25'lik kısım ise dini inanışlarını göstermiştir. Çeşitli şekillerde uyuşturucu kullandığını ifade eden katılımcıların %25'i merak edip denediklerini ancak dini inanışları dolayısıyla devam etmediklerini belirtmişlerdir. Uyuşturucu kullanımına özendirici olarak en önemli etmenin arkadaş çevresi (%62) olduğu görülmektedir (TUBİM, 2010).

Tablo II; Araştırmalarda ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin yaşam boyu en az bir kez madde kullanım oranları dağılımları

	Özer, 1991 n=1800	Yazman, 1995 n=2845	Ögel ve ark, 1996 n=5823	Ögel ve ark, 2001 n=7849	Ögel ve ark, 2004 n=2024	Ögel ve ark, 2004 İstanbul n=?	UNODC, 2004 n=1637
	%	%	%	%	%	%	%
Madde kullanımı oranları							
Sigara	15,7	68	30*	64,9	59	58,9	48,3
Alkol	27,6	61	34,2*	17,9	57,7	58,2	48,6
Herhangi bir madde	2,5	-	-	-	-	-	6
Esrar	-	4	4,2	3,5	4,8	3,3	5,1
Uçucu maddeler	-	4	4	8,6	4,4	4,2	5,2
Ekstazi	-	1	0,9	-	1,2	0,8	3,2
Eroin	-	1	0,7	1,6	1,1	0,8	2,8

*Son bir ay içindeki kullanım yaygınlığını göstermektedir.

2001 yılında yapılan bir araştırmada sigara içme oranı %26.53 olduğu tespit edilmiş ve sigaraya başlama yaş ortalaması 13.47 olarak hesaplanmıştı (Turhan, 2001). 1995 yılında öğrencilerin % 68' inin (Yazman, 1995); 1999 yılında 5 lisede yapılan bir çalışmada öğrencilerin %55,7'sinin (Delikaya, 1999); 2001 yılında

öğrencilerin %64,9' unun (*Ögel ve ark., 2001*); 2004 yılında farklı yerlerde yapılan iki çalışmada öğrencilerin % 59 civarının (*Ögel ve ark., 2004*); yine aynı yıl UNODC' nin yaptığı araştırmada % 48,3'ünün (*Ögel ve ark., 2007b*) ve 2006 yılında öğrencilerin %55,3' ünün (*Kırcan, 2006*) yaşam boyu en az bir kez sigara içmeyi denemiş olduğu saptanmıştır (Tablo II). 2003 yılında yapılan bir araştırmada erkeklerde sigaraya başlama yaşı ortalaması 11,8 olarak bulunmuştur (*Yavuz, 2003*). Öğrencilerin %88,0'ının sigarayı 15 yaş ve altında denediği görülmektedir. Yaş arttıkça sigara kullanım oranı artmaktadır. Sigarayı deneme ve başlama nedenlerinin başında, merak, özentisi ve grup arkadaşları gelmektedir (*Yavuz, 2003*).

1995 yılında yapılan bir çalışmada öğrencilerin %68'inin (*Yazman, 1995*); 1999 yılında öğrencilerin %74,2'sinin (*Demirhan, 1999*); 2001 yılında öğrencilerin %17,9' unun (*Ögel ve ark., 2001*); 2004 yılında öğrencilerin % 57,7' sinin (*Ögel ve ark., 2004*) ; yine aynı yıl UNODC' nin yaptığı araştırmada % 48,6' sının (*Ögel ve ark., 2007b*) ve 2006 yılında öğrencilerin %68,1'inin (*Kırcan, 2006*) yaşamları boyunca en az bir kez alkol kullandığı saptanmıştır (Tablo II). Babanın ve annenin eğitim düzeyi arttıkça alkol kullanan öğrencilerin bu güne kadar aldığı alkol sayısı ile bir seferde içtiği ortalama içki miktarı artmakta ve alkole başlama yaşı küçülmektedir (*Özkan, 2002*). Aynı yıl 1100 lise öğrencisi üzerinde yapılan bir başka çalışmada kişilerin daha çok temini kolay olan maddeleri seçtikleri, genelde bu maddeleri arkadaş çevresinden temin ettikleri ve aile kontrolünden uzak sokak ortamında kullandıkları, kenar mahalle ve gecekondu oturanlarda, ailesinde ya da çevresinde psikoaktif madde kullananlarda, aile içi ilişkileri kötü olanlarda, okul başarısı düşük

ve şiddet davranışı sergileyen gençlerde madde kullanımının yüksek olduğu ortaya konmuştur (*Aksu, 2002*).

1991 yılında lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada; alkol dışı herhangi bir maddeyi yaşam boyu en az bir kez kullanmış olma oranının %2,6 iken, bu oranın 1995 yılında benzer bir örnekleme %7'ye çıktığı saptanmıştır (*Uluğ, 1998*). 1991 yılında İstanbul'da yapılan diğer bir araştırmada ise, yaşam boyu en az bir kez alkol dışında psikoaktif madde kullanım oranı %2,2 iken; bu oran, 1995 yılında %4; 1996 yılında ise %4,2 olarak ölçülmüştür (*Ögel ve Tamar, 1996*). 2001 yılında öğrencilerin %3,5' inin (*Ögel ve ark., 2001*); 2004 yılında öğrencilerin % 4,8' inin (*Ögel ve ark., 2004*); yine aynı yıl UNODC' nin yaptığı araştırmada % 5,1' inin (*Ögel ve ark., 2007b*) ve 2006 yılında yapılan bir araştırmada öğrencilerin %5,5'inin (*Kırca, 2006*) yaşamları boyunca en az bir kez esrar kullandığı ortaya çıkmıştır (Tablo II).

1995 ve 1996 yıllarında öğrencilerin % 4' ünün (*Yazman, 1995; Ögel ve Tamar, 1996*); 2001 yılında öğrencilerin %8,6' sının (*Ögel ve ark., 2001*); 2004 yılında öğrencilerin % 4,4' ünün (*Ögel ve ark., 2004*) ve yine aynı yıl UNODC' nin yaptığı araştırmada % 5,2' sinin (*Ögel ve ark., 2007b*) uçucu maddeleri en az bir kez denemiş olduğu saptanmıştır (Tablo II).

Ülkemizde 2001 ve 2004 yıllarında, genç popülasyonla benzer yöntemlerle yapılan iki araştırmanın verileri kıyaslandığında, tütün ve alkol dışındaki tüm maddelerin kullanım yaygınlığında bir artış görülmüştür (*Ögel ve ark., 2004; Ögel, 2005*).

Çanakkale’ de 2010 yılında liselerde yapılan bir çalışmada da yaşam boyu en az bir kez sigara kullanımı % 35,1, alkol kullanımı % 44,7 ve herhangi bir madde kullanımı da % 2,4 olarak saptanmıştır (*TUBİM, 2011*).

Türkiye, ESPAD (Avrupa Alkol Madde Okul Projesi) isimli araştırmaya, İstanbul’da yapılan bir çalışmayla katılmıştır. 1995 yılında 15 ayrı okulda, 2800 öğrenci ile yürütülen bu çalışmada, herhangi bir maddeyi hayatında en az bir kez kullanan gençlerin oranı %7, esrar kullanım oranı %4, uçucu madde kullanım oranı ise %4 olarak saptanmıştır (*Yazman, 1995*). 2000 yılında yapılan bir araştırmada yaşam boyu en az bir kez esrar kullananların oranı %3,6, uçucu madde kullananların oranı %8,6, uyuşturucu/uyarıcı madde kullandığını belirtenlerin oranı ise %3,3 olarak bulunmuştur. Daha önce yapılan benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında, uçucu madde kullanımının yüksek olması, uçucu madde kullanımında belirgin bir artış olduğunun göstergesi olarak yorumlanmıştır (*Ögel ve ark., 2000*). 2002 yılında yapılan bir araştırmada öğrenciler tarafından en fazla kullanılan uyuşturucu madde esrardır. Başlama yaşı en büyük olan uyuşturucu madde ise esrardır (15,2 yaş). Uyuşturucu madde kullanan öğrencileri uyuşturucu madde kullanmaya başlatan etkenlerden en fazla görüleni arkadaş çevresi olup (%50,0), arkadaş çevresini %40,0 ile sorunlardan uzaklaşma isteği takip etmektedir (*Özkan, 2002*).

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi ile Alkol ve Madde Bağımlılığı Eğitim ve Tedavi Merkezi (AMATEM) ile “Özel Okullar Derneğinin” ortaklaşa başlattığı “Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık Eğitim Paketi” çerçevesinde İstanbul’daki liselerde gerçekleştirilen anketin sonuçları, gençler arasında alkol ve uyuşturucu kullanımının giderek arttığını göstermiştir. İstanbul’da 30’u özel olmak

üzere toplam 62 lisede öğrenim gören 15-17 yaş grubu, 5823 öğrenci arasında yapılan anket çalışmasında, öğrenciler arasında sigarayı yaşam boyu en az bir kez deneme oranı %30 olarak belirlenirken; öğrencilerin % 19,6'sının da günde en az bir kez sigara kullandığı ortaya çıkmıştır. Anket verilerine göre öğrenciler arasında en çok kullanılan uyuşturucu madde esrardır (Terzi, 2009).

1.5. Madde Kullanımında Nedensel Teoriler

Gençlerde madde kullanımının nedenlerini açıklamaya çalışan teorilerden bir kısmına aşağıda kısaca değinilecek olup; araştırmamız kapsamındaki gençlerin madde kullanımını sosyal anlamda açıklamaya çalışan “Sosyal Sermaye (*Social Capital*) Teorisi” üzerinde geniş çaplı bir şekilde durulmaya çalışılacaktır.

1.5.1. Psikolojik Teoriler ve Madde Kullanımı

Bağımlılığın sebebi ve sürdürülmesini açıklamaya çalışan psikolojik teoriler ve modeller 3 kategoride incelenmektedir. Bunlar:

1. Öğrenme Teorisi Temeline Dayanan Modeller
2. Psikodinamik Teoriler
3. Transteoretik Modeller

“Öğrenme Teorisi Temeline Dayanan Modeller” Klasik koşullanma ve Edimsel koşullanma şeklinde ifade edilmektedir. Buna göre klasik koşullanma, arzu ve aşırı istek durumuyla, yani insilün enjektörü veya folyo kâğıdı bir eroin bağımlılığında eroin alma isteğini uyandırması şeklinde açıklanırken; edimsel koşullanma ise, pozitif ve negatif pekiştireçlerin bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımını artırmada kullanılması şeklinde açıklanır. Edimsel koşullanmaya örnek olarak da, keyif almak için kullanıldığında pozitif, yoksunluk belirtilerini azaltmak

için kullanıldığında negatif pekiştirici belirtilir. Sonuçta her iki durumda da bağımlılık davranışı artmaktadır.

“Psikodinamik Teoriler” ise psikodinamik formülasyon olmadığı sürece bağımlılığın psikolojik teorilerinin tamamlanamayacağını savunur. Bu teori, bağımlılık sendromunun ana nedeninin çeşitli pervert (*bozmak, baştan çıkarmak*) ve homoseksüel fantezileri gerçekleştirmeye yönelik bilinçdışı gereksinim olduğunu ileri sürmektedir. En önemli saptama ise, bağımlılığın travma sonrası ile ilişkisinin bulunması.

“Transteoritik Modeller” ise değişim evresi modeli ve PRIME teorisi olarak ifade edilir. Değişim evresi modeli insanların değişim süreçlerine, davranış değişiminin farklı evrelerde farklı olduğuna dayanırken; PRIME teorisi de bağımlı kişiyi anlamının onun motivasyonel sisteminin anlaşılmasından geçtiğine dayanmaktadır (*Tarhan ve Nurmedov, 2011*).

1.5.2. Psikolojik Teoriler Dışındaki Teoriler ve Madde Kullanımı

Madde kullanım probleminin anlaşılmasında psikolojik teoriler dışında şunlar da geliştirilmiştir:

“Evre Teorisi” ne göre, normal adölesan popülasyonunda psikoaktif madde kullanımı pek çok evreden geçer. Önce tütün ve alkol denenir; sonra düzenli olarak alkol kullanılır; bunu tütün ve alkol kullanımı ile birlikte esrar kullanımı takip eder ve sonunda reçetesiz ya da yasadışı ilaçların kullanımı gelir. Bu teoriye göre bir sonraki evreye geçişin bir önceki psikoaktif maddenin kullanımı gereklidir; ancak bunun psikoaktif madde kullanımı için tek başına yeterli bir neden olmadığı da belirtilmiştir.

“Multipl Risk Faktörü Teorisi” nde ise, psikoaktif madde kullanımına yol açan tek bir faktör olmadığı, çeşitli faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıktığı ve adölesanların karşılaştığı birçok problemin de tetikleyici rolü olduğu öne sürülmüştür (*Yaprak, 2006*).

Çalışmamız kapsamında; madde kullanım problemini sosyal bir problem olarak tanımladığımızdan, aynı zamanda son yıllarda sosyal bilimler alanında oldukça büyük ilgi gören, kuramsal ve deneysel çalışmaların hızla artmasından dolayı sosyal sermaye teorisinin madde kullanım problemini hangi alanlarda nasıl açıkladığı literatür çalışmalarından örneklerle anlatılmaya çalışılacaktır.

1.5.3. Sosyal Sermaye (Social Capital) Teorisi ve Madde Kullanımı

Son yıllarda sosyal bilimler alanında oldukça büyük ilgi gören, kuramsal ve deneysel çalışmaların hızla arttığı sosyal sermaye konusu, hem sosyologlar, hem siyaset bilimciler, hem de iktisatçıların temel ilgi odağı haline gelmiştir. Esasen güven, işbirliği, karşılıklı bağımlılık gibi bir takım bilinen değerlerin “sosyal sermaye” adıyla yeniden keşfedilerek insan topluluklarının sosyal ve ekonomik kalkınmasında, refahın yükseltilmesinde dikkate alınması gereken “yeni” bir unsur olarak sunulduğunu söyleyebiliriz (*Erselcan, 2009*).

Bu kapsamda sosyal sermaye kavramı; iktisadi ve sosyolojik bir kavram olarak üzerinde durulmuş ve üretime katkıda bulunacak biçimde işlev gören, toplumdaki sosyal ağların içinde ve aralarındaki bağların bütünü olarak tanımlanır (*Baskak ve Öneş, 2010*).

“Sosyal sermaye” kavramını ilk olarak Lyda Hanifan, 1916 tarihli eğitim alanındaki çalışmasında kullanmış ve sosyal sermayeyi “toplumu oluşturan kişiler ve aileler arasında iyi niyet, dostluk, sempati ve sosyal ilişkilerden ortaya çıkan, insanların günlük yaşamlarında sahip oldukları somut bir değer” olarak kavramlaştırmıştır. Çağdaş anlamıyla ilk kez 1970’lerde iktisatçı Glenn Loury (1977), sosyoloji ve siyaset bilimi alanlarında Pierre Bourdieu (1986) ve James Coleman’ın (1988) kullandığı kavram, daha sonra Putnam, Burt, Portes, Woolcock ve Dasgupta gibi yazarlar tarafından geliştirilmiştir (*Erselcan, 2009*).

Fiziki, finansal ve beşeri sermaye kavramları baştan itibaren iktisat disiplini içinde ortaya çıkmış ve geliştirilmiş oldukları halde, sosyal sermaye onlardan farklı olarak iktisattan, sosyoloji, işletme, siyaset bilimi ve sağlık bilimlerine kadar değişen pek çok disiplinde eş zamanlı olarak geliştirilmektedir. Kısaca sosyal sermayenin geniş bir yelpazede son yıllarda artan bir şekilde farklı konularda teori olarak ele alınarak kullanıldığı gözlenmektedir.

Bu çalışmamızda madde kullanım problemi bir gençlik problemi olarak, sosyal bir problem olarak tanımlandığından bu alandaki çalışmalarda kısaca Coleman’ın sosyal sermaye kavramı tanımı ve içeriği üzerinde durulacaktır. Sonrasında ise madde kullanım problemini anlamada hedef grupta yer alan ergenleri sosyal sermaye teoremi çerçevesinde temellendirmeye çalışacağız.

Coleman basitçe sosyal sermayenin sosyal kontrol ve normlardan oluştuğunu ortaya koyar (*Dika ve Singh, 2002*). Coleman sosyal sermayenin gözle görülemez olduğunu ve 3 formunun bulunduğunu iddia etmiştir. Bunlar:

1. Güven derecesi – Zorunluluk ve beklentilerden ortaya çıkar. Güven etkileşim için ortam sağlar. *Edwards ve arkadaşlarına (2003)* göre, insanlar birbirleri için bir şeyler yaparlar. Sonrasında zamanında yaptıkları bu faaliyetler onlara geri ödenir. Böylece yardımsever faaliyetlerinden dolayı kazanç sahibi olurlar. Sosyal yapı içerisindeki yükümlülük sahibi bireyler daha fazla sosyal sermaye sahibidirler (*Coleman, 1994*).
2. Bilgi kanalları – Sosyal ilişkilerin en önemli unsurudur. Akılcı bir şekilde verilebilmesi, alternatiflerin bilinmesi ve hangi seçeneğin en iyi olduğunun hesaplanabilmesine bağlıdır. Bu sayede bilgi kanalları sosyal sermayeyi, diğer insanların bilgilerini edinme aracılığıyla sağlarlar (*Dika ve Singh, 2002*).
3. Etkin yaptırım ve normlar – Sosyal yapı içerisinde oluşmuş ve yerleşmiş bir takım normlar ve bu normlara paralel olarak ortaya konulan yaptırımlar bazı pozitif eylemleri kolaylaştırırken, negatif sonuçlara yol açacak eylemleri de kısıtlayacaktır (*Erselcan, 2009*).

Belirtilen üç formda sosyal sermaye, aktörler arasındaki ilişki içerisinde ortaya çıkar. Toplumun karakteristik özellikleri, güven derecesi, bilgi kanalları ve normları toplumun, gençleri kontrol etmesini ve etkilemesini sağlamaktadır (*Dika ve Singh, 2002*). Ayrıca Coleman, onların kasıtlı istedik amaçlarının ve organizasyonlarının sosyal sermayeyi oluşturacak alanların ortaya çıkmasını sağladığını belirtir. Örneğin; bir grup insan özel bir amaç için bir araya gelip toplanırken; onların birlikteliğinin bir sosyal sermaye oluşturduğu ve diğerlerinin de bundan faydalandığını belirtir (*Edwards ve ark., 2003*). Coleman aile sistemini

sosyal sermayenin bir temeli olarak düşünmektedir. Sosyal sermaye aile içerisindeki bireyler arası ilişkiye dayanmaktadır (*Schaefer-McDaniel, 2004*). Aile sosyal sermayenin aktarımından sorumlu olduğundan çocuklar ile gerçekleşecek aile içi iletişim çok önemlidir. Bu çerçevede normlar, sosyal iletişim ağları ve çocuklar ile yetişkinler arasındaki ilişkiler çocukların gelişimi açısından oldukça önemlidir (*Schaefer-McDaniel, 2004*).

Sosyal sermaye sadece aile içerisinde yer almaz; aile dışında ve toplum içinde de yer alır (*Coleman, 1987*). Aileler kendi emsallerinin (eşlerinin, arkadaşlarının vd.) ailelerini de bilirler. Çocukların etrafındaki sosyal yapı da normların oluşmasını sağlamaktadır (*Dika ve Singh, 2002*). Özellikle okul ve çevresi de bu anlamda çok büyük önem arz eder. Okul ve çevresi altı tür kişiler arası ilişki çeşidini sağlamaktadır. Bunlar: öğrenciler arasında; öğretmenler arasında; aileler arasında; öğrenci – öğretmen arasında; aile – öğretmen arasında ve aile – öğrenci arasında oluşan ilişkilidir (*Coleman, 1990*). Buna ek olarak, Coleman (1990), sosyal sermayenin daha çok okulda görüldüğünü ve akademik başarıyı artırdığını iddia etmektedir. Bu durumun oluşmasında da okul – aile işbirliğinin, bireysel farkındalıkların ve öğretmen – öğrenci ilişkilerinin geliştirilmesi üzerinde durmaktadır.

Araştırmalar, sosyal sermayenin üç alanda sıklıkla ölçüldüğünü gösterir.

Bunlar:

1. Sosyal etkileşim ağları,
2. Güven ve karşılıklılık,

3. Ait olma duygusu (*Schaefer-McDaniel, 2004*).

Bu anlamda yaşanan çevre sosyal sermayenin oluşumu açısından önemlidir. Bu sayede sosyal etkileşim ağları artmaktadır. Sosyal sermaye yararlı birçok kaynak sağlamaktadır (*Schaefer-McDaniel, 2004*).

Güvenilir ilişkiler; aileler, mahalledeki komşular, akranlar, öğretmenler ve çocukların sosyal çevresindeki diğer kişiler yollarıyla, çocukların kendi iletişim ağlarını kurmalarını sağlar (*Schaefer-McDaniel, 2004*).

Ait olma duygusu ise psikolojik olarak başta kendine ve sonrasında toplumun tüm katmanlarına güvenerek ait olduğunu hissetme durumudur. Bu kapsamda ait olma duygusu bir çeşit yatırım olarak nitelendirilebilir; çünkü çocukların gelişimine ve kendi benliklerinin oluşmasına katkı sağlamaktadır (*Schaefer-McDaniel, 2004*). Örneğin; ergenlerde yapılan çalışmalarda, okula olan ait olma duygusunun artışının akademik başarıyı da artırdığı gözlenmiştir. Tam tersi bir durumda ise; yani okulda yaygın şiddet davranışı gözleniyorsa okula ait olma duygusunda da bir düşme gözlenmiştir. Buna ek olarak, eğer çocuklarda ait olma ve kabul görme davranışı fazlaysa bu çocukların daha fazla arkadaşı ve çevresi ile ilişkileri olduğu gözlenmiştir (*Schaefer-McDaniel, 2004*).

Psikolojik boyutunun yanında, fiziksel çevrenin de çocuk gelişimi açısından önemli olduğu gözlenmiştir. Parklar, oyun sahaları, kiliseler ve özellikle okullar genç insanlar için vakitlerini geçirecek önemli sosyal aktivite alanlarıdır (*Morrow, 2001*).

Özetle; sosyal sermaye normlar ve değerler üzerinde odaklanmaktadır. İster aileden, ister toplumdan gelsin; sosyal dayanışmayı, sosyal kohezyonu şekillendirmeye çalışmaktadır (*Putnam, 2000*).

Şu ana kadar ifade edilmeye çalışılan, literatürdeki çalışmaların sosyal sermaye ile tanımlanması ve çerçevesinin çizilmesi üzerinde duruldu. Bundan sonraki kısımda ise, konumuz içeriğindeki hedef kitlemizde yer alan gençlerin madde kullanımına yönelmesini, sosyal sermaye teorisi kapsamında, alanda yapılan çalışmalarla, anlatmaya çalışacağız.

1.5.3.1. Genç, Sosyal Sermaye ve Madde Kullanımı

Madde kullanım problemi tüm dünyada bir sosyal problem olarak nitelendirildiğinden; yapılacak önleme çalışmalarında bu temellendirmeyi kullanmanın problemin en aza indirgenmesinde önemli bir katkısının olacağı düşünülmektedir. Önleme metodu olarak, sosyal sermaye teorisi, amaçlarını gerçekleştirmek için sosyal ilişkilerden yararlanmaktadır. Sosyal ilişkiler sürecindeki etkileşim çeşitli yönlerden koruma sağlarken; ayrıca istenmeyen davranışlar üzerinde de kontrol mekanizması oluşturmaktadır (*Bolin ve ark., 2003*). Bu kapsamda ifade edilen etkileşim eğitim, politika ve ekonomi alanlarında da kullanılmaktadır.

Sosyal sermaye kavramı bireylerin sosyal statülerinden farklıdır. Sıradan rutin aktiviteler, yakın aile ilişkileri, gençlerin katıldıkları aktiviteler, kiliseye gitmek, bir klube üye olmak gibi durumlar sosyal sermayenin birer parçası olarak nitelendirilmektedirler (*Croll, 2004*).

Bireyler internetteki sosyal ilişkilere gömülmüş durumdadır ve bu sosyal yapı onların kararlarını da etkilemektedir. Sosyal yaşam içerisinde bireyler, zamanlarını ve enerjilerini ifade edildiği şekilde harcayarak sosyal sermayeye yatırım yapmaktadırlar (*Lundborg, 2005*). Bu kapsamda aileler, akran grupları, topluluklar zamanımızın çoğunu birlikte geçirdiğimiz yerlerdir. Gençlerin davranışları üzerinde bu tür grupların farklı etkileri ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir grup ile ortaya güçlü bir bağın çıkması, beraberinde aynı derecede davranışların da gelişmesine sebep olmaktadır. Örneğin; suçlu bireylerden oluşan bir grup ile zaman geçirmek, suçlu davranışların sergilenmesini beraberinde getirmektedir (*Buyse, 1997*). Aynı şekilde bu durumu madde kullanımı için değerlendirdiğimizde madde kullanan kişilerin bulunduğu bir ortamda arkadaş çevresine sahip olan kişilerin madde kullanma riski; madde kullanmayan arkadaşlara sahip kişilere göre daha fazladır (*Erdem ve ark., 2006*).

Sosyal sermayedeki etkileşim ergenlik dönemi sürecinde de farklılık ortaya koymaktadır. Ergenlik dönemindeki ilişkilerin özellikleri de bu çerçevede değişmektedir. Çocukluktan ergenliğe doğru akran etkisi artarken; aile ve öğretmen etkisi azalmakta; fakat genel manada sabit kalmaktadır. Özellikle akran etkisinin en etkin olarak görüldüğü dönem ergenlik dönemi olarak ifade edilmektedir (*Buyse, 1997*).

Sosyal sermaye teorisinin öncülerinden olan Coleman, akademik başarı üzerine de odaklanır. Bu odaklanma sonucu sosyal sermaye ve gençlerin eğitimdeki başarılarının arasındaki ilişkiyi keşfeder. Bu kapsamda çalışmaları birçok araştırmayı etkilemiştir. Başka bir yönü; sosyal sermaye ve gençlerin davranışları arasındaki

ilişki farklı alanlarda çalışılır. Benzer ilişki madde kullanımı ve sosyal sermaye arasında gözlemlenir. Bu çerçevede birçok çalışma sosyal sermayenin sigara kullanımında, alkol tüketiminde ve bağımlılık yapıcı madde kullanımında etkili olduğunu söylemektedir (*Lundborg, 2005*).

Sosyal sermaye ve madde kullanımı arasındaki ilişkiyi araştırmak için, sosyal sermayenin üç alanı aşağıda tartışılacaktır.

1.5.3.2. Aile, Sosyal Sermaye ve Madde Kullanımı

Ailenin gençlerin madde kullanımı üzerindeki etkisi birkaç çalışmada araştırılmıştır. Aile yapısının bu etkinin oluşmasında, özellikle aile kontrolü ve gençlerin madde kullanımı arasında, ters yönlü bir ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Örneğin; eğer ailede sigara içiliyorsa, içmeyen ailelere göre çocuğa yakınlık ve aile kontrolünün daha az olduğu gözlenmiştir (*Wen ve ark., 2008*).

Coleman ailedeki sosyal sermayeyi beş kısımda inceliyor (*Ferguson, 2006*).

Sosyal sermaye çalışmalarında araştırılan bu beş kısım:

1. Aile Yapısı,
2. Aile – Çocuk İlişkisinin Niteliği,
3. Yetişkinlerin Çocuklarıyla İlgilenmesi,
4. Ailelerin Çocukların Katıldıkları Faaliyetleri İzlemeleri,
5. Aile Dışındaki Sosyal Destek (*Ferguson, 2006*).

Aile Yapısı: Sosyal sermayenin neticelerini belirleyici ve çocuk gelişiminde önemli bir role sahiptir (*Croll, 2004*). Birçok araştırmada, ölçüm sonuçları benzerlik göstermektedir. Araşmalardan bazılarını tek ebeveynli ailelere karşın iki ebeveynli ailelerin varlığı, anne/babadan birinin yokluğu (ölüm gibi), ev dışında çalışan bir annenin/babanın varlığı, ev gelirleri gibi çalışmalar oluşturmaktadır.

Coleman, tek ebeveynli aileleri sosyal sermaye içinde açıklar. Fiziksel yokluk veya çocukların gelişimine dâhil olmayan ailelerin, çocukların risk grubunda bulunmalarına katkı sağladığını ifade ediyor (*Ferguson, 2006*). Diğer bir taraftan aile yapısı içerisinde annenin en önemli birey olduğu belirtilmektedir (*Morrow, 2004*).

Tek ebeveynli aileler ve çalışan anneler çocuğun gelişimine yetersiz zaman ve geniş aile yapısı nedeniyle katkı sağlayamamaktadır. Bu durumda sosyal sermayenin azalışına neden olmaktadır. Anne babanın birlikte olduğu aileler, ayrı olan ailelere nazaran çocukların takibinde ve yapılan aktivitelere katılımında daha avantajlı oldukları gözlenmiştir (*Croll, 2004*). Ayrıca annenin mesleğinin çocuğun suç işlemede hiç ya da çok az etkisinin olduğu gözlenmiştir (*Vander ve ark., 2001*). Tek ebeveynli aileler ile akran etkisi arasında önemli bir etkileşim olmazken; bu fikre benzer olarak tek ebeveynli aileler ile sigara, alkol ve diğer bağımlılık yapıcı maddeler arasında da önemli bir etkileşim saptanmamıştır (*Lundborg, 2006*).

Ailenin sosyo-ekonomik yönünün çocuklar ve gençler açısından önemli olduğu ifade edilir. Çocuğun yer aldığı sosyal sınıfta genellikle babasının mesleğinin belirleyici olduğu gözlenmiştir (*Croll, 2004*). Bu çalışmada; aileler ve aile üyeleri çocukların akademik kariyerleri ve başarılarında temel aktörler olarak görülürler (*Croll, 2004*).

Aile – Çocuk İlişkisinin Niteliği: Aile üyeleri arasındaki yüksek iletişim ile çocuğun davranışları arasında pozitif bir korelasyon vardır. Yine aile ilişkisi ile okulu yarım bırakan öğrenci oranları arasında da negatif yönlü bir bağlantının olduğu gözlenmiştir (*Ferguson, 2006*). Ayrıca kardeş sayısının az olması ile çocukların başarısı arasında önemli bir ilişki saptanmıştır. Buna karşın ödevleri kontrol etmek ile yüksek okul başarısı arasında herhangi bir ilişki saptanmamıştır (*Ferguson, 2006*).

Yetişkinlerin Çocuklarıyla İlgilenmesi: Sosyal etkileşim aracılığıyla çocuğa bazı sorumluluklar ve beklentiler aktarılır. Etkileşim esnasında, çocuklar sosyal normları ve onların anlamlarını öğrenirler. Böylece çocuklardan bu normları özümsemeleri beklenir.

Güncel araştırmalar; annenin akademik kariyerinin etkisi, ailenin çocuğa karşı empati derecesi, çocuğun okul ile bağlantılı aktivitelere katılımında ailenin kontrolü ve desteği, okula gitmeden önce kahvaltı yapılması, ev ödevlerini kontrol edilmesi, TV izleme saati gibi ölçümleri kullanmaktadırlar.

Yükümlülükler, beklentiler ve güvenilirlik sosyal sermayenin önemli parçalarını oluşturmaktadır. *Coleman (1994)* sosyal sermayenin iki şeye dayandığını iddia eder; sosyal çevrenin güvenilirliği ve sorumlulukların derecesidir. Aile beklentileri, güvenli çevre ve güvenilirlik isteklerinin gelişimi ile ilgilidir (*Coleman, 1994*).

Ailenin desteği evin duygusal iklimini ve aile içerisindeki güçlü aile bağlarını yansıtmaktadır. Ailesel meydan okuma ise; yüksek standartları, yüksek beklentileri ve özgüveni geliştirmektedir (*Croll, 2004*).

Ailenin çocukların ev ödevlerine başlıca dört şekilde katkılarının olduğu saptanmıştır. Bunlar: değer verme, izleme, yardım etme ve yapma (*Van Voorhis, 2003*).

Güçlü aile ilişkilerinin, çocuğun geleceğine olumlu düzeyde yön vereceği, madde kullanımı ve suçtan uzak tutacağı belirtilmiştir (*Halpern, 2005*).

Urberg ve arkadaşları (2003), aile ilişkilerine ve okul başarısına önem vermeyen ailelerin çocuklarının genellikle sigara içen kişileri arkadaş olarak kabul ettikleri gözlemiştir. Aynı şekilde olumlu geri dönütlerin gençlerin okul başarısı için çok önemli olduğu gözlenmiştir. Eğer gençler, aileler ve öğretmenlerinden olumlu geri dönütler aldılarsa; bu gençlerin daha iyi bir okul başarısı ve geleceğe yönelik akademik kariyer sahibi oldukları saptanmıştır (*Halpern, 2005*).

Ailelerin Çocukların Katıldıkları Faaliyetleri İzlemeleri: Sosyal sermayenin dördüncü kısmını ailelerin çocuklarının katıldıkları aktiviteleri izlemeleri oluşturur (Ferguson, 2006). Güncel araştırmalar, çocuğun evde olmadığı zamanlarda kimlerle birlikte olduğu, ne yaptığı, boş zamanlarını nasıl değerlendirdiği, ailelerin okul etkinliklerine katılım sayısı, ailelerin çocukların arkadaşlarının ailelerini isim ya da sima olarak bilmesi gibi ölçümlerden yararlanmaktadır (*Ferguson, 2006*). Yapılan bir çalışmada da ailenin çocuklarını etkin bir şekilde izlemesi ve birliktelik sürdürmesi eğitim seviyesiyle doğru orantılı olarak, madde kullanımı ile de ters orantılı olarak ilişkili olduğu saptanmıştır (*Abar ve Turrisi, 2008; Ferguson, 2006*). Burada ortaya konulduğu gibi, aile çocuklarla birlikte ne kadar ilgiliyse ve katıldıkları faaliyetleri takip edebiliyorsa o seviyede çocukların madde kullanım riskinin azaldığı ifade edilmektedir.

Ayrıca ergenlik sürecinde ailelerin rollerinin azaldığı gözlenmektedir. Bu süreçte aile takibi fakültede de devam ederse ve eğer aile çocuğunun boş zamanlarında ne yaptığını bilirse, ergenlerin alkol kullanım riskinin azaldığı saptanmıştır (*Abar ve Turrisi, 2008*). Dahası, aktif ebeveyn ilişkisi ve takibi, ailenin rol model olması, madde kullanımında akran etkisini de azalttığı görülmüştür (*Abar ve Turrisi, 2008*).

Aile üyeleri ile olan yakınlık ve geniş ailelerde olan güçlü aile ilişkileri ailenin büyümesini sağlıyor. Böylece çocuğun birincil elden çevresi hakkında bilgi edinmesi sağlanmış oluyor.

Diğer taraftan, *Zolotor ve Runyan (2006)*, sosyal sermaye içeren bir mahallede oturmalarına rağmen; ayrı (yalıtılmış) ailelerin, çocuklarını önemsemedikleri, çok sınırlı bir iletişime sahip oldukları ve komşuluk ilişkilerinin de zayıf olduğunu gözlemiştir (*Zolotor ve Runyan, 2006*).

Aile Dışındaki Sosyal Destek: Hala üzerinde araştırmalar yapılmaktadır. Aile dışındaki ifade edilmeye çalışılan sosyal destek en yakın anlamıyla anne ve baba dışındaki başta akrabalar olmak üzere komşulardan alınan desteği kapsamaktadır. Bu tür bir desteği sağlayan ailelere yolculuk, çocuk bakımı, duygusal destek, ekonomik destek vd. konularda yardım edilir (*Horvat ve ark., 2003*).

Aile dışındaki sosyal desteğin fazla olduğu yerlerde okul bırakma davranışının azaldığı gözlenmiştir (*Ferguson, 2006*). Aile dışındaki sosyal desteğin fazla olması, özellikle akrabalar ile yaşayanlar, sadece çocuğun hayatında önemli rol

oynamaz; ayrıca anneye sorumluluklarını yerine getirmede de yardımcı olur ve onların huzurunu artırır (*Mowbray ve ark., 2005*).

Özetle, ailesel sosyal sermayenin oluşumunda aileler her zaman en önemli noktadadır. Komşular üzerindeki pozitif etkinin yanında, güçlü ailelerde gençlerin anormal davranışları görülmez.

Aile ilişkisinin akran ilişkisinden daha önemli olduğu hala tartışılmaktadır (*Croll, 2004*).

1.5.3.3. Akran Etkisi, Sosyal Sermaye ve Madde Kullanımı

Geleneksel olarak, madde kullanımı ile ilgili hususlarda, gençlerin anormal davranış göstermelerinin yaşlılarının etkisiyle oluştuğu kabul edilir. Çünkü madde kullanımını onlar başlatır, bağımlılık yapıcı maddeleri onlar temin eder, kullanımını onlar devam ettirir, birbirleriyle bağımlılık yapıcı maddeler hakkında konuşurlar, birbirlerinin madde kullanma davranışlarını örnek alırlar ve birbirlerinin madde ve madde kullanımı hakkındaki tutumlarına şekil verirler (*Cotterel, 1996*).

Arkadaş kazanma, sıradan bir süreç değildir, bir zamanı gerektirir (*Urberg ve ark., 2003*). İkizler biyolojik olarak aynı olan insanlar olmalarına rağmen, farklı davranışlar ortaya koyabilmektedirler. Bu kapsamda genetik yapıdan daha çok akran grubundaki etkileşimin daha etkili olduğu düşünülmektedir. Yani ikizlerden biri arkadaş çevresi içerisinde alkole başlayabileceği gibi diğeri bu maddeleri hiç kullanmamış olabilir (*Guo ve ark., 2008*). Dahası, akran etkisinin daha az etkili olduğu gruplarda, daha az madde kullanımı ve daha az suç işleme davranışı

gözlenirken; bunlara karşın daha fazla geleneksel yaşam tarzına sahip olduklarını ifade etmektedirler (*Pearson ve West, 2003*).

Cotterell' e (1996) göre, sigara içen arkadaşlara sahip olmak akran baskısı içermemektedir. Bu kişiler genellikle sigara sağlayan ve içmek için örnek rol model olan kişilerdir. Buna karşın akran etkisi veya akran baskısı; zorlama, alaya alma ve aleni bir dışlama gibi davranışları içermektedir. Bu kapsamda ortaya konulan etki ya dolaylı bir şekilde, insanlar arasında zamanla yayılır; ya da doğrudan bireylerin belli davranışları yapmaya zorlanması şeklinde gerçekleştirilebilir, aile – çocuk ilişkilerinde gözlemlendiği gibi (*Cotterel, 1996*).

Bazı araştırmalara göre, gençlerin madde kullanımında ailenin madde kullanımı temel sebep olarak gösterilmektedir. Yine son 30 yılda yapılan çalışmalarda da gençlerin bağımlılık yapıcı maddelere yönelik eğilimlerinin akran etkisine bağlı olarak oluştuğu ifade dilmektedir (*Kirke, 2004*). Bu sonuç sadece Amerika' ya özel olmayıp; diğer ülkelerde de (İngiltere, Finlandiya, Portekiz, İspanya vd.) görülmektedir (*Hoffman ve ark., 2006*). Örneğin; gençlerin büyük çoğunluğunun ilk sigaralarını arkadaşlarıyla içtiği gözlenmiştir (*Hall ve Valente, 2007*).

Gençler ergenlik süreciyle birlikte büyüdükçe, ailenin etkisi azalarak akran etkisinin daha etkili olduğu ifade edilmektedir (*Gatti ve Tremblay, 2007*). Bunun nedeninin ise, gençlerin ergenlik süreciyle birlikte ailelerinden daha fazla arkadaşları ile vakit geçirmesi gösterilmektedir (*Morrow, 2001*).

Gençlerde madde kullanan arkadaşı olan kişilerin, madde kullanmayan arkadaşı olan kişilere göre madde kullanma risklerinin daha fazla olduğu ifade edilmektedir (*Erdem ve ark., 2006; Valente ve ark., 2004*). Bu davranış değişikliği ise şu perspektifte araştırılmaktadır. Bunlar: sosyal bağlanma, farklı olanların dayanışması ve sosyal öğrenme (*Hoffman ve ark., 2006; Valente ve ark., 2004*).

Literatür araştırmalarına göre, akran etkisi üç şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlar:

- a) Aktif Madde Teklifi,
- b) Model Alma Davranışı,
- c) Kabul Edilmiş Normlar (*Borsari ve Carey, 2001*).

Özellikle iletişim ağı (*network*) teorisine göre, gençlerin akranları ile olan deneyimleri şu şekillerde gerçekleşmektedir. Bunlar:

- a) En iyi arkadaşı madde kullanır.
- b) Madde kullanan arkadaşlara sahiptir.
- c) Arkadaşlar arası oluşan grupta olumsuz bir etkileşim vardır.
- d) Birey var olan grubun üyesi olmuştur (*Valente ve ark., 2003*).

Bu sayılanlar ile madde kullanımı arasındaki ilişki literatürde iyi bir şekilde belgelenmiştir. Özellikle yapılan bazı çalışmalarda, gençlerin sapkınlıkları üç bölümde kategorize edilmiştir. Bunlar:

- 2.1. Seçme (*Homophily*).
- 2.2. Etki (*Assimilation*).
- 2.3. Sosyal Pozisyon (*Social Position*) (*Pearson ve ark., 2006*).

Seçme (*Homophily*): Bu perspektifte bireylerin farklı olan kişilerden ziyade benzer olan kişilerle iletişime geçtikleri ifade edilir. Akran etkisi benzerliklerden dolayı seçilmiş bireylerden oluşmaktadır. Benzer insanlarla olan ilişkilerimiz dayanışmayı geliştirir ve bizleri anlaşılır kılar. Buna karşın farklı bireylerin yenilikler sağlayacağı dikkate alınmaz (*Cotterel, 1996*).

Akranlar arasındaki benzerlik kişilerin davranış ve tutumlarını güçlü kılar. Sonrasında bu durum gruba dâhil olan yeni bireyleri de etkileyecektir (*Rice ve ark., 2003*). Yine de bu bakış açısı ergenlerin hayatına olumlu katkılar sunduğu gibi olumsuz neticeler de çıkarmaktadır. Örneğin; akranları ile başarılı ilişkileri olan çocukların okul faaliyetlerine, akademik çalışmalara ve sınıf etkinliklerine katılımları daha fazladır (*Hanish ve ark., 2007*). Bu kapsamda yine aynı maddeyi kullanan iki kişi muhtemelen aynı arkadaşlık bağlarına sahiptir (*Pearson ve ark., 2006*).

Seçme (*Homophily*) kavramı ile akran etkisi üzerinde birçok araştırma yapılmaktadır (*Kiesner ve ark., 2003*). *Kiesner ve arkadaşları (2003)* okuldaki arkadaşlık ilişkisi ile okul sonrasındaki arkadaşlık ilişkilerini kıyaslar. Bu durumun gençlerin karakterlerinin oluşumunda herhangi bir etkisinin olup olmasını inceler. Yapılan çalışmalarda genellikle gençlerin okul dışından arkadaşlar seçtikleri gözlenmiştir. Ancak gençlerin hem okul içi hem de okul dışı oluşan farklı fırsatların farkında olduğu ve bu kapsamda okul içi ya da dışı oluşan arkadaşlık ağlarının bir

parçası olmak istedikleri ve beklentilerinin desteklenmesini istedikleri saptanmıştır (*Kiesner ve ark., 2003*). *Donohew ve arkadaşlarının (1999)* yaptığı bir çalışmaya göre, heyecan arayışının madde kullanımı üzerinde doğrudan bir etkisi saptanmazken; aynı heyecanı arayan kişilerin oluşturdukları grupta, grubu şekillendirmede en önemli rol heyecan arayışı olarak saptanmıştır.

Hall ve Valente' nin (2007) bulgularına göre, genç eğer sigara içen bir kişiyi kendine arkadaş edindiyse, muhtemelen bir sonraki yıl seçeceği arkadaşlarının da sigara içenlerden oluşacağı saptanmıştır. Ayrıca, onların bulgularına göre, arkadaş seçimi sigara içme davranışında önemli bir etkiye sahiptir (*Hall ve Valente, 2007*). Benzer bir çalışmada *Pearson ve Michell (2000)* madde kullanımına başlamada, sosyal çevredeki popüler kişilerin madde kullanmasının çevredeki akranları etkilemede önemli bir yerinin olduğu saptanmıştır.

Etki (*Assimilation*): Asimilasyon, sosyal kontrolün, doğrudan etkinin ve etkileşimin ilk şartı olarak da ifade edilmektedir. Kabul edilir ki bireyler, onay gören davranışları gerçekleştirirler. Akranlar kendilerini grup içerisinde homojenlik kurmada, özellikle davranışları üzerinde, sorumlu hissederler. Diğer bir ifade ile sosyal kontrolü iyi olan ergenler akranlarına tesir eder ve onları etkilerler (*Pearson ve ark., 2006*).

Gençler arasında arkadaş gruplarından gelen sosyal onaylanma arttıkça; arkadaşlarıyla birlikte geçirdikleri vakitleri artmakta ve bu süreçte güçlü bir istek duymaktadırlar (*Poelen ve ark., 2007*). Olumsuz arkadaş gruplarıyla vakit geçiren kişilerin, zaman içerisinde birlikte geçirdikleri vakti artırmaları, kişilerde sapkınlıklara ve anormalliklere yol açmaktadır (*Hoffman ve ark., 2006*). Gençlerin

var olan sosyal çevrelerinde, arkadaş gruplarında madde kullanan kişilerin olması madde kullanımını artırıcı bir risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır (*Ennet ve ark., 1999*). Örneğin; *Gordon ve arkadaşları (2004)* çetelere katılan gençlerin katılmayanlara göre, çetelere girdikten sonra daha çok suç işlediklerini saptamışlardır. Yine madde kullananların kullanmayanlara göre daha az sosyal kontrole tabi tutuldukları ifade edilir. Çünkü madde kullanan kişilerin kullanmayanlara göre daha sınırlı düzeyde bir sosyal ilişkileri vardır ve genellikle bu kişiler izole edilirler (*Rice ve ark., 2003*).

Madde kullanan gruplara bakıldığında, bu tür grupların özellikleri; zayıf sosyal ilişkiler, daha az sosyal destek, arkadaş grubu içerisinde birbirini daha az koruma, daha çok tartışma davranışı sergileme ve sahip olunan arkadaş grubunun daha kısıtlı sayıda olması. Bu yüzden madde kullanan kişiler alt kültürlerinde yine madde kullanan kişilerle daha çok birlikte olmaktadır. Dahası bu tür akran gruplarında birinci şart madde kullanmaktır (*Rice ve ark., 2003*). Bu kapsamda genç insanları sosyal sermaye ile ilişkili olma noktasında desteklemek, gençlerin hayatlarında dezavantajlı davranışlardan uzak durmayı ve gelecek için bir köprü kurmayı sağlar (*Morrow, 1999a*).

Sosyal Pozisyon (*Social Position*): Akran etkileşimindeki gencin yerini gösterir. Sosyometrik araştırmalar akran etkisini üç kısma ayırır. Bunlar: a) Egoantrik Pozisyon; bireyler arasındaki popülerliği ifade etmektedir. b) Bireyin etkileşim ağı içerisindeki pozisyonunu ifade etmektedir ve c) Bireyin etkileşim ağı içerisindeki geçirdiği zamanı ifade etmektedir (*Pearson ve West, 2003*). Burada amaç; insanları, sosyal etkileşim ağları içerisindeki pozisyonlarına göre kategorize

etmek ve akran gruplarının odak noktasını tanımlamaktır (*Hoffman ve ark., 2006; Valente ve ark., 2004*).

Sosyal Pozisyon kavramı, akran etkisinin, gençlerin sosyal etkileşim ağlarındaki pozisyonlarına göre değiştiğini gösterir. Buna ek olarak ergenler sosyal etkileşim ağlarındaki pozisyonlarına göre var olan grup normlarını kabul ederler. Bu süreçte grup üyeleri genellikle birbirlerini etkilerler ve aynı tutum ve davranışları paylaşırlar. Örneğin; % 50' sinin sigara içtiği bir ortamdaki gencin, sigara içmeyenlerin bulunduğu bir ortamdaki gence göre sigaraya başlama oranı artmaktadır (*Alexander ve ark., 2001*). Yine yapılan bir başka araştırmada; çevresindeki insanlar tarafından popüler olarak algılanan kişilerin sigara kullanımıyla gencin arkadaşlarının sigara kullanımı arasındaki ilişkide, popüler olarak algılanan kişilerin etkisinin daha fazla olduğu gözlenmiştir. Popüler olan kişilerin kendi içerisindeki etkiye bakıldığında ise burada kabul edildiği arkadaş sayısına bakılıyor. Bu yüzden en merkezdeki kişi daha popüler bir kişi olarak nitelendiriliyor (*Hoffman ve ark., 2006; Valente ve ark., 2004*). Yine daha iyi tutumlara sahip olan gençlere ait olan grupların sigara içme olasılıklarının daha düşük olduğu saptanmıştır (*Valente ve ark., 2003*).

Sosyal Pozisyondaki etkileşimin yaşa göre de farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Genç yaşlar ergenlerin madde kullanımında akran etkisini daha fazla hissettikleri bir dönemdir (*Ennet ve ark., 2006*).

Ergenler arasında sosyal pozisyonlarının yanı sıra, arkadaşlığın niteliği ve arkadaşlar arası irtibat durumunun da akran etkisini belirleyici konumda olduğu gözlenmiştir (*Değirmencioğlu ve ark., 1998*). Arkadaşlığın niteliği, ilişkilerin

karşılıklı olması ile bağlantılıdır. Bu kapsamda arkadaşlığın üç yönünden bahsedilir. Bunlar: a) Arkadaşlık, karşılık görmezse kurulmaz, b) Karşılıklı arkadaşlık güçlü bağ ile tanımlanırken; kabul görmemiş normların daha zayıf bağlarda ortaya çıktığı ifade edilir ve c) Arkadaşlık bireysel yönü tanımlamaya hizmet etmektedir; “en iyi arkadaş” veya ”yakın arkadaş” gibi (*Değirmencioğlu ve ark., 1998*).

Akran etkisinin birçok yönünün madde kullanımı ile ilgisinin olduğu gözlenmiştir. Ancak incelenen birçok değişken sonuçta birbiriyle ilgili. Örneğin bazı çalışmalarda akran etkisinin madde kullanımında temel sebep olduğu ifade edilirken; *Urberg ve arkadaşları (1997)* ise, akran etkisinin madde kullanımında temel sebep olmadığını ifade etmektedir. *Urberg ve arkadaşlarının (1997)* bulgularına göre okula ve ailesine değer vermeyen gençlerin kendilerini toplum içerisinde kabul görmeyen kişiler olarak algıladıkları gözlenmiştir. Bu nedenle madde kullanımına yöneldikleri ifade edilmektedir. Ancak gençlerin olumsuz davranışlar yerine olumlu davranışların oluşmasında akran faktörünün daha etkili olduğu saptanmıştır (*Urberg ve ark., 1997*). Sosyal seçim ve sosyal etkinin karşılaştırıldığı bir çalışmada, akran etkisinin madde kullanımındaki alkol tüketiminde çok etkili olduğu; fakat aynı durumun sigara kullanımı için daha zayıf olduğu saptanmıştır. Benzer bir çalışma *Mercken ve arkadaşları (2007)* tarafından da yapılmıştır. Yapılan çalışmaya göre, sosyal seçim ve sosyal etki, her ikisinin de, arkadaşlar arasında sigara içmek gibi benzer davranışlarda önemli bir rol oynadığı gözlenmiştir (*Mercken ve ark., 2007*).

Simons-Morton ve Chen (2006) yaptıkları çalışmada sosyal etkileşim ağının madde kullanıcıları tarafından ilk maddenin kullanımında; arkadaş seçiminin ise, madde kullanımının ilerlemesinde daha etkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca madde

kullanımındaki sosyalleşmenin 6 ve 9.sınıfta daha önemli olduğu da ifade ediliyor (*Simons-Morton ve Chen, 2006*). Burada ifade edilenler de gösteriyor ki; gençlerin madde kullanımındaki devamlılığını hem erken yaşlarda başlamaları hem de arkadaşlarını madde kullanan kişilerden seçtikleri gözlenmektedir.

Buraya kadar anlatılan süreçte sosyal sermayenin farklı yanlarından faydalanmanın, problemin daha iyi anlaşılması noktasında çok önemli bir husus olduğu ortaya çıkmaktadır. *Gatti ve Tremblay (2007)* sosyal sermaye kavramının mikro planda çocukluk çağında; makro planda ise özellikle ergenlik ve yetişkinlik döneminde daha güçlü bir rol oynadığını ifade etmişlerdir. Bu kapsamda akranlar arası sosyal etkileşimin madde kullanımına etkisi net olarak ifade edilebilir. Örneğin; ayda bir madde kullanma davranışı ile madde kullanan arkadaşlarla irtibatlı olmak arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu saptanmıştır (*Poelen ve ark., 2007*). Yani gençler madde kullanan arkadaşlarıyla olan görüşme vakitlerini artırdıkça, bu gençlerin ayda bir madde kullanma oranlarında da bir artışın olduğu gözlemlenmiştir. Yine *Dishion ve Medici Skaggs' a (2000)* göre, madde kullanan arkadaşlarla geçirilen vaktin artması, aynı şekilde gencin son aylardaki madde tüketimindeki oranı da artırmaktadır.

1.5.3.4. Gençlerin Katıldığı Sosyal Aktiviteler, Sosyal Sermaye ve Madde Kullanımı

Gençlerin üç farklı alanın etkisi altında olduğu belirtilmiştir. Bunlar:

- a) Stres ve depresyon gibi kişisel özellikler.
- b) Olumsuz faaliyetlerin ve arkadaşların oluşturduğu sosyal çevre.

c) Gençlerin sosyal çevresini oluşturan yerler (*Mason ve ark., 2004*).

Yukarıda bahsedilen faktörlerden dolayı, bu bölümde gencin madde kullanımında fiziksel çevrenin etkisini anlamak için çevresel faktörlere odaklanılacaktır.

Gençlerin yer aldığı aktiviteler, gençlerin ortamını oluşturan önemli bir yapıdır. Araştırmalar; yapılandırılmış ortam ve programlar doğrultusunda, belli bir amaca yönelik yapılan aktivitelere katılmanın gençlerin benliğinin ve kimliğinin oluşmasında olumlu etkileri olduğunu göstermektedir.

Ekolojik yönlü yaklaşımda kurumlar, kişilere resmi ve resmi olmayan yollarla destek vermektedir (*Mason ve ark., 2004*). Bireyler kurumlar tarafından oluşturulan bu yerleri doğrudan kullanabilmektedirler. Ayrıca kurumlar kendi alt yapılarını kullanarak oluşturdukları sosyal aktivite merkezleriyle bireylere destek vermektedirler. Bu nedenle, okullar, klinikler, kiliseler, dinlenme merkezleri vd. yerler gençlerin gelişimini desteklemektedir (*Mason ve ark., 2004*). Ortaya konan bu görüş; insan gelişiminin sosyal ekolojisi, sosyal psikolojisi ve sosyal sermaye gibi teorilerle geliştirilmiştir (*Mason ve ark., 2004*).

Coleman aile dışındaki sosyal sermayenin çocuklar için çok daha önemli olduğunu belirtmektedir (*Coleman, 1987*). Bu kapsamda gençlerin ailelerinden ziyade ergenlik sürecinde sosyal çevresindeki yetişkinleriyle vakit geçirmesinin, karşılaşacağı güçlükler karşısındaki problem çözme becerisinin yüksekliği ile doğru orantılı olduğu belirtilmektedir (*Catalano ve ark., 2004*). Yani gençler bu dönemde ne kadar sosyal çevresi ile iletişim içerisinde bulunursa; o derece karşılaştığı problemlerle baş etme düzeyinin artacağı ifade edilmektedir.

Aile dışında kalan kısımda, sosyal sermayenin oluşumunda, kurumsal statüde bir altyapının oluşturulması gerekir. Bulunulan yerde oluşturulacak altyapı insanlar arasında fiziksel ve sosyal bir çevre sağlar. Bu kapsamda insanlar arasındaki etkileşime destek sağlanmış olacaktır. Burada ifade edilen anlamda fiziksel çevre ve sosyal etkileşim birbirleriyle ilişkilidir. Sosyal sermaye de belirtilen fiziksel çevre ve sosyal etkileşimden ortaya çıkmaktadır (*Ferguson, 2006*). *Putnam (2000)* sosyal sermayeyi bireylerden ziyade toplumun bir karakteri olarak tanımlar. Toplumun özellikleri sosyal sermayenin oluşumunu etkilemektedir. Burada sosyal sermayenin kapsamının belirlenmesinde toplumun genel özelliklerinin yanında, bireysel tecrübeler de dikkate alınmaktadır (*Cattel, 2001*). Sosyal sermaye bu nedenle çalışıldığı yerlerdeki bölgesel yerlerin veya mahallelerin özelliklerini gösterecektir. Bu çerçevede 20.y.y sonunda sosyal sermayede daha önemli olanın insan ve mekân arasındaki ilişki olduğu ifade edilmektedir (*Forrest ve Kearns, 2001*). Bu açıdan söylenebilir ki, insanlar üzerinde onların yönettikleri ekolojik sistem düşünülmeden bu çalışmalar yapılamayacaktır (*Wen ve ark., 2008*).

Putnam (2000) sosyal sermayeyi; politik katılım (oy verme, siyasi ilgi vd.), örgütsel üyelik, dini katılım, resmi olmayan sosyal ziyaretler, gönüllü katılımlar ve hayırsever faaliyetler ile birlikte kullanmanın daha faydalı olacağını belirtir. Bu nedenle mahalle içerisindeki aile ile birlikte yapılan aktivite ve faaliyetlerin sayısı sosyal katılım için gereklidir. Sosyal katılım var olan grup ve topluluklar ile en yaygın irtibat kurma yoludur (*Schaefer-McDaniel, 2004*).

Geniş bir sosyal etkileşim ağına sahip ailelerin diğer ailelere göre arkadaş sayısı, daha fazla bilgiye ulaşmaları, özellikle çocukların gelişimi gibi konularda daha avantajlı oldukları saptanmıştır (*Johnson ve ark., 2000*).

Gençlerin davranışlarını şekillendirmede en önemli faktörler; ev, mahalle ve okuldur. Çünkü gençlerin büyük çoğunluğunun vakitlerini bu tür yerlerde geçirdikleri gözlenmiştir. Bu kapsamda her bir çevre, akran ve genç ilişkisinde farklı etkiler sunmaktadır (*Wen ve ark., 2008*). Örneğin: Yapılan çalışmalara göre, madde kullanan kişilerden uzak durmak gençlerin madde kullanma riskini azalttığından; sosyal çevre gençlerin kötü davranışlara yönelmemesi için daha korumacı davranabilmektedir (*Ennet ve ark., 2006*).

Ergenlik döneminde gençler, var olan boş vakitlerini daha çok, arkadaşları ile denetlenmeyen aktivitelerde geçirirler (*Kiesner ve ark., 2003*). Bu kapsamda gençlerin katıldıkları aktiviteler; ister okul merkezli olsun, ister inanç merkezli olsun, ister toplum merkezli olsun vd. yine de denetlenmelidir. Gençlerin madde kullanım risklerinin en aza indirilmesinde bu denetlemenin önemli olduğu ifade edilmiştir (*Kiesner ve ark., 2003*).

Aktivitelerin sosyal sermayeye yönelik iki fonksiyonu olduğu belirtilir.

Bunlar:

1. Sosyal sermaye ile köprü görevini görerek, birey ile diğer kişiler arasındaki iletişimi sağlar.
2. Sosyal sermayenin etkin kılınmasını sağlayarak, ilişkileri güçlendirir.

Yine de toplumsal huzurun sağlanması adına belirtilen tüm hususlar bir denge içerisinde yürütülmelidir (*Lindström, 2004*).

Gençlerin katıldıkları sosyal aktivitelerin gençlerin kendini tanımasını, başarıya duygularını ve kendilerini kontrol edebilme becerilerini geliştirdiği saptanmıştır (*Cattel, 2001*).

Gençlik merkezlerindeki aktivitelere, okul kulüplerine, resim, müzik kurslarına, gönüllülük esaslı görevlere, sanatsal aktivitelere katılımın, madde deneme veya kötüye kullanımı, suçlu gruplara katılım gibi riskli davranışlara yönelimi önleme açısından önemli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca herhangi bir sosyal aktivitede yer almama veya belli bir program, denetim ve amaç çerçevesinde olmayan sosyal aktivitelere katılmayla, akademik başarısızlık, antisosyal tavırlar, intihar ve yasa dışı madde kötüye kullanımı arasında bir bağlantı bulunmuştur (*Cattel, 2001; Mason ve ark., 2004; Unlu, 2009*).

Sosyal bağları geliştirmenin yanında, yetişkin kontrolündeki faaliyetlerin madde kullanım riskini de azalttığı saptanmıştır (*Gaughan, 2003*). Örneğin: *Lundborg (2005)* yetişkin kontrolündeki sosyal aktivitelere katılımın sigara içme davranışı ile ters orantılı ilişkisi saptanmıştır. Yani yetişkin kontrolündeki sosyal aktivitelere katılım arttıkça gençler arasındaki sigara içme davranışının azaldığı gözlenmiştir.

Ergenlik döneminde kalabalık, denetimden ve kontrolden uzak, yapılandırılmamış ortamlarda bulunmanın madde kullanımı için bir risk oluşturduğu bilinmektedir. Bu koşulları sağlayan bazı sosyal aktivitelere katılım ergenin maddeyi

tanınmasına, kullanmasına ve maddeye istek duymasına neden olmakta, maddeyi bulmak ve tüketmek için uygun ortamı sağlayarak düzenli madde kullanımına yol açmaktadır (*Ögel ve ark., 2007a; Unlu, 2009*).

Sosyal sermaye perspektifinden bakıldığında; daha geniş bir sosyal etkileşim ağına sahip olan gençler, daha sınırlı sayıda sosyal etkileşim ağına sahip olan bireye kıyasla sosyal çevresi tarafından daha fazla takip edilir ve kontrol edilir. Bu kapsamda sosyal etkileşim ağı, sigara ve alkol başta olmak üzere tüm olumsuz davranışlar üzerinde bir sosyal kontrol merkezi olarak hizmet eder (*Lunborg, 2005*). Sosyal etkileşim ağı ayrıca bilginin yayılmasını ve davranışların olumlu sonuçlarının kabulünü sağlar (*Lundborg, 2005*). Dahası gençlerin katıldıkları sosyal aktiviteler ailenin sosyal çevresini de şekillendirmektedir (*Horvat ve ark., 2003*). Gençler katıldıkları sosyal aktivitelerle yeni bir ortam ve arkadaş çevresi oluştururken; aileler de bu süreçte yeni ailelerle tanışarak sosyal etkileşim ağlarını genişletmiş olmaktadır (*Horvat ve ark., 2003*).

Okullar, yerel yönetimler ve bölgesel kurumlar gençler için uygun sosyal çevre oluşturmada yeterli fonksiyona sahip değildir. Örneğin; okulların rolü, gençlerin sosyalleşme yerinden ziyade, bir çalışma yeri olarak düşünülmektedir (*Morrow, 2001*). Bu yüzden, okul dışı arkadaşlıklar duygusal yönden tek destek sağlayan bir konumda kalmaktadır (*Morrow, 1999a*). Dahası, gençler için, para gerektirmediğinden, dışarılarda boş boş gezmek, tek ulaşılabilen aktivitedir (*Morrow, 1999b*). Bu tür bir durumun da madde kullanım riskini artırdığı bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda eğlence amaçlı araba kullanmanın, evde arkadaşlarla bir amaç olmaksızın oyalanmanın, eğlence mekânlarına gitmenin, ev partilerine katılmanın,

zamanını sokak veya parklarda arkadaşlarla birlikte geçirmenin ve bilgisayar oyunlarıyla oynamanın madde kullanımı için bir risk teşkil ettiği bildirilmiştir (*Ögel ve ark., 2007a; Unlu, 2009*). *Miller ve Plant (2002)* yapmış oldukları bir çalışmada geceleri dışarıda vakit geçirmeye düzenli esrar kullanımı arasında pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olduklarının saptanması yukarıda ifade edilenleri desteklemektedir.

Suç işleme oranlarının düşük veya yüksek olduğu bir bölgede yaşamının gençlerin davranışlarını etkilediği gözlenmiştir. Komşuluk ilişkilerinin de bu süreçte etkili olduğu ifade edilmiştir. Komşular arasındaki sosyal etkileşim, sosyal bir kontrol merkezi oluşturmada çok önemlidir. Çünkü komşular arasında oluşabilecek güçlü veya zayıf her ilişki, mahalle içerisinde gencin gözetim ve denetim altında olmasını sağlamaktadır (*Bellair, 1997*). *Winstanley ve arkadaşlarına (2008)* göre, alkol kullanımı ve madde bağımlılığı komşuluk ilişkileriyle ilgidir. Diğer bir yandan ise, kurumsal altyapı sisteminin insanların huzurlarını sağladığı ve toplum üzerindeki zarar verici etkiyi en aza indirdiği ifade edilmiştir. Örneğin: *Johnson ve arkadaşları (2000)* kiliseye gitmenin Afrikalı Amerikanlar arasında suç oranları ile negatif bir ilişkiye sahip olduğunu belirtmiştir.

Gençlerin sosyal aktivitelere gönüllü katılımı, gençlerin grup becerilerini geliştirmelerini sağlamaktadır. Ayrıca var olan bu demokratik katılım; diğerlerine saygı göstermeyi, farklı fikirleri dinlemeyi vd. hususları sağlamaktadır (*Schaefer-McDaniel, 2004*). Ergenlerin sosyal aktivitelere olan katılımlarını engelleyen iki tür sınırdan bahsedilir. Bunlar iç sınırlar ve dış sınırlardır. İç sınırlar; motivasyon eksikliği, zaman eksikliği gibi özellikle yüksek sosyo-ekonomik grupları

kapsamaktadır. Dış sınırlar ise; hastalık, para ve ulaşım yoksunluğu gibi durumları kapsamaktadır (*Lindström ve ark., 2001*).

Horvat (2003) üç sınıf aileden (fakir, orta ve çalışan) sosyal aktivitelere katılımın en fazla, orta sınıf ailelerde görüldüğünü belirtir. Benzer bulguları *Lindström ve arkadaşları (2001)* da iddia eder; düşük sosyo-ekonomik statüdeki bireylerin boş zamanlarında sosyal aktivitelere katılımları daha azdır.

Okula devam ve geleneksel normlara olan inanışların gençlerin sigara içme davranışlarıyla negatif yönde bir ilişkiye sahip oldukları saptanmıştır (*Donohew ve ark., 1999*). Okul çevresi çocuğun davranışlarının gelişiminde en önemli faktördür. Okullar çok fazla aktivite sunmakta; bu nedenle okula devam eden öğrencilerin istenmeyen davranışlara yönelmesi de engellenmiş olmaktadır (*Payne ve ark., 2003*). Dahası, okul programlarına katılımın artması; okulda daha az disiplin sorunu yaşanmasına, yetişkinlere daha fazla saygı gösterilmesine ve okulda oluşabilecek çete faaliyetlerine yönelimin daha az olmasına etki edecektir (*Bryk ve Rollow, 1993*).

Yapılan çalışmalar çerçevesinde ortaya konan değerlendirmeler ve saptamalar; gençlerin katıldığı sosyal aktivitelerin yetişkin gözetiminde yürütülmesinin hem gençlerin madde kullanma riskini azaltmakta hem de ailelere de yeni sosyal etkileşim ağları oluşturarak toplum içerisindeki sosyal sermayenin artışını sağlamaktadır.

Coleman (1987) da yaptığı bir saptamasında, toplum içerisindeki sosyal sermayenin kayıp gitmesini; sosyal kontrolün azalmasına, yetişkinlerin gençlere

yönelik hazırladıkları sosyal aktivitelerin sayıca azalmasına ve gençler ile yetişkinler arasındaki iletişim problemlerinin artmasına bağlamaktadır.

1.5.3.5. Madde Kullanımı ve Gençler Üzerindeki Etkileri

Yapılan çalışmalarda genel olarak madde kullanımı ile sosyal sermaye arasındaki ilişkinin ters yönlü olduğu saptanmıştır. Yani sosyal sermayesi daha fazla artan gençlerin madde kullanma riskleri azalmaktadır (*Chuang ve Chuang, 2008*). Ayrıca yapılan bir çok araştırmada madde kullanımı ile gençlerdeki davranış bozukluklarının birbirleriyle ilişkili oldukları saptanmıştır (*Guo ve ark., 2008*). Yapılan çalışmalarda, kullanım oranları daha fazla olması nedeniyle, genelde dört madde üzerinde çalışılmış. Bunlar: sigara, alkol, esrar ve uçucu maddelerdir.

National Survey of Substance Use and Health (NSDUH) (2009) bulgularına göre yıllara göre yapılan önleme çalışmalarıyla sigara kullanımının azaldığı gözlenmektedir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin % 46' sı 12.sınıfın sonunda sigarayı en az bir defa denediklerini ve % 22' si ise hala kullandıklarını ifade etmişlerdir (<http://oas.samhsa.gov/NSDUH/2k9NSDUH/2k9Results.htm>). Aynı şekilde yapılan çalışmalarda sınıf düzeyi arttıkça sigara kullanım oranının da azaldığı gözlenmiştir. Future Study çalışmalarına göre 2008 yılında ergenler arasındaki sigara içme oranı, 1990' dan beri Amerika'daki en düşük madde kullanım seviyesine inmiştir. Dahası, ergenlerin büyük çoğunluğunun arkadaş seçiminde sigara kullanmayan kişileri tercih ettikleri gözlenmektedir. Sağlığa verdiği zararların yanında sigara içme davranışı diğer maddelere geçişte de önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda sigara kullanan kişilerin kullanmayanlara göre esrar maddesini kullanma risklerinin daha fazla olacağı ifade edilmektedir (*Office of Applied Studies, 2009a*).

Birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Amerika'da da en yaygın yasa dışı madde esrardır. Monitoring Future Study çalışmalarına göre 2008 yılında esrar kullanımının yıllara göre arttığı saptanmıştır. Diğer bir taraftan da, NSDUH 2007 anket sonuçlarına göre erkeklerin kadınlardan daha fazla kullandıkları saptanmıştır (*Office of Applied Studies, 2009b*).

Uçucu maddelerin kullanımı ile yapılan çalışmalarda yaş ilerledikçe bu maddelerin kullanımının azaldığı saptanmıştır. Maddelerin kullanımında kişisel faktörlerin yanı sıra akran ve ailenin de gençlerin davranışlarının şekillenmesinde etkileri bulunmaktadır (*de Vries ve ark., 2006*). Her madde için bu etkinin de çeşitli farklılıkları kendi içerisinde barındırdığı ifade edilebilir. Örneğin: esrar kullanmayan biri, esrar kullanan biriyle arkadaş olduğunda madde kullanma riski artacaktır (*Pearson ve ark., 2006*). Yine sigara içenler içmeyenlere göre daha fazla arkadaşına sahip iken; esrar kullananlar kullanmayanlara göre daha az arkadaşına sahiptirler. Esrar kullanmanın kişinin sosyalliğini azalttığı saptanmıştır (*Pearson ve ark., 2006*). Benzer şekilde, alkol tüketiminin, gençler üzerinde, yasa dışı madde kullanımından daha güçlü bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır (*Lundborg, 2006*). İçki içmeyen; ancak içki içen arkadaşlara sahip olan birinin zamanla davranışları arkadaşları ile benzer hale gelmektedir (*Pearson ve ark., 2006*). Ayrıca yapılan çalışmalarda arkadaş seçimi ile alkol kullanma arasındaki ilişkinin çok net olduğu ifade edilir. Bu kapsamda alkol kullanan kişilerin aynı davranışları sergileyen arkadaşları seçtikleri saptanmıştır (*Pearson ve ark., 2006*).

Gençlerin madde kullanımına yönelmede yetişkin kontrolündeki sosyal aktivitelere katılma davranışlarının da önemli bir yeri vardır (*Cotterel, 1996*). Madde

kullanımında diğerk bir sebep ise, gençlerin arkadaşlarının davranışlarını algılama düzeyi ve maddelere yüklenen sembolik anlamlardır. Örneğın: gençler sigaraya ve sigara içmeye pozitif anlamlar yüklemektedirler. Bunlar: sigaraya; seksi, başarılı ve bilgiç göstermesi gibi... Sigara içmeyi ise; güzel kıyafetler, klâs oteller ve pahalı arabalarla sembolize edebiliyor. Alkol de benzer şekilde; partiler, kutlamalar, cılgınlıklar ve arkadaşlarla birlikte güzel vakit geçirme olarak sembolize edebiliyor. Bunlara ek olarak maddeler arasında da bir ilişki gözlenebiliyor. Örneğın: esrar kullanıcılarının büyük çoğunluğu aynı zamanda sigara da kullanmaktadır; zaten sigara esrar maddesine geçiş maddesi olarak da değerlendirilmektedir (*Pearson, 2006*). Yaşa göre maddeler incelendiğinde ise; alkol ve esrar kullanımı daha ileriki yaşlarda gençler arasında yaygınlaşırken; sigara kullanımı ise daha erken yaşlarda başlamaktadır (*Ennet ve ark., 2006*).

Konunun taşıdığı öneme karşılık özellikle genç bir nüfusa sahip olan ülkemizde yapılan araştırmaların genel manada madde kullanım oranları üzerinde yoğunlaştığı gözlenirken; temel risk faktörleri üzerindeki verilerin yetersizliği ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle amaç; gençlerin madde kullanım oranlarının yanında, okul sonrası vakit geçirdikleri yerlerin, aileler ile geçirilen vaktin sıklığının, aileler ve arkadaşlar ile birlikte yapılan etkinliklerin sıklığının, aile kontrolünün gençlerin madde kullanım düzeylerine etkileridir. Buradan alınacak verilerin de ilerleyen süreçte hazırlanacak önleme çalışmalarına bilimsel bir temel oluşturacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede Bayrampaşa ilçesindeki liseli öğrenciler üzerinde uygulaması yapılan anket ile gençlerin madde kullanım oranları, demografik

bilgileri, ders dışındaki vakit geçirdikleri yerler, aile ve akran etkisi ile aile kontrolü gibi hususların madde kullanımına etkilerinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Sonuçta da madde kullanımında gençlerin katıldığı aktivitelerin ve kimlerle birlikte vakit geçirdiklerinin sosyal sermaye (*social capital*) yönünden ne kadar etkili olduğu ve yerel yönetimlerin gençlerin boş zamanlarını değerlendirmede vakit geçirebilecekleri yerlerin artırılmasına yapacağı katkıyla birlikte, madde kullanımından kaynaklanan suç oranlarının da azaltılmasında etkin bir veri olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Bu tür çalışmaların hazırlanacak önleme çalışmalarında, özellikle hazırlanan birincil önleme çalışmalarında, etkinliğin artırılması ve bu çalışmaların başarıya ulaşmasında çok büyük bir öneminin ortaya çıkacağı varsayılmaktadır.

Tezin Hipotezleri:

Çalışmada sosyal sermaye teorisi benimsenerek gençlerin hayatında madde kullanım problemi ve risk faktörleri anlaşılmasına çalışılırken, bu kapsamda gençlerin vakit geçirdikleri etkinliklerin, aileler ile geçirilen vaktin sıklığının, aileler ve arkadaşlar ile birlikte yapılan etkinliklerin sıklığının, aile kontrolünün madde kullanım problemini açıklamadaki düzeyi incelenmiştir. Bu faktörler doğrultusunda aşağıdaki hipotezler sınanmıştır.

1. Madde kullanım riskinde cinsiyet faktörünün önemli olduğu ve erkeklerin kızlara göre madde kullanım oranının daha yüksek olması beklenmektedir.
2. Madde kullanım riskinde yaş faktörünün önemli olduğu ve yaş arttıkça madde kullanım oranının daha yüksek olması beklenmektedir.

3. Gençlerin aileleriyle birlikte vakit geçirme sıklıklarının artmasının madde kullanım riskini azaltacağı beklenmektedir.
4. Gençlerin boş zamanlarında yapacağı etkinliklere aileleri ile birlikte katılmalarının madde kullanım riskini azaltacağı beklenmektedir.
5. Gençlerin boş zamanlarında yapacağı etkinliklere arkadaşları ile birlikte katılmalarının madde kullanım riskini artıracığı beklenmektedir.
6. Aile kontrolünün olduğu ailelerde madde kullanım riskinin aile kontrolünün olmadığı ailelere göre daha az olması beklenmektedir.
7. Okul sonrası boş vaktini eğlence temelli aktivitelerde geçiren gençlerin kültürel aktivitelere katılan gençlere göre madde kullanım riskinin daha yüksek olması beklenmektedir.

2. GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırma kapsamında belirlenen İstanbul Bayrampaşa ilçesinde 12 lise ve 15.000 civarında öğrenci bulunmaktadır. Araştırma belirlenen 5 farklı lisede (bir Anadolu lisesi, iki meslek lisesi ve iki düz lise) okuyan 1873 öğrenciyi kapsamaktadır. Çalışmaya katılan ortaöğretim kurumundaki öğrencilerin % 50,8'ini (n: 952) erkekler, % 49,2'sini (n: 921) de kızlar oluşturmaktadır. Yaş aralığı 15 – 19 yaş ve yaş ortalaması 16.36 (SD: 1,18) yaştır. Bayrampaşa ilçesi, kendi içerisindeki birçok farklı sosyo-kültürel yapıyı içerisinde barındırdığı için seçilmiştir.

Uygulaması yapılan anket maddeleri daha önceki yıllarda ülkemizde farklı illerde uygulanan; Alkol ve Diğer Uyuşturucu Kullanımına Yönelik Avrupa Okul Anketi Projesi (ESPAD) ve Uyuşturucu Karşısı Avrupa Kentler Birliği (ECAD) tarafından hazırlanan Youth In Europe Survey (YIE) anketlerinden derlenerek hazırlanmıştır. Bu anketlerden ESPAD anketi 2003 yılında Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) tarafından ülkemizde, ECAD anketi de 2007 yılında İstanbul'da Bağcılar ilçesinde uygulaması yapılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan anket maddeleri Eklerde yer almaktadır.

Araştırma kapsamında ESPAD ve ECAD anketlerinden oluşturulan uygulama formunun içerik dağılımı ise şöyledir: Demografik bilgiler, gençlerin aileleri ile birlikte vakit geçirme sıklıkları, aileleri ile birlikte katıldıkları etkinlikler ve sıklıkları, arkadaşları ile birlikte katıldıkları etkinlikler ve sıklıkları, aile kontrolü, gençlerin yaşam boyu en az bir kez sigara, alkol, esrar, uçuşucu madde ve diğer bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma düzeyleri ve okul sonrası katıldıkları

etkinlikler ve arkadaşlarının madde kullanma düzeylerini algılamaya yönelik tutumları ölçen soru grupları yer almaktadır.

Gençlere yöneltilen madde kullanım düzeyleri ile ilgili anket maddeleri ESPAD anketinden oluşturulurken; gencin sosyal çevresinde aile, arkadaş ve katıldıkları sosyal etkinliklerle ilgili anket maddeleri de Uyuşturucu Karşıtı Avrupa Kentler Birliği (ECAD) tarafından hazırlanan Youth In Europe Survey (YIE) anketinden derlenmiştir. Bu soru grubunda gençlerin boş zamanlarını nasıl geçirdikleri, bu tür etkinliklere aile ve arkadaşları ile katılma sıklıkları ve aile kontrolü ile ilgili sorular bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında uygulanan anket sadece Bayrampaşa' daki liselerdeki öğrenci grubunu kapsamaktadır. Buradan alınacak veriler; demografik bilgilerle madde kullanım oranlarının ortaya konulması, gençlerin madde kullanım oranları ve arkadaşlarını algıları, gençlerin okul dışında katıldıkları aktiviteler, aile ve arkadaşların katılınan etkinliklere göre madde kullanım düzeylerine olan etkisi, gençlerin madde kullanımı ile katıldıkları aktiviteler arasındaki ilişki düzeyleri gibi hususlar ortaya çıkarılarak ölçülmeye çalışılacaktır.

Uygulamalı olan bu araştırmanın temel veri toplama yolu soru kâğıdıdır. Anket formu okullardaki rehber öğretmen / psikolojik danışmanlardan destek alınarak kendileri tarafından uygulanmıştır. Anketler öğrencilere sınıflar halinde toplu dağıtılarak uygulanmıştır. Uygulama sırasında güvenilirliği arttırmak için sınıf öğretmenlerinin bulunmamasına özen gösterilmiştir. Öncelikle öğrencilere yönelik bir açıklama yapılmış ve sonrasında da anketi doldurmaları istenmiştir. Anketler isim

verilmeden doldurulmuş ve karışık olarak, kapalı bir zarf içinde toplanmıştır. Toplanan formların değerlendirilmesi optik okuyucu aracılığı ile yapılmıştır.

Anket içeriğine “Relevin” ismiyle bağımlılık yapıcı maddeler içerisinde yer alan; ancak herhangi bir bağımlılık oluşturmeyen tuzak bir madde yerleştirilmiştir. Analiz sırasında bu maddeyi kullandığını işaretleyenlerin yanıtları güvenilir bulunmadığı için, bu formlar araştırmadan çıkartılmış ve değerlendirmeye alınmamıştır. Relevin isimli tuzak maddeyi işaretleyenlerin oranı % 2,2 (n: 39) olarak saptanmıştır. Bu oran kabul edilebilir bir sıklığı işaret etmektedir. Bu kapsamda istatistikî yapılan çalışmalar İstanbul Bayrampaşa ilçesindeki beş okuldaki 1873 kişiyi kapsamaktadır.

Anket sonucunda elde edilen verilerin istatistiksel analizleri SPSS 16 (Statistical Package for Social Sciences) istatistiksel paket programıyla gerçekleştirilmiştir. Öncelikle çalışmaya katılan gençlerin demografik tanımlayıcı bilgileri verilmiş ve daha sonra değişkenler arası karşılaştırmalar yapılmıştır. Kategorik ifadelerden oluşan değişkenler arasındaki farklılığa ki – kare yöntemi ile bakılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel sonuçları yer almaktadır. Elde edilen bulgular; sosyo – demografik özellikler, madde kullanım oranları, aile ile geçirilen vaktin sıklığı, aile ile birlikte yapılan etkinlikler, arkadaşlarla yapılan etkinlikler, yapılan etkinliklerde aile kontrolü ve gençlerin vakit geçirdikleri sosyal aktiviteler olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır. Her ne kadar anket maddelerinin geneli katılımcılar tarafından işaretlense de bazı maddeler için tam sayıya ulaşmak durumu gerçekleşmemiştir. Bu nedenle bazı maddelerin toplam katılımcı sayıları farklıdır. Bulgular bölümünde bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili yapılacak karşılaştırmalar “bağımlılık yapıcı madde türleri” şeklinde işlenecek olup, buradan kasıt araştırmamızda kullanım oranı olarak en yüksek çıkan dört madde (sigara, alkol, esrar ve uçucu maddeler) kastedilmektedir.

3.1. Demografik Özellikler

Bu bölümde araştırmaya katılan ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyleri, kardeş sayıları, kimlerle birlikte yaşadıkları, anne ve baba eğitim durumları, annenin ve babanın çalışma durumları ile öğrencilerin var olan ekonomik durum algıları gibi demografik veriler hakkında çeşitli saptamalarda bulunulmuştur. Araştırma 5 faklı lisede okuyan 1873 öğrenciyi kapsamaktadır.

Çalışmaya katılan ortaöğretim kurumundaki öğrencilerin % 50,8’ini (n: 952) erkekler, % 49,2’sini (n: 921) de kızlar oluşturmaktadır. Yaş aralığı 15 – 19 yaş ve yaş ortalaması 16.36 (SD: 1,18) yaşıdır. Örneklemin çoğunluğunu 16 – 17 yaş grubu oluşturmaktadır (Tablo I).

Çalışmaya 9.sınıftan 12. sınıfa kadar olan öğrenciler katılmıştır. Sınıf düzeylerinin dağılımına baktığımızda %38,0'ı (n: 705) 9.sınıf, %29,5'i (n:546) 10. sınıf, %21,7'si (n: 402) 11.sınıf ve %10,8'i (n: 200) 12. sınıf öğrencisidir.

Tablo I; Öğrencilerin yaş düzeylerine göre dağılımları

	n	%
Yaş Düzeyi		
15	503	27
16	589	31,6
17	460	24,7
18	213	11,5
19	96	5,2

Çalışmaya katılan öğrencilerin sadece % 5,3'ü (n: 100) tek çocuk olduklarını belirtirken, % 42,9'unun (n: 799) kendisi de dâhil iki kardeşli bir ailede buldukları saptanmıştır. Kimlerle birlikte yaşadıkları incelendiğinde % 91,5'inin (n: 1700) kendi anne ve babasıyla, % 3,9' unun (n: 73) da baba olmadan annesi ile birlikte yaşadıkları saptanmıştır. Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyleri incelendiğinde ise annelerin % 4'ünün (n: 74), babaların ise sadece % 0,7'sinin okuma – yazma bilmedikleri saptanmıştır. Annelerin % 60,7' sini ilkököl mezunu ve ilkököl terk olan; fakat okuma – yazma bilen kişiler oluşturmaktadır. Babaların ise % 55' inin en az ortaokul seviyesinde bir eğitim düzeyine sahip olduğu saptanmıştır (Tablo II).

Tablo II; Öğrencilerin kardeş sayısı, kimlerle birlikte yaşadıkları ve anne-baba eğitim düzeylerine göre dağılımları

	n	%
Kardeş Sayısı		
Tek Çocuk	100	5,3
2 kardeş	799	42,9
3 kardeş	597	32,1
4 kardeş	231	12,4
5 ve daha fazla kardeş	135	7,3
Kimlerle birlikte yaşadıkları		
anne ve baba ile	1700	91,5
baba olmadan anne ile	73	3,9
anne olmadan baba ile	15	0,8
anne ve üvey babam ile	7	0,4
baba ve üvey anne ile	8	0,4
yalnız	1	0,1
akraba	8	0,4
büyükbaba/anne ile	14	0,8
yurt/pansiyon	7	0,4
diğer	24	1,3
Anne eğitim durumu		
okur-yazar değil	74	4
ilkokul terk/okur yazar	287	15,3
ilkokul mezunu	850	45,4
ortaokul terk	96	5,1
ortaokul mezunu	224	12
lise terk	83	4,4
lise mezunu	201	10,7
üniversite terk	10	0,5
üniversite mezunu	39	2,1
bilmiyorum	9	0,5
Baba eğitim durumu		
okur-yazar değil	12	0,7
ilkokul terk/okur yazar	163	9,1
ilkokul mezunu	621	34,6
ortaokul terk	164	9,1
ortaokul mezunu	287	16
lise terk	130	7,2
lise mezunu	281	15,6
üniversite terk	24	1,3
üniversite mezunu	104	5,8
bilmiyorum	11	0,6

Tablo III; Öğrencilerin anne-baba çalışma durumu ve ekonomik algılarına göre dağılımları

	n	%
Annenin çalışma durumu		
ev hanımı	1451	78,3
yarı zamanlı çalışır	78	4,2
tam zamanlı çalışır	249	13,4
şu an işsiz	10	0,5
çalışamaz durumda	1	0,1
emekli	39	2,1
diğer	22	1,3
Babanın çalışma durumu		
ev işleri ile uğraşiyor	2	0,1
yarı zamanlı çalışır	174	9,7
tam zamanlı çalışır	1265	70,2
şu an işsiz	62	3,4
çalışamaz durumda	16	0,9
emekli	198	11
diğer	84	4,7
Ekonomik durum algısı		
çok iyi	68	3,7
oldukça iyi	411	22,5
biraz iyi	550	30,1
diğerleri kadar iyi	608	33,2
biraz kötü	168	9,2
oldukça kötü	16	0,9
çok kötü	8	0,4

Çalışmaya katılan öğrencilerin anne ve babalarının çalışma durumları incelendiğinde, annelerin genel olarak % 78,3'ünün (n: 1451) ev hanımı olduğu, % 13,4'ünün (n: 249) tam zamanlı bir yerde çalıştığı ve sadece % 2,1'inin emekli olduğu saptanmıştır. Babaların ise % 70,2'sinin (n: 1265) tam zamanlı bir yerde çalıştığı, % 11'inin (n: 198) emekli olduğu ve sadece % 3,4'ünün (n: 16) şu an işsiz olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin ailelerinin ekonomik algılarını ölçmeye yönelik anket maddesi incelendiğinde, öğrencilerin sadece % 10,5'inin (n: 192) ekonomik

durumlarını kötü olarak algıladıkları gözlenirken, çoğunluğunun ise ekonomik durumlarını iyi düzeyde algıladıkları saptanmıştır (Tablo III).

3.2. Madde Kullanım Oranları

Bu bölümde gençlerin madde kullanım düzeyleri dört şekilde ölçülmeye çalışılmıştır. Bu bölümde yaşam boyu en az bir kez madde kullanımının algıları, cinsiyete ve yaş gruplarına göre dağılımı ve gençlerin kendi arkadaşlarının madde kullanım düzeylerini algılamaları üzerinde durulmuştur. Ayrıca gençlerin madde kullanım düzeyleri cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre karşılaştırılarak anlamlılık düzeyleri istatistiksel olarak karşılaştırılmıştır.

Tablo IV; Öğrencilerin madde kullanım düzeylerinin cinsiyete göre dağılımları

	Erkek (yaşam boyu en az bir kez deneyen)		Kız (yaşam boyu en az bir kez deneyen)		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Madde kullanımı						
Sigara	244	32,3	227	27,7	471	29,9
Alkol	300	33,4	264	29,5	564	31,5
Esrar	56	6,2	16	1,8	72	4,0
Uçucu maddeler	42	4,6	20	2,2	62	3,4
Sakinleştiriciler (doktor reçetesiz)	38	4,3	16	1,7	54	3,1
Kas geliştirici	24	2,7	29	3,3	53	3,1
Amfetaminler	16	1,8	2	0,2	18	1,0
LSD	10	1,2	3	0,3	13	0,7
Kokain	5	0,6	3	0,3	8	0,5
Eroin	10	1,4	2	0,2	14	0,8
Ekstazi	15	1,7	3	0,3	18	1,0

Çalışmaya katılan ortaöğretim öğrencilerinin yaşam boyu en az bir kez madde kullanım oranları cinsiyet ile birlikte incelendiğinde, öğrencilerin en fazla kullandıkları maddenin % 31,5'lik (n: 564) bir oranla alkol olduğu saptanmıştır.

Alkol maddesinden sonra en fazla kullanılan maddeler incelendiğinde, öğrencilerin % 29,9'unun (n: 471) sigara, % 4'ünün esrar (n: 72) ve % 3,4'ünün (n: 62) ise uçucu maddeleri yaşam boyu en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Yine çalışma kapsamında ölçümü yapılan tüm bağımlılık yapıcı maddeler için erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla riske sahip oldukları gözlenmiştir (Tablo IV).

Tablo V; Öğrencilerin cinsiyet ile madde türleri arasındaki ilişki

Cinsiyet	sigara kullanımı			esrar kullanımı			uçucu kullanımı			
	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	
E	n	512	244	756	851	56	907	863	42	905
	%	67,7	32,3	100	93,8	6,2	100	95,4	4,6	100
K	n	592	227	819	874	16	890	877	20	897
	%	72,3	27,7	100	98,2	1,8	100	97,8	2,2	100

Çalışma kapsamında bağımlılık yapıcı madde türleri (*sigara, alkol, esrar ve uçucu maddeler*) cinsiyete göre karşılaştırıldığında cinsiyetler arasında sigara ($X^2: 3,897; df: 1; p<0,05$), esrar ($X^2: 22,370; df: 1; p<0,01$) ve uçucu madde ($X^2: 7,884; df: 1; p<0,01$) kullanımı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu kapsamda madde kullanımında cinsiyet faktörünün erkekler için kızlara oranla daha fazla risk oluşturduğu gözlenmiştir. Cinsiyete göre madde türlerindeki madde kullanım oranlarına göre en büyük farklılık esrar maddesinde gözlenmiştir. Bu kapsamda ortaöğretimde okuyan erkek öğrenciler kız öğrencilerin 3,44 kat daha fazla esrar maddesini kullandıkları saptanmıştır. Bu fark uçucu maddeler için 2,09 kat ve sigara için ise 1,17 kat olarak saptanmıştır (Tablo V). Alkol kullanımı açısından cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir.

Tablo VI; Öğrencilerin madde kullanım düzeyleri ve yaşlarına göre dağılımları

	15 - 17 yaş (yaşam boyu en az bir kez deneyenler)		18 - 19 yaş (yaşam boyu en az bir kez deneyenler)		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Madde kullanımı						
Sigara	394	29,2	70	34,8	464	30,0
Alkol	440	29,6	115	41,7	555	31,5
Esrar	45	3,0	27	9,6	72	4,1
Uçucu maddeler	46	3,1	16	5,7	62	3,5
Sakinleştiriciler (doktor reçetesiz)	40	2,8	14	4,7	54	3,1
Kas geliştirici	40	2,8	12	4,5	53	3,1
Amfetaminler	12	0,8	6	2,3	18	1,1
LSD	9	0,6	4	1,5	13	0,8
Kokain	6	0,4	2	0,8	8	0,5
Eroin	10	0,7	4	1,5	14	0,8
Ekstazi	11	0,8	7	2,7	18	1,1

Çalışmaya katılan ortaöğretim öğrencilerinin yaşam boyu en az bir kez madde kullanım oranları yaş ile birlikte incelendiğinde 18 – 19 yaş grubundaki gençlerin 15 – 17 yaş grubundakilere göre madde kullanım riskinin daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bu kapsamda çalışmaya katılan gençlerin yaşam boyunca en az bir kez alkol kullanma oranı % 31,5 (n: 555) iken; bu deneyimi yaşayanlarda 18 – 19 yaşlarını oluşturan gençlerin yaşam boyunca en az bir kez alkol kullanma oranı % 41,7 (n: 115) ve 15 – 17 yaşlarını oluşturan gençlerin yaşam boyunca en az bir kez alkol kullanma oranı % 29,6 (n: 440) olduğu saptanmıştır (Tablo VI).

Tablo VII; Öğrencilerin yaş ile madde türleri arasındaki ilişki

Yaş	alkol kullanımı			esrar kullanımı			uçucu kullanımı		
	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
15-17	n 1045	440	1485	1439	45	1484	1442	46	1488
yaş	% 70,4	29,6	100	93,8	3	100	96,9	3,1	100
18-19	n 161	115	276	253	27	280	265	16	281
yaş	% 58,3	41,7	100	90,4	9,6	100	94,3	5,7	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin bağımlılık yapıcı madde kullanımı yaş grubuna göre karşılaştırıldığında, alkol ($X^2: 15,624; df: 1; p<0,01$), esrar ($X^2: 26,292; df: 1; p<0,01$) ve uçucu madde ($X^2: 4,734; df: 1; p<0,05$) kullanımı açısından yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu kapsamda madde kullanımında yaş faktörünün 18 – 19 yaşındakilerin 15 – 17 yaşındakilere göre daha fazla risk oluşturduğu gözlenmiştir. Yaşa göre madde türlerindeki madde kullanım oranlarına göre en büyük farklılık esrar maddesinde gözlenmiştir. Bu kapsamda ortaöğretimde okuyan 18 – 19 yaş grubundakiler 15 – 17 yaş grubundakilere göre 3,2 kat daha fazla esrar kullanma riskine sahip oldukları saptanmıştır. Bu fark uçucu maddeler için 1,84 kat ve alkol için ise 1,4 kat olarak saptanmıştır (Tablo VII). Sigara kullanımı açısından yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir.

Tablo VIII; Öğrencilerin madde türlerine göre arkadaş algılarının dağılımı

Madde Türleri	Arkadaş Algısı				Toplam	
	Denememiştir		Denemiştir			
	n	%	n	%	n	%
sigara kullanımı	514	29,5	1231	70,5	1745	100
alkol kullanımı	705	40,6	1032	59,4	1737	100
esrar kullanımı	1451	83,5	286	16,5	1737	100

Çalışmaya katılan ortaöğretim öğrencilerinin arkadaşlarının madde kullanım düzeylerine yönelik algıları incelendiğinde, öğrencilerin % 70,5'i (n: 1231) sigara kullanan arkadaşı olduğunu, % 59,4'ü (n: 1032) alkol kullanan arkadaşı olduğunu ve % 16,5'i (n: 286) de esrar kullanan çevresinde arkadaşı olduğunu düşündükleri saptanmıştır (Tablo VIII).

3.3. Aile ile Geçirilen Vaktin Sıklığı ve Madde Kullanımı

Bu bölümde çalışmaya katılan öğrencilerin hafta içi ve sonu aileleri ile vakit geçirme sıklıklarının bağımlılık yapıcı madde türlerine göre anlamlılık düzeyleri incelenmiştir.

Tablo IX; Hafta içi ve sonu aileyle vakit geçirme ile sigara kullanımını arasındaki ilişki

Aile ile vakit geçirme	Yaşam boyu en az bir kez sigara kullandınız mı?										X ² (df:4)	
	Hiç		Nadiren		Bazen		Sıklıkla		Her zaman			
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Hafta içi vakit geçirme												
<i>Denemedim</i>	55	68,8	83	66,4	183	65,4	310	70,9	456	72,7		
<i>Denedim</i>	25	31,3	42	33,6	97	34,6	127	29,1	171	27,3	6,107	
<i>Toplam</i>	80	100	125	100	280	100	437	100	627	100		
Hafta sonu vakit geçirme												
<i>Denemedim</i>	57	60,6	111	61,0	240	65,6	337	73,9	318	76,4		
<i>Denedim</i>	37	39,4	71	39,0	126	34,4	119	26,1	98	23,6	25,978*	
<i>Toplam</i>	94	100	182	100	366	100	456	100	416	100		

* p<0,01

Çalışmaya katılan öğrencilerin hafta içi ve hafta sonu aileleriyle birlikte vakit geçirme sıklıkları sigara kullanımına göre karşılaştırıldığında sadece aile ile hafta sonları vakit geçirme sıklığı için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin aileleri ile hafta sonlarını birlikte geçirme sıklıkları arttıkça sigara kullanma risklerinin de azaldığı saptanmıştır. Bu durum gençlerin hafta içi okul sonrası zamanlarında da benzer olduğu gözlenirse de bu saptamanın istatistikî olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır. Hafta sonu aileleriyle birlikte hiç vakit geçirmeyenlerin her zaman vakit geçirenlere göre sigara kullanma risklerinin 1,67 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo IX).

Tablo X; Hafta içi ve sonu aileyle vakit geçirme ile alkol kullanımı arasındaki ilişki

Aile ile vakit geçirme	Yaşam boyu en az bir kez alkol kullandınız mı?										X ² (df:4)	
	Hiç		Nadiren		Bazen		Sıklıkla		Her zaman			
	n	%	n	%	N	%	N	%	n	%		
Hafta içi vakit geçirme												
<i>Denemedim</i>	56	50,5	95	57,9	211	63,4	334	68,3	512	76,9		
<i>Denedim</i>	55	49,5	69	42,1	122	36,6	155	31,7	154	23,1	51,013*	
<i>Toplam</i>	111	100	164	100	333	100	489	100	666	100		
Hafta sonu vakit geçirme												
<i>Denemedim</i>	75	50,7	130	57,3	262	62,8	371	75,3	343	78,0		
<i>Denedim</i>	73	49,3	97	42,7	155	37,2	122	24,7	97	22,0	69,880*	
<i>Toplam</i>	148	100	227	100	417	100	493	100	440	100		

* p<0,01

Çalışmaya katılan öğrencilerin hafta içi ve hafta sonu aileleriyle birlikte vakit geçirme sıklıkları alkol kullanımına göre karşılaştırıldığında istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin aileleri ile hafta içi ve sonlarını birlikte geçirme sıklıkları arttıkça alkol kullanma risklerinin de azaldığı saptanmıştır. Hafta sonu aileleriyle birlikte hiç vakit geçirmeyenlerin her zaman vakit geçirenlere göre alkol kullanma risklerinin 2,24 kat; aynı şekilde hafta içi aileleriyle birlikte hiç vakit geçirmeyenlerin her zaman vakit geçirenlere göre alkol kullanma risklerinin 2,14 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo X).

Tablo XI; Hafta içi ve sonu aileyle vakit geçirme ile esrar kullanımını arasındaki ilişki

Aile ile vakit geçirme	Yaşam boyu en az bir kez esrar kullandınız mı?										X ² (df:4)	
	Hiç		Nadiren		Bazen		Sıklıkla		Her zaman			
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
Hafta içi vakit geçirme												
<i>Denemedim</i>	98	89,1	154	93,3	316	94,3	470	95,7	655	98,9		
<i>Denedim</i>	12	10,9	11	6,7	19	5,7	21	4,3	7	1,1	34,433*	
<i>Toplam</i>	110	100	165	100	335	100	491	100	662	100		
Hafta sonu vakit geçirme												
<i>Denemedim</i>	130	89,0	209	91,7	409	96,7	476	96,4	435	99,3		
<i>Denedim</i>	16	11,0	19	8,3	14	3,3	18	3,6	3	0,7	42,282*	
<i>Toplam</i>	146	100	228	100	423	100	494	100	438	100		

* p<0,01

Çalışmaya katılan öğrencilerin hafta içi ve hafta sonu aileleriyle birlikte vakit geçirme sıklıkları esrar kullanımına göre karşılaştırıldığında aralarında istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin aileleri ile hafta içi ve sonlarını birlikte geçirme sıklıkları arttıkça esrar kullanma risklerinin de azaldığı saptanmıştır. Hafta sonu aileleriyle birlikte hiç vakit geçirmeyenlerin her zaman vakit geçirenlere göre esrar kullanma risklerinin 15,7 kat; aynı şekilde hafta içi aileleriyle birlikte hiç vakit geçirmeyenlerin her zaman vakit geçirenlere göre esrar kullanma risklerinin 9,91 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XI). Uçucu madde kullanımı açısından aile ile birlikte vakit geçirme sıklığı arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanamamıştır.

3.4. Aile ile Yapılan Aktivitelerin Sıklığı ve Madde Kullanımı

Bu bölümde çalışmaya katılan öğrencilerin aileleri ile yaptıkları aktivitelerin sıklıklarının bağımlılık yapıcı madde türlerine göre anlamlılık düzeyleri incelenmiştir.

Tablo XII; Ailelerle yapılan etkinlikler ile sigara kullanımı arasındaki ilişki

Ailelerle yapılan sosyal etkinlikler	Yaşam boyu en az bir kez sigara kullandınız mı?								X ² (df:3)	
	Hiç		Nadiren		Bazen		Sıklıkla			
	n	%	n	%	n	%	n	%		
TV izleme										
	<i>Denemedim</i>	20	58,8	92	65,2	278	69,8	708	71,9	
	<i>Denedim</i>	14	41,2	49	34,8	120	30,2	277	28,1	5,076
	<i>Toplam</i>	34	100	141	100	398	100	985	100	
Video/DVD izleme										
	<i>Denemedim</i>	217	66,0	324	69,8	384	71,4	149	75,3	
	<i>Denedim</i>	112	34,0	140	30,2	154	28,6	49	24,7	5,636
	<i>Toplam</i>	329	100	464	100	538	100	198	100	
Sinema /tiyatroya gitme										
	<i>Denemedim</i>	491	67,6	306	67,7	244	80,3	35	77,8	
	<i>Denedim</i>	235	32,4	146	32,3	60	19,7	10	22,2	19,643*
	<i>Toplam</i>	726	100	452	100	304	100	45	100	
Spor/açık hava etkinlikleri yapma										
	<i>Denemedim</i>	477	67,5	300	73,7	203	71,0	97	74,6	
	<i>Denedim</i>	230	32,5	107	26,3	83	29,0	33	25,4	6,210
	<i>Toplam</i>	707	100	407	100	286	100	130	100	
Bilgisayar oyunları oynama										
	<i>Denemedim</i>	302	73,1	192	68,1	273	68,9	312	70,3	
	<i>Denedim</i>	111	26,9	90	31,9	123	31,1	132	29,7	2,590
	<i>Toplam</i>	413	100	282	100	396	100	444	100	
Birbiriyle konuşma										
	<i>Denemedim</i>	17	77,3	40	75,5	123	73,2	906	69,6	
	<i>Denedim</i>	5	22,7	13	24,5	45	26,8	396	30,4	2,193
	<i>Toplam</i>	22	100	53	100	168	100	1302	100	
Dışarıda gezme										
	<i>Denemedim</i>	39	54,2	149	64,2	470	69,6	422	75,2	
	<i>Denedim</i>	33	45,8	83	35,8	205	30,4	139	24,8	19,648*
	<i>Toplam</i>	72	100	232	100	675	100	561	100	

* p<0,01

Çalışmaya katılan öğrencilerin aileleriyle çeşitli sosyal etkinliklerde vakit geçirme sıklıkları sigara kullanımına göre karşılaştırıldığında sadece sinema ve tiyatroya gitme ve dışarıda birlikte gezip dolaşma etkinlikleri arasında istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin aileleri ile birlikte katıldıkları bu tür etkinliklerin sıklıkları arttıkça sigara kullanma risklerinin de azaldığı saptanmıştır. Sinema ve tiyatroya aileleri ile birlikte hiç gitmeyenlerin sıklıkla bu tür etkinlikleri aileleriyle birlikte yapanlara göre 1.46 kat; aynı şekilde aileleriyle birlikte dışarıda gezip dolaşma davranışını hiç yapmayanların sıklıkla bu davranışı yapanlara göre sigara kullanma risklerinin 1,85 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XII).

Tablo XIII; Ailelerle yapılan etkinlikler ile alkol kullanımını arasındaki ilişki

Ailelerle yapılan sosyal etkinlikler	Yaşam boyu en az bir kez alkol kullandınız mı?								X ² (df:3)	
	Hiç		Nadiren		Bazen		Sıklıkla			
	n	%	n	%	n	%	n	%		
TV izleme										
<i>Denemedim</i>	28	62,2	97	61	310	66,4	783	70,9		
<i>Denedim</i>	17	37,8	62	39	157	33,6	322	29,1	8,790**	
<i>Toplam</i>	45	100	159	100	467	100	1105	100		
Video/DVD izleme										
<i>Denemedim</i>	282	70,9	362	68,4	405	67,5	145	65,6		
<i>Denedim</i>	116	29,1	167	31,6	195	32,5	76	34,4	2,119	
<i>Toplam</i>	398	100	529	100	600	100	221	100		
Sinema /tiyatroya gitme										
<i>Denemedim</i>	608	72,5	334	64,7	216	66,7	33	55,0		
<i>Denedim</i>	231	27,5	182	35,3	108	33,3	27	45,0	15,090*	
<i>Toplam</i>	839	100	516	100	324	100	60	100		
Spor/açık hava etkinlikleri yapma										
<i>Denemedim</i>	550	66,7	311	69,1	222	69,4	109	72,7		
<i>Denedim</i>	274	33,3	139	30,9	98	30,6	41	27,3	2,546	
<i>Toplam</i>	824	100	450	100	320	100	150	100		
Bilgisayar oyunları oynama										
<i>Denemedim</i>	613	69,9	210	65,8	221	68,0	143	65,9		
<i>Denedim</i>	264	30,1	109	34,2	104	32,0	74	34,1	2,523	
<i>Toplam</i>	877	100	319	100	325	100	217	100		
Birbiriyle konuşma										
<i>Denemedim</i>	30	60,0	89	61,8	246	66,3	826	70,3		
<i>Denedim</i>	20	40,0	55	38,2	125	33,7	349	29,7	7,243	
<i>Toplam</i>	50	100	144	100	371	100	1175	100		
Dışarıda gezme										
<i>Denemedim</i>	63	53,4	190	69,3	530	70,4	416	68,2		
<i>Denedim</i>	55	46,6	84	30,7	223	29,6	194	31,8	13,773*	
<i>Toplam</i>	118	100	274	100	753	100	610	100		

* p<0,01 ** p<0,05

Çalışmaya katılan öğrencilerin aileleriyle çeşitli sosyal etkinliklerde vakit geçirme sıklıkları alkol kullanımına göre karşılaştırıldığında sadece televizyon izleme, sinema ve tiyatroya gitme ve dışarıda birlikte gezip dolaşma etkinlikleri arasında istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin aileleri ile birlikte katıldıkları bu tür etkinliklerin sıklıkları arttıkça televizyon izleme ve dışarıda birlikte gezip dolaşma davranışında alkol kullanma risklerinin azaldığı; sinema ve tiyatroya gitme davranışında ise alkol kullanım riskinin arttığı saptanmıştır. Sinema ve tiyatroya aileleri ile birlikte sıklıkla gidenlerin bu tür etkinlikleri aileleriyle birlikte hiç yapmayanlara göre 1,64 kat; aileleriyle birlikte televizyon izleme davranışını hiç yapmayanların sıklıkla bu davranışı yapanlara göre alkol kullanma risklerinin 1,3 kat; aynı şekilde birlikte dışarıda gezip dolaşma davranışını hiç yapmayanların sıklıkla bu davranışı yapanlara göre alkol kullanma risklerinin 1,47 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XIII).

Tablo XIV; Ailelerle yapılan etkinlikler ile esrar kullanımı arasındaki ilişki

Ailelerle yapılan sosyal etkinlikler	Yaşam boyu en az bir kez esrar kullandınız mı?								X ² (df:3)	
	Hiç		Nadiren		Bazen		Sıklıkla			
	n	%	n	%	n	%	n	%		
TV izleme										
<i>Denemedim</i>	39	83,0	156	95,7	432	93,3	1083	97,9		
<i>Denedim</i>	8	17,0	7	4,3	31	6,7	23	2,1	41,307*	
<i>Toplam</i>	47	100	163	100	463	100	1106	100		
Video/DVD izleme										
<i>Denemedim</i>	375	94,7	509	95,5	579	97,5	215	96,4		
<i>Denedim</i>	21	5,3	24	4,5	15	2,5	8	3,6	5,637	
<i>Toplam</i>	396	100	533	100	594	100	223	100		
Sinema /tiyatroya gitme										
<i>Denemedim</i>	807	95,8	489	95,7	323	98,2	54	93,1		
<i>Denedim</i>	35	4,2	22	4,3	6	1,8	4	6,9	5,603	
<i>Toplam</i>	842	100	511	100	329	100	58	100		
Spor/açık hava etkinlikleri yapma										
<i>Denemedim</i>	787	95,5	440	96,9	311	96,9	141	95,9		
<i>Denedim</i>	37	4,5	14	3,1	10	3,1	6	4,1	2,128	
<i>Toplam</i>	824	100	454	100	321	100	147	100		
Bilgisayar oyunları oynama										
<i>Denemedim</i>	442	96,7	293	95,4	442	97,8	503	94,5		
<i>Denedim</i>	15	3,3	14	4,6	10	2,2	29	5,5	7,691	
<i>Toplam</i>	457	100	307	100	452	100	532	100		
Birbiriyle konuşma										
<i>Denemedim</i>	42	84,0	138	95,8	346	94,0	1150	97,4		
<i>Denedim</i>	8	16,0	6	4,2	22	6,0	31	2,6	29,314*	
<i>Toplam</i>	50	100	144	100	368	100	1181	100		
Dışarıda gezme										
<i>Denemedim</i>	101	85,6	259	95,9	726	96,2	602	97,9		
<i>Denedim</i>	17	14,4	11	4,1	29	3,8	13	2,1	39,201*	
<i>Toplam</i>	118	100	270	100	755	100	615	100		

* p<0,01

Çalışmaya katılan öğrencilerin aileleriyle çeşitli sosyal etkinliklerde vakit geçirme sıklıkları esrar kullanımına göre karşılaştırıldığında sadece televizyon izleme, birbiriyle konuşma ve dışarıda birlikte gezip dolaşma etkinlikleri arasında istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin aileleri ile birlikte katıldıkları bu tür etkinliklerin sıklıkları arttıkça televizyon izleme, birbiriyle konuşma ve dışarıda birlikte gezip dolaşma davranışında esrar kullanma risklerinin azaldığı saptanmıştır. Aileleriyle birlikte televizyon izleme davranışını hiç yapmayanların sıklıkla bu davranışı yapanlara göre esrar kullanma risklerinin 8,1 kat; aileleriyle birlikte konuşma davranışını hiç yapmayanların sıklıkla bu davranışı yapanlara göre esrar kullanma risklerinin 6,15 kat; aynı şekilde birlikte dışarıda gezip dolaşma davranışını hiç yapmayanların sıklıkla bu davranışı yapanlara göre esrar kullanma risklerinin 8,1 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XIV).

Tablo XV; Ailelerle yapılan etkinlikler ile uçucu madde kullanımı arasındaki ilişki

Ailelerle yapılan sosyal etkinlikler	Yaşam boyu en az bir kez uçucu madde kullandınız mı?								X ² (df:3)
	Hiç		Nadiren		Bazen		Sıklıkla		
	n	%	n	%	n	%	n	%	
TV izleme									
<i>Denemedim</i>	106	89,8	266	97,1	723	96,3	606	97,9	
<i>Denedim</i>	12	10,2	8	2,9	28	3,7	13	2,1	39,201*
<i>Toplam</i>	118	100	274	100	751	100	619	100	

* p<0,01

Çalışmaya katılan öğrencilerin aileleriyle çeşitli sosyal etkinliklerde vakit geçirme sıklıkları uçucu madde kullanımına göre karşılaştırıldığında sadece televizyon izleme arasında istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin aileleri ile birlikte katıldıkları bu tür etkinliklerin sıklıkları arttıkça televizyon izleme davranışında uçucu madde kullanma riskinin de azaldığı

saptanmıştır. Aileleriyle birlikte televizyon izleme davranışını hiç yapmayanların sıklıkla bu davranışı yapanlara göre uçucu madde kullanma riskinin 4,86 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XV).

3.5. Arkadaşlar ile Yapılan Aktivitelerin Sıklığı ve Madde Kullanımı

Bu bölümde çalışmaya katılan öğrencilerin arkadaşları ile yaptıkları aktivitelerin sıklıklarının bağımlılık yapıcı madde türlerine göre anlamlılık düzeyleri incelenmiştir.

Tablo XVI; Arkadaşlarla yapılan etkinlikler ile sigara kullanımı arasındaki ilişki

Arkadaşlarla yapılan sosyal etkinlikler	Yaşam boyu en az bir kez sigara kullandınız mı?								X ² (df:3)	
	Hiç		Nadiren		Bazen		Sıklıkla			
	n	%	n	%	n	%	n	%		
TV izleme										
<i>Denemedim</i>	420	97,0	329	95,4	453	97,0	476	95,0		
<i>Denedim</i>	13	3,0	16	4,6	14	3,0	25	5,0	5,024	
<i>Toplam</i>	433	100	345	100	467	100	501	100		
Video/DVD izleme										
<i>Denemedim</i>	272	77,3	305	70,4	334	67,7	168	65,4		
<i>Denedim</i>	80	22,7	128	29,6	159	32,3	89	34,6	12,728*	
<i>Toplam</i>	352	100	433	100	493	100	257	100		
Sinema /tiyatroya gitme										
<i>Denemedim</i>	238	71,9	236	70,2	387	70,1	213	68,3		
<i>Denedim</i>	93	28,1	100	29,8	165	29,9	99	31,7	1,015	
<i>Toplam</i>	331	100	336	100	552	100	312	100		
Spor/açık hava etkinlikleri yapma										
<i>Denemedim</i>	273	71,1	216	70,1	299	72,6	292	68,4		
<i>Denedim</i>	111	28,9	92	29,9	113	27,4	135	31,6	1,856	
<i>Toplam</i>	384	100	308	100	412	100	427	100		
Bilgisayar oyunları oynama										
<i>Denemedim</i>	302	73,1	192	68,1	273	68,9	312	70,3		
<i>Denedim</i>	111	26,9	90	31,9	123	31,1	132	29,7	2,590	
<i>Toplam</i>	413	100	282	100	396	100	444	100		
Birbiriyle konuşma										
<i>Denemedim</i>	17	77,3	40	75,5	123	73,2	906	69,6		
<i>Denedim</i>	5	22,7	13	24,5	45	26,8	396	30,4	2,193	
<i>Toplam</i>	22	100	53	100	168	100	1302	100		
Dışarıda gezme										
<i>Denemedim</i>	48	78,7	105	79,5	311	69,1	624	69,2		
<i>Denedim</i>	13	21,3	27	20,5	139	30,9	278	30,8	8,316**	
<i>Toplam</i>	61	100	132	100	450	100	902	100		

* p<0,01 ** p<0,05

Çalışmaya katılan öğrencilerin arkadaşlarıyla çeşitli sosyal etkinliklerde vakit geçirme sıklıkları sigara kullanımına göre karşılaştırıldığında sadece video ve DVD izleme ve dışarıda birlikte gezip dolaşma etkinlikleri arasında istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin arkadaşlarıyla ile birlikte katıldıkları bu tür etkinliklerin sıklıkları arttıkça video ve DVD izleme ve dışarıda birlikte gezip dolaşma davranışında sigara kullanma risklerinin de arttığı saptanmıştır. Arkadaşlarıyla video ve DVD izleme davranışını sıklıkla yapanların bu davranışı hiç yapmayanlara göre alkol kullanma risklerinin 1,52 kat; aynı şekilde dışarıda birlikte gezip dolaşma davranışını sıklıkla yapanların bu davranışı hiç yapmayanlara göre alkol kullanma risklerinin 1,45 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XVI).

Tablo XVII; Arkadaşlarla yapılan etkinlikler ile alkol kullanımı arasındaki ilişki

Arkadaşlarla yapılan sosyal etkinlikler	Yaşam boyu en az bir kez alkol kullandınız mı?								X ² (df:3)	
	Hiç		Nadiren		Bazen		Sıklıkla			
	n	%	n	%	n	%	n	%		
TV izleme										
<i>Denemedim</i>	413	70,8	378	69,9	312	66,5	92	58,6		
<i>Denedim</i>	170	29,2	163	30,1	157	33,5	65	41,4	9,859**	
<i>Toplam</i>	583	100	541	100	469	100	157	100		
Video/DVD izleme										
<i>Denemedim</i>	292	74,3	342	70,5	370	65,6	192	62,1		
<i>Denedim</i>	101	25,7	143	29,5	194	34,4	117	37,9	14,953*	
<i>Toplam</i>	393	100	485	100	564	100	309	100		
Sinema /tiyatroya gitme										
<i>Denemedim</i>	292	78,3	271	71,1	423	67,4	208	56,7		
<i>Denedim</i>	81	21,7	110	28,9	205	32,6	159	43,3	41,72*	
<i>Toplam</i>	373	100	381	100	628	100	367	100		
Spor/açık hava etkinlikleri yapma										
<i>Denemedim</i>	313	70,8	378	69,9	312	66,5	92	58,6		
<i>Denedim</i>	100	29,2	163	30,1	157	33,5	65	41,4	3,330	
<i>Toplam</i>	413	100	541	100	469	100	157	100		
Bilgisayar oyunları oynama										
<i>Denemedim</i>	331	72,0	211	69,0	313	69,0	344	65,0		
<i>Denedim</i>	129	28,0	96	31,0	143	31,0	185	35,0	6,038	
<i>Toplam</i>	460	100	307	100	456	100	529	100		
Birbiriyle konuşma										
<i>Denemedim</i>	22	81,0	47	76,0	140	73,0	995	67,0		
<i>Denedim</i>	5	19,0	15	24,0	53	27,0	483	33,0	5,504	
<i>Toplam</i>	27	100	62	100	193	100	1478	100		
Dışarıda gezme										
<i>Denemedim</i>	57	80,3	113	82,5	374	76,5	660	62,1		
<i>Denedim</i>	14	19,7	24	17,5	115	23,5	403	37,9	51,585*	
<i>Toplam</i>	71	100	137	100	489	100	1063	100		

* p<0,01 ** p<0,05

Çalışmaya katılan öğrencilerin arkadaşlarıyla çeşitli sosyal etkinliklerde vakit geçirme sıklıkları alkol kullanımına göre karşılaştırıldığında sadece televizyon izleme, video ve DVD izleme, sinema ve tiyatroya gitme ve dışarıda birlikte gezip dolaşma etkinlikleri arasında istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin arkadaşlarıyla ile birlikte katıldıkları bu tür etkinliklerin sıklıkları arttıkça televizyon izleme, video ve DVD izleme, sinema ve tiyatroya gitme ve dışarıda birlikte gezip dolaşma davranışında alkol kullanma risklerinin arttığı saptanmıştır. Arkadaşlarıyla televizyon izleme davranışını sıklıkla yapanların bu davranışı hiç yapmayanlara göre alkol kullanma risklerinin 1,42 kat; aynı şekilde video ve DVD izleme davranışını sıklıkla yapanların bu davranışı hiç yapmayanlara göre alkol kullanma risklerinin 1,48 kat daha fazla olduğu saptanmıştır. Arkadaşlarıyla sinema ve tiyatroya aileleri ile birlikte gitme davranışını sıklıkla yapanların bu davranışı hiç yapmayanlara göre alkol kullanma risklerinin 2 kat; aynı şekilde dışarıda birlikte gezip dolaşma davranışını sıklıkla yapanların bu davranışı hiç yapmayanlara göre alkol kullanma risklerinin 1,92 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XVII).

Tablo XVIII; Öğrencilerin yetişkin bulunmadığı bir ortamda arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

Yetişkin kontrolü	alkol kullanımı			esrar kullanımı			
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Hiç	n	257	76	333	320	15	335
	%	77,20	22,80	100	95,50	4,50	100
Yılda Bir kaç kez	n	167	46	213	205	8	213
	%	78,40	21,60	100	96,20	3,80	100
Ayda Bir kaç kez	n	258	118	376	370	7	377
	%	68,60	31,40	100	98,10	1,90	100
Haftada 1-2 kez	n	294	148	442	429	13	442
	%	66,50	33,50	100	97,10	2,90	100
Haftada 3 kez ya da fazla	n	175	137	312	294	24	318
	%	56,10	43,90	100	92,50	7,50	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin arkadaşlarıyla, yetişkin gözetimi olmaksızın, birlikte vakit geçirme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sadece alkol ($X^2: 44,491; df: 4; p<0,01$) ve esrar maddeleri ($X^2: 16,544; df: 4; p<0,01$) için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda arkadaşlarıyla, herhangi bir yetişkin gözetimi olmaksızın, birlikte vakit geçiren gençlerin bu tür bir etkinliğe katılma sıklıkları arttıkça alkol ve esrar kullanım risklerinin de arttığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliği arkadaşlarıyla birlikte haftada üç kez ya da daha fazla yapanların neredeyse hiç yapmayanlara göre alkol kullanma riski 1,93; esrar kullanma riskleri ise 1,67 kat daha fazla olduğu saptanmıştır. Katılan bu tür bir etkinliğin sıklığının alkol kullanım oranıyla doğru orantılı olarak arttığı; ancak esrar maddesinin bu tür bir etkinliğin hafta birden fazla olmamak

kaydıyla ayda birkaç kez şeklinde gerçekleştirilmesinin madde kullanım riskini azalttığı da saptanmıştır (Tablo XVIII).

Çalışma kapsamında ayrıca gençlerin arkadaşlarıyla birlikte spor ya da açık hava aktiviteleri yapma, bilgisayar oyunları oynama ve konuşma sıklığı davranışları birer değişken olarak bağımlılık yapıcı madde türlerine göre istatistiksel olarak karşılaştırılmış; fakat aralarında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki gözlenmediğinden bu bölüm kapsamında değerlendirilmemiştir.

3.6. Aile Kontrolü ve Madde Kullanımı

Bu bölümde çalışmaya katılan öğrencilerin çeşitli davranışlarının ve etkinliklerinin aile kontrolünde olma(ma)sının bağımlılık yapıcı madde türlerine göre anlamlılık düzeyleri incelenmiştir.

Tablo XIX; Ailenin gencin evde neler yapabileceğine dair kesin kurallar koyması ile madde türleri arasındaki ilişki

Ev içi kurallar		sigara kullanımı			alkol kullanımı			esrar kullanımı		
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Bana uyuyor	n	454	164	618	515	185	700	677	20	697
	%	73,50	26,50	100	73,60	26,40	100	97,10	2,90	100
Bana uymuyor	n	620	292	912	676	367	1043	995	50,0	1045
	%	68,0	32,0	100	64,80	35,20	100	95,20	4,80	100

Ailenin gençlerin ev içi neler yapabileceğine dair kesin kurallar koyması bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında uçucu maddeler dışındaki sigara ($X^2: 5,288; df: 1; p<0,05$), alkol ($X^2: 14,848; df: 1; p<0,01$) ve esrar ($X^2: 3,977; df: 1; p<0,05$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda ailenin gençlerin ev içi neler yapabileceğine dair kesin kurallar

koymasının sigara, alkol ve esrar kullanım risklerini azalttığı saptanmıştır. Bu tür etkin kuralları olan ailelerdeki gençlerin % 26,5' inin (n: 164) sigara, % 26,4' ünün (n: 185) alkol ve % 2,9' unun (n: 20) esrar maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür etkin kuralları olmayan ailelerdeki gençlerin ise % 32' sinin (n: 292) sigara % 35,2' sinin (n: 367) alkol ve % 4,8' inin (n: 50) de esrar maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Ev içerisinde etkin kurallar koymayan ailelere sahip gençlerin etkin kurallar koyan ailelerdeki gençlere göre sigara kullanma riskinin 1,21 kat, alkol kullanma riskinin 1,33 kat ve esrar kullanma riskinin de 1,66 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XIX).

Tablo XX; Ailenin gencin evin dışında neler yapabileceğine dair kesin kurallar koyması ile madde türleri arasındaki ilişki

Ev dışı kurallar	sigara kullanımı			alkol kullanımı			esrar kullanımı		
	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Bana uyuyor	n 522	192	714	565	219	784	756	19	775
	% 73,10	26,90	100	72,10	27,90	100	97,50	2,50	100
Bana uymuyor	n 540	261	801	614	327	941	897	50	947
	% 67,40	32,60	100	65,20	34,80	100	94,70	5,30	100

Ailelerin gençlerin ev dışında neler yapabileceğine dair kesin kurallar koyması bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında uçucu maddeler dışındaki sigara ($X^2: 5,838; df: 1; p<0,05$), alkol ($X^2: 9,186; df: 1; p<0,01$) ve esrar ($X^2: 8,863; df: 1; p<0,01$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda ailenin gençlerin ev dışında neler yapabileceğine dair kesin kurallar koymasının sigara, alkol ve esrar kullanım risklerini azalttığı saptanmıştır. Bu tür etkin kuralları olan ailelerdeki gençlerin % 26,9' unun (n: 192) sigara, % 27,9' unun

(n: 219) alkol ve % 2,5' inin (n: 19) esrar maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür etkin kuralları olmayan ailelerdeki gençlerin ise % 32,6' sının (n: 261) sigara % 34,8' inin (n: 327) alkol ve % 5,3' ünün (n: 50) de esrar maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Ev dışarısında etkin kurallar koymayan ailelere sahip gençlerin etkin kurallar koyan ailelerdeki gençlere göre sigara kullanma riskinin 1,21 kat, alkol kullanma riskinin 1,25 kat ve esrar kullanma riskinin de 2,12 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XX).

Tablo XXI; Ailenin gencin akşamları ne zaman evde olmasına dair kurallar koyması ile madde türleri arasındaki ilişki

aksamları evde olma		alkol kullanımı			esrar kullanımı		
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Bana uyuyor	n	909	358	1267	1231	34	1265
	%	71,70	28,30	100	97,30	2,70	100
Bana uymuyor	n	296	192	488	458	36	494
	%	60,70	39,30	100	92,70	7,30	100

Ailenin gencin akşamları ne zaman evde olmasına dair kesin kurallar koyması bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sadece alkol ($X^2: 20,131$; $df: 1$; $p<0,01$) ve esrar ($X^2: 19,670$; $df: 1$; $p<0,01$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda ailenin gencin akşamları ne zaman evde olmasına dair kesin kurallar koymasının alkol ve esrar kullanım risklerini azalttığı saptanmıştır. Bu tür etkin kuralları olan ailelerdeki gençlerin % 28,3' ünün (n: 358) alkol ve % 2,7' sinin (n: 34) esrar maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür etkin kuralları olmayan ailelerdeki gençlerin ise % 39,3' ünün (n: 192) alkol ve % 7,3' ünün (n: 36) de esrar maddelerini

yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Bu tür etkin kurallar koymayan ailelere sahip gençlerin etkin kurallar koyan ailelerdeki gençlere göre alkol kullanma riskinin 1,39 kat ve esrar kullanma riskinin de 2,70 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XXI).

Tablo XXII; Ailenin gencin akşamları kimlerle olduğunu bilmesi ile madde türleri arasındaki ilişki

aksamları kimle olduğu		sigara kullanımı			alkol kullanımı		
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Bana uyuyor	n	1010	409	1419	1098	483	1581
	%	71,20	28,80	100	69,40	30,60	100
Bana uymuyor	n	69	55	124	100	74	174
	%	55,60	44,40	100	57,50	42,50	100

Tablo XXIII; Ailenin gencin akşamları kimlerle olduğunu bilmesi ile madde türleri arasındaki ilişki

aksamları kimle olduğu		esrar kullanımı			uçucu kullanımı		
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Bana uyuyor	n	1535	49	1584	1550	46	1596
	%	96,90	3,10	100	97,10	2,90	100
Bana uymuyor	n	151	23	174	157	15	172
	%	86,80	13,20	100	91,30	8,70	100

Ailenin gencin akşamları kimlerle birlikte olduğunu bilmesi bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sigara ($X^2: 13,082; df: 1; p<0,01$), alkol ($X^2: 10,381; df: 1; p<0,01$), esrar ($X^2: 40,918; df: 1; p<0,01$) ve uçucu ($X^2: 15,890; df: 1; p<0,01$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda ailenin gencin akşamları kimlerle birlikte olduğunu bilmesinin sigara, alkol, esrar ve uçucu madde kullanım risklerini azalttığı saptanmıştır. Bu tür bilgiye sahip olan

ailelerdeki gençlerin % 28,8' inin (n: 409) sigara, % 30,6' sının (n: 483) alkol, % 3,1' inin (n: 49) esrar ve % 2,9' unun (n: 46) uçucu maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür bir bilgiye sahip olmayan ailelerdeki gençlerin ise % 44,4' ünün (n: 55) sigara, % 42,5' inin (n: 74) de alkol, % 13,2' sinin (n: 23) esrar ve % 8,7' sinin (n: 15) uçucu maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Akşamları kimlerle birlikte olduğunu bilmeyen ailelere sahip gençlerin bilen ailelerdeki gençlere göre sigara kullanma riskinin 1,54 kat, alkol kullanma riskinin 1,39 kat, esrar kullanma riskinin 4,26 kat ve uçucu madde kullanma riskinin de 3 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XXII ve Tablo XXIII).

Tablo XXIV; Ailenin gencin akşamları nerede olduğunu bilmesi ile madde türleri arasındaki ilişki

aksamları nerde olduğu		sigara kullanımı			alkol kullanımı		
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Bana uyuyor	n	1016	405	1421	1112	474	1586
	%	71,50	28,50	100	70,10	29,90	100
Bana uymuyor	n	64	54	118	89	76	165
	%	54,20	45,80	100	53,90	46,10	100

Tablo XXV; Ailenin gencin akşamları nerede olduğunu bilmesi ile madde türleri arasındaki ilişki

aksamları nerde olduğu		esrar kullanımı			uçucu kullanımı		
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Bana uyuyor	n	1540	44	1584	1552	43	1595
	%	97,20	2,80	100	97,30	2,70	100
Bana uymuyor	n	141	26	167	151	16	167
	%	84,40	15,60	100	90,40	9,60	100

Ailenin gencin akşamları nerede olduğunu bilmesi bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sigara ($X^2: 15,511; df: 1; p<0,01$), alkol ($X^2: 18,147; df: 1; p<0,01$), esrar ($X^2: 64,403; df: 1; p<0,01$) ve uçucu ($X^2: 22,142; df: 1; p<0,01$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda ailenin gencin akşamları nerede olduğunu bilmesinin sigara, alkol, esrar ve uçucu madde kullanım risklerini azalttığı saptanmıştır. Bu tür bilgiye sahip olan ailelerdeki gençlerin % 28,5' inin (n: 405) sigara, % 29,9' unun (n: 474) alkol, % 2,8' inin (n: 44) esrar ve % 2,7' sinin (n: 43) uçucu maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür bir bilgiye sahip olmayan ailelerdeki gençlerin ise % 45,8' inin (n: 54) sigara, % 46,1' inin (n: 76) de alkol, % 15,6' sının (n: 26) esrar ve % 9,6' sının (n: 16) da uçucu maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Akşamları nerede olduğunu bilmeyen ailelere sahip gençlerin bilen ailelerdeki gençlere göre sigara kullanma riskinin 1,61 kat, alkol kullanma riskinin 1,54 kat, esrar kullanma riskinin 5,57 kat ve uçucu madde kullanma riskinin de 3,56 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XXIV ve Tablo XXV).

Tablo XXVI; Ailenin gencin arkadaşlarını tanıması ile madde türleri arasındaki ilişki

arkadaşlarını tanır	sigara kullanımı			esrar kullanımı			uçucu kullanımı			
	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	
Bana uyuyor	n	971	385	1356	1482	51	1533	1492	45	1537
	%	71,60	28,40	100	96,70	3,30	100	97,10	2,90	100
Bana uymuyor	n	107	69	176	197	18	215	202	15	217
	%	60,80	39,20	100	91,60	8,40	100	93,10	6,90	100

Ailenin gencin arkadaşlarını tanıması bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında alkol dışında sigara ($X^2: 8,733; df: 1; p<0,01$), esrar ($X^2: 12,659; df: 1; p<0,01$) ve uçucu ($X^2: 9,139; df: 1; p<0,01$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda ailenin gencin arkadaşlarını tanımasının sigara, esrar ve uçucu madde kullanım risklerini azalttığı saptanmıştır. Bu tür bilgiye sahip olan ailelerdeki gençlerin % 28,4' ünün (n: 385) sigara, % 3,3' ünün (n: 51) esrar ve % 2,9' unun (n: 45) uçucu maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür bir bilgiye sahip olmayan ailelerdeki gençlerin ise % 39,2' sinin (n: 69) sigara, % 8,4' ünün (n: 18) esrar ve % 6,9' unun (n: 15) uçucu maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Arkadaşlarını tanımayan ailelere sahip gençlerin tanıyan ailelerdeki gençlere göre sigara kullanma riskinin 1,38 kat, esrar kullanma riskinin 2,55 kat ve uçucu madde kullanma riskinin de 2,1 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XXVI).

Tablo XXVII; Ailenin gencin boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini takip etmesi ile madde türleri arasındaki ilişki

boş zaman değerlendirme	sigara kullanımı			alkol kullanımı			esrar kullanımı			
	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	
Bana uyuyor	n	700	240	940	749	285	1034	1000	32	1032
	%	74,50	25,50	100	72,40	27,60	100	96,90	3,10	100
Bana uymuyor	n	367	216	583	439	263	702	668	38	706
	%	63,0	37,0	100	62,50	37,50	100	94,60	5,40	100

Ailenin gencin boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini takip etmesi bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında uçucu maddeler dışındaki sigara ($X^2: 22,757; df: 1; p<0,01$), alkol ($X^2: 18,976; df: 1; p<0,01$) ve esrar ($X^2: 5,646; df: 1; p<0,05$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda

ailenin gencin boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini takip etmesinin sigara, alkol ve esrar kullanım risklerini azalttığı saptanmıştır. Bu yapıya sahip ailelerdeki gençlerin % 25,5' inin (n: 240) sigara, % 27,6' sının (n: 285) alkol ve % 3,1' inin (n: 32) esrar maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu yapıya sahip olmayan ailelerdeki gençlerin ise % 37' sinin (n: 216) sigara, % 37,5' inin (n: 263) alkol ve % 5,4' ünün (n: 38) de esrar maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini takip etmeyen ailelere sahip gençlerin bu yapıya sahip ailelerdeki gençlere göre sigara kullanma riskinin 1,45 kat, alkol kullanma riskinin 1,36 kat ve esrar kullanma riskinin de 1,74 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XXVII).

Tablo XXVIII; Ailenin gencin arkadaş seçimini kontrol etmesi ile madde türleri arasındaki ilişki

arkadaş seçimi		sigara kullanımı			alkol kullanımı			esrar kullanımı		
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Bana uyuyor	n	774	269	1043	833	329	1162	1129	26	1155
	%	74,20	25,80	100	71,70	28,30	100	97,70	2,30	100
Bana uymuyor	n	289	176	465	346	211	557	520	42	562
	%	62,20	37,80	100	62,10	37,90	100	92,50	7,50	100

Ailenin gencin arkadaş seçimini kontrol etmesi bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında uçucu maddeler dışındaki sigara ($X^2: 22,482; df: 1; p<0,01$), alkol ($X^2: 15,999; df: 1; p<0,01$) ve esrar ($X^2: 27,106; df: 1; p<0,01$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda ailenin gencin arkadaş seçimini kontrol etmesinin sigara, alkol ve esrar kullanım risklerini azalttığı saptanmıştır. Bu yapıya sahip ailelerdeki gençlerin % 25,8' inin (n: 269) sigara, % 28,3' ünün (n: 329) alkol ve % 2,3' ünün (n: 26) esrar maddelerini yaşamı

boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu yapıya sahip olmayan ailelerdeki gençlerin ise % 37,8' inin (n: 176) sigara, % 37,9' unun (n: 211) alkol ve % 7,5' inin (n: 42) de esrar maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Arkadaş seçimini kontrol etmeyen ailelere sahip gençlerin bu yapıya sahip ailelerdeki gençlere göre sigara kullanma riskinin 1,47 kat, alkol kullanma riskinin 1,34 kat ve esrar kullanma riskinin de 3,26 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XXVIII).

3.7. Gençlerin Katıldıkları Aktiviteler ve Madde Kullanımı

Bu bölümde çalışmaya katılan öğrencilerin anket kapsamında hazırlanmış olan aktivitelere katılım sıklıklarının bağımlılık yapıcı madde türlerine göre anlamlılık düzeyleri incelenmiştir. Bu kapsamda aktiviteler gruplandırılarak dört bölümde incelenmiştir. Bunlar:

3.7.1. Mekândan Bağımsız Yapılan Aktiviteler

Tablo XXIX; Öğrencilerin dışarıda gezme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

Dışarıda vakit geçirme		alkol kullanımı		Toplam
		denemedim	denedim	
Hiç	n	181	51	232
	%	78,00	22,00	100
Yılda Bir kaç kez	n	141	26	167
	%	84,40	15,60	100
Ayda Bir kaç kez	n	323	154	477
	%	67,70	32,30	100
Haftada 1-2 kez	n	337	170	507
	%	66,50	33,50	100
Haftada 3 kez ya da daha fazla	n	163	116	279
	%	58,40	41,60	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin dışarıda mağazalara bakarak gezme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sadece alkol maddesi (X^2 : 43,796; df : 4; $p < 0,01$) için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin dışarıda gezme ve bu süreçte mağazalara göz atma davranışının sıklığının artmasının alkol kullanım düzeyini de artırdığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliği hiç yapmayanların % 22' sinin (n: 51); haftada üç kez ya da daha fazla yapanların ise % 41,6' sının (n: 116) alkol maddesini yaşam boyunca en az bir kez kullandığı saptanmıştır. Bu duruma göre bu tür bir etkinliği sıklıkla yapanların hiç yapmayanlara göre 1,89 kat daha fazla risk altında olduğu saptanmıştır (Tablo XXIX).

Tablo XXX; Öğrencilerin akşamları şehir merkezinde vakit geçirme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

Şehir merkezinde vakit geçirme		sigara kullanımı			alkol kullanımı		
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Hiç	n	266	96	362	337	64	401
	%	73,50	26,50	100	84,00	16,00	100
Yılda Bir kaç kez	n	172	69	241	207	78	285
	%	71,40	28,60	100	72,60	27,40	100
Ayda Bir kaç kez	n	302	112	414	321	135	456
	%	72,90	27,10	100	70,40	29,60	100
Haftada 1-2 kez	n	202	105	307	199	148	347
	%	65,80	34,20	100	57,30	42,70	100
Haftada 3 kez ya da daha fazla	n	93	55	148	89	95	184
	%	62,80	37,20	100	48,40	51,60	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin hafta sonları ya da akşamları şehir merkezinde vakit geçirme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında

sadece sigara ($X^2: 10,205; df: 4; p<0,05$) ve alkol ($X^2: 103,057; df: 4; p<0,01$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin hafta sonları ya da akşamları şehir merkezinde vakit geçirme sıklıkları arttıkça sigara ve alkol kullanım risklerinin de arttığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliğe hiç gitmeyenlerin % 26,5' inin (n: 96) sigara ve % 16' sının (n: 64) alkol maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür bir etkinliğe haftada üç kez ya da daha fazla gidenlerin % 37,2' sinin (n: 55) sigara ve % 51,6' sının (n: 95) da alkol maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Görüldüğü gibi etkinliğe hiç katılmayan kişilerin sigara kullanma oranları daha fazla iken; sıklıkla katılanlarda ise, her ne kadar iki madde için kullanım oranları artmış olsa da, alkol kullanımının daha fazla arttığı gözlenmiştir. Bu tür bir etkinliği haftada üç kez ya da daha fazla yapanların neredeyse hiç yapmayanlara göre sigara kullanma riskinin 1,4 kat, alkol kullanma riskinin 3,25 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XXX).

Tablo XXXI; Öğrencilerin alışveriş merkezlerinde vakit geçirme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

Alışveriş merkezinde vakit geçirme		alkol kullanımı		Toplam
		denemedim	denedim	
Hiç	n	230	62	292
	%	78,80	21,20	100
Yılda Bir kaç kez	n	196	50	246
	%	79,70	20,30	100
Ayda Bir kaç kez	n	368	172	540
	%	68,10	31,90	100
Haftada 1-2 kez	n	250	159	409
	%	61,10	38,90	100
Haftada 3 kez ya da daha fazla	n	100	76	176
	%	56,80	43,20	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin dışarıda alışveriş merkezlerinde vakit geçirme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sadece alkol maddesi ($X^2: 50,162; df: 4; p<0,01$) için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin alışveriş merkezlerinde vakit geçirme sıklığının artmasının alkol kullanım düzeyini de artırdığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliği hiç yapmayanların % 21,2' sinin (n: 62); haftada üç kez ya da daha fazla yapanların ise % 43,2' sinin (n: 76) alkol maddesini yaşam boyunca en az bir kez kullandığı saptanmıştır. Bu duruma göre bu tür bir etkinliği sıklıkla yapanların hiç yapmayanlara göre 2,04 kat daha fazla risk altında olduğu saptanmıştır. Yapılan etkinliğin sıklığının yılda birkaç kez yapılmasının ise alkol kullanım düzeyini artırmadığı gözlenmiştir (Tablo XXXI).

3.7.2. Zaman Geçirmeye Yönelik Aktiviteler

Tablo XXXII; Öğrencilerin oyun salonlarına gitme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

Oyun salonları	alkol kullanımı			esrar kullanımı			uçucu madde kullanımı			
	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	
Hiç	n	512	153	665	645	20	665	658	13	671
	%	77,00	23,00	100	97,00	3,00	100	98,10	1,90	100
Yılda Bir kaç kez	n	213	95	308	301	6	307	301	10	311
	%	69,20	30,80	100	98,00	2,00	100	96,80	3,20	100
Ayda Bir kaç kez	n	207	112	319	310	11	321	310	12	322
	%	64,90	35,10	100	96,60	3,40	100	96,30	3,70	100
Haftada 1-2 kez	n	126	95	221	203	16	219	212	11	223
	%	57,00	43,00	100	92,70	7,30	100	95,10	4,90	100
Haftada 3 kez ve fazla	n	77	63	140	135	8	143	131	12	143
	%	55,00	45,00	100	94,40	5,60	100	91,60	8,40	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin oyun salonlarına gitme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sigara dışındaki alkol ($X^2: 49,672; df: 4; p<0,01$), esrar ($X^2: 13,067; df: 4; p<0,05$) ve uçucu ($X^2: 16,580; df: 4; p<0,01$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin oyun salonlarına gitme sıklıkları arttıkça alkol esrar ve uçucu madde kullanım risklerinin de arttığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliğe hiç gitmeyenlerin % 23' ünün (n: 153) alkol, % 3' ünün (n: 20) esrar ve % 1,9' unun (n: 13) uçucu maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür bir etkinliğe haftada üç kez ya da daha fazla gidenlerin % 45' inin (n: 63) alkol ve % 5,6' sının (n: 8) esrar ve % 8,4' ünün (n: 12) de uçucu maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Bu tür bir etkinliği haftada üç kez

ya da daha fazla yapanların neredeyse hiç yapmayanlara göre alkol kullanma riskinin 1,96 kat, esrar kullanma riskinin 1,87 kat ve uçuucu madde kullanma riskinin de 4,42 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XXXII).

Tablo XXXIII; Öğrencilerin internet kafeye gitme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

İnternet kafeler	sigara kullanımı			alkol kullanımı			esrar kullanımı			
	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	
Hiç	n	577	205	782	623	238	861	843	22	865
	%	73,80	26,20	100	72,40	27,60	100	97,50	2,50	100
Yılda Bir kaç kez	n	124	73	197	159	58	217	214	6	220
	%	62,90	37,10	100	73,30	26,70	100	97,30	2,70	100
Ayda Bir kaç kez	n	154	46	200	156	84	240	225	10	235
	%	77,00	23,00	100	65,00	35,00	100	95,70	4,30	100
Haftada 1-2 kez	n	89	47	136	103	57	160	149	11	160
	%	65,40	34,60	100	64,40	35,60	100	93,10	6,90	100
Haftada 3 kez ve fazla	n	98	69	167	115	85	200	189	13	202
	%	58,70	41,30	100	57,50	42,50	100	93,60	6,40	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin internet kafeye gitme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında uçuucu maddeler dışındaki sigara (X^2 : 26,292; df : 4; $p < 0,01$), alkol (X^2 : 22,099; df : 4; $p < 0,01$) ve esrar (X^2 : 12,850; df : 4; $p < 0,05$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin internet kafeye gitme sıklıkları arttıkça sigara, alkol ve esrar kullanım risklerinin de arttığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliğe hiç gitmeyenlerin % 26,2' sinin (n: 205) sigara, % 27,6' sının (n: 238) alkol ve % 2,5' inin (n: 22) esrar maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür bir etkinliğe haftada üç kez ya da daha fazla gidenlerin % 41,3' ünün (n: 69) sigara ve %

42,5' inin (n: 85) alkol ve % 6,4' ünün (n: 13) de esrar maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Bu tür bir etkinliği haftada üç kez ya da daha fazla yapanların neredeyse hiç yapmayanlara göre sigara kullanma riskinin 1,58 kat, alkol kullanma riskinin 1,54 kat ve esrar kullanma riskinin de 2,56 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XXXIII).

Tablo XXXIV; Öğrencilerin kafe/pastaneye gitme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

Kafe/pastaneye gitme	sigara kullanımı			alkol kullanımı			
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Hiç	n	182	63	245	223	50	273
	%	74,30	25,70	100	81,70	18,30	100
Yılda Bir kaç kez	n	189	64	253	225	53	278
	%	74,70	25,30	100	80,90	19,10	100
Ayda Bir kaç kez	n	317	147	464	352	177	529
	%	68,30	31,70	100	66,50	33,50	100
Haftada 1-2 kez	n	251	105	356	250	162	412
	%	70,50	29,50	100	60,70	39,30	100
Haftada 3 kez ya da daha fazla	n	93	59	152	97	80	177
	%	61,20	38,80	100	54,80	45,20	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin kafe/pastane gibi yerlerde vakit geçirme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sadece sigara ($X^2: 11,116; df: 4; p<0,05$) ve alkol ($X^2: 70,160; df: 4; p<0,01$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin kafe/pastane gibi yerlerde vakit geçirme sıklıkları arttıkça sigara ve alkol kullanım risklerinin de arttığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliğe hiç gitmeyenlerin % 25,7' si (n: 63) sigara ve % 18,3'ü (n: 50) alkol maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları

saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür bir etkinliğe haftada üç kez ya da daha fazla gidenlerin % 38,8' inin (n: 59) sigara ve % 45,2' sinin (n: 80) de alkol kullandıkları saptanmıştır. Görüldüğü gibi etkinliğe hiç katılmayan kişilerin sigara kullanma oranları daha fazla iken; sıklıkla katılanlarda ise, her ne kadar iki madde için kullanım oranı artmış olsa da, alkol kullanımının daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bu tür bir etkinliği haftada üç kez ya da daha fazla yapanların neredeyse hiç yapmayanlara göre sigara kullanma riskinin 1,51 kat, alkol kullanma riskinin 2,45 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XXXIV).

Tablo XXXV; Öğrencilerin fast-food restoranına gitme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

fast-food restoranına gitme		alkol kullanımı		Toplam
		denemedim	denedim	
Hiç	n	369	108	477
	%	77,40	22,60	100
Yılda Bir kaç kez	n	225	68	293
	%	76,80	23,20	100
Ayda Bir kaç kez	n	296	146	442
	%	67,00	33,00	100
Haftada 1-2 kez	n	193	132	325
	%	59,40	40,60	100
Haftada 3 kez ya da daha fazla	n	58	68	126
	%	46,00	54,00	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin fast-food restoranında vakit geçirme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sadece alkol maddesi ($X^2: 69,281; df: 4; p<0,01$) için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin fast-food restoranında vakit geçirme sıklığının artmasının alkol kullanım

düzeyini de artırdığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliği hiç yapmayanların % 22,6' sının (n: 108); haftada üç kez ya da daha fazla yapanların ise % 54' ünün (n: 68) alkol maddesini yaşam boyunca en az bir kez kullandığı saptanmıştır. Bu duruma göre bu tür bir etkinliği sıklıkla yapanların hiç yapmayanlara göre 2,39 kat daha fazla risk altında olduğu saptanmıştır (Tablo XXXV).

3.7.3. Kültür Sanat Temelli Aktiviteler

Tablo XXXVI; Öğrencilerin müze/sanat galerisine gitme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

Müzeye gitme	alkol kullanımı			esrar kullanımı			uçucu madde kullanımı				
	n	denemedim	denedim	Toplam	n	denemedim	denedim	Toplam	n	denemedim	denedim
Hiç	n	610	242	852	817	34	851	824	31	855	
	%	71,60	28,40	100	96,00	4,00	100	96,40	3,60	100	
Yılda Bir kaç kez	n	325	146	471	467	8	475	467	9	476	
	%	69,00	31,00	100	98,30	1,70	100	98,10	1,90	100	
Ayda Bir kaç kez	n	112	76	188	175	16	191	181	12	193	
	%	59,60	40,40	100	91,60	8,40	100	93,80	6,20	100	
Haftada 1-2 kez	n	46	30	76	71	4	75	69	6	75	
	%	60,50	39,50	100	94,70	5,30	100	92,00	8,00	100	
Haftada 3 kez ve fazla	n	32	14	46	46	2	48	47	1	48	
	%	69,60	30,40	100	95,80	4,20	100	97,90	2,10	100	

Çalışmaya katılan öğrencilerin müze ya da sanat galerisine gitme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sigara dışındaki alkol (X^2 : 13,017; df : 4; $p < 0,05$), esrar (X^2 : 16,868; df : 4; $p < 0,01$) ve uçucu maddeler (X^2 : 12,379; df : 4; $p < 0,05$) için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin müze ya da sanat galerisine gitme sıklıkları arttıkça alkol ve esrar kullanım

riskini oran olarak az da olsa artırırken; uçucu madde kullanım riskini ise azalttığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliğe hiç gitmeyenlerin % 28,4' ünün (n: 242) alkol, % 4' ünün (n: 34) esrar ve % 3,6' sının (n: 31) uçucu maddelerin yaşam boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür bir etkinliğe haftada üç kez ya da daha fazla gidenlerin % 30,4' ünün (n: 14) alkol, % 4,2' sinin (n: 2) esrar ve % 2,1' inin (n: 1) uçucu maddelerin yaşam boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Bu tür bir etkinliği haftada üç kez ya da daha fazla yapanların neredeyse hiç yapmayanlara göre alkol kullanma riskinin 1,07 kat, esrar kullanma riskinin 1,05 kat daha fazla; uçucu madde kullanma riskinin ise 1,71 kat daha az olduğu saptanmıştır (Tablo XXXVI).

Tablo XXXVII; Öğrencilerin sinemaya gitme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

Sinemaya gitme		alkol kullanımı		Toplam
		denemedim	denedim	
Hiç	n	264	82	346
	%	76,30	23,70	100
Yılda Bir kaç kez	n	318	113	431
	%	73,80	26,20	100
Ayda Bir kaç kez	n	388	229	617
	%	62,90	37,10	100
Haftada 1-2 kez	n	128	68	196
	%	65,30	34,70	100
Haftada 3 kez ya da daha fazla	n	55	36	91
	%	60,40	39,60	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin sinemaya gitme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sadece alkol maddesi ($X^2: 28,049; df: 4;$

$p<0,01$) için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin sinemaya gitme sıklıkları arttıkça alkol kullanım risklerinin de arttığı saptanmıştır. Etkinliğe hiç gitmeyenlerin % 23,7' si (n: 82) yaşamı boyunca en az bir kez alkol kullandığını belirtirken, bu oran etkinliğe haftada 3 kez ya da daha fazla katılanlar arasında ise % 39,6 (n: 36) şeklinde saptanmıştır. Bu tür bir etkinliği haftada üç kez ya da daha fazla yapanların neredeyse hiç yapmayanlara göre alkol kullanma riskinin 1,67 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XXVII).

Tablo XXXVIII; Öğrencilerin tiyatroya gitme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

Tiyatroya gitme		alkol kullanımı		Toplam
		denemedim	denedim	
Hiç	n	612	259	871
	%	70,30	29,70	100
Yılda Bir kaç kez	n	295	115	410
	%	72,00	28,00	100
Ayda Bir kaç kez	n	154	82	236
	%	65,30	34,70	100
Haftada 1-2 kez	n	49	38	87
	%	56,30	43,70	100
Haftada 3 kez ya da daha fazla	n	33	21	54
	%	61,10	38,90	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin tiyatroya gitme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sadece alkol maddesi ($X^2: 11,961$; $df: 4$; $p<0,05$) için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin tiyatroya gitme sıklığının artmasının alkol kullanım düzeyini de artırdığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliği hiç yapmayanların % 29,7' sinin (n: 259); haftada üç

kez ya da daha fazla yapanların ise % 38,9' unun (n: 21) alkol maddesini yaşam boyunca en az bir kez kullandığı saptanmıştır. Bu duruma göre bu tür bir etkinliği sıklıkla yapanların hiç yapmayanlara göre 1,31 kat daha fazla risk altında olduğu saptanmıştır (Tablo XL).

Tablo XXXIX; Öğrencilerin klasik müzik dinlenen yerlere gitme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

Klasik müzik dinlenen yerler		sigara kullanımı			alkol kullanımı		
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Hiç	n	773	299	1072	865	340	1205
	%	72,10	27,90	100	71,80	28,20	100
Yılda Bir kaç kez	n	133	63	196	146	84	230
	%	67,90	32,10	100	63,50	36,50	100
Ayda Bir kaç kez	n	60	32	92	67	40	107
	%	65,20	34,80	100	62,60	37,40	100
Haftada 1-2 kez	n	23	23	46	26	33	59
	%	50,00	50,00	100	44,10	55,90	100
Haftada 3 kez ya da daha fazla	n	29	13	42	28	21	49
	%	69,00	31,00	100	57,10	42,90	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin klasik müzik dinlenen yerlere gitme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sadece sigara ($X^2: 12,489$; $df: 4$; $p<0,05$) ve alkol ($X^2: 29,725$; $df: 4$; $p<0,01$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin klasik müzik dinlenen yerlere gitme sıklıkları arttıkça sigara ve alkol kullanım risklerinin de arttığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliğe hiç gitmeyenlerin % 27,9' unun (n: 299) sigara ve % 28,2' sinin (n: 340) alkol maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür bir etkinliğe haftada üç kez ya da daha fazla gidenlerin % 31' inin (n:

13) sigara ve % 42,9' unun (n: 21) da alkol maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Bu tür bir etkinliği haftada üç kez ya da daha fazla yapanların neredeyse hiç yapmayanlara göre sigara kullanma riskinin 1,11 kat, alkol kullanma riskinin 1,52 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XXXIX).

3.7.4. Eğlence Temelli Aktiviteler

Tablo XL; Öğrencilerin parti/eğlenceye sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

partiye/eğlenceye gitme	sigara kullanımı			alkol kullanımı			esrar kullanımı			
	n	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Hiç	n	348	112	460	420	91	511	496	16	512
	%	75,70	24,30	100	82,20	17,80	100	96,90	3,10	100
Yılda Bir kaç kez	n	296	127	423	347	130	477	463	12	475
	%	70,00	30,00	100	72,70	27,30	100	97,50	2,50	100
Ayda Bir kaç kez	n	237	117	354	242	156	398	385	16	401
	%	66,90	33,10	100	60,80	39,20	100	96,00	4,00	100
Haftada 1-2 kez	n	97	49	146	92	86	178	170	10	180
	%	66,40	33,60	100	51,70	48,30	100	94,40	5,60	100
Haftada 3 kez ve fazla	n	53	29	82	46	57	103	98	9	107
	%	64,60	35,40	100	44,70	55,30	100	91,60	8,40	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin eğlenceye gitme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında uçucu maddeler dışındaki sigara ($X^2: 10,551; df: 4; p<0,05$), alkol ($X^2: 110,271; df: 4; p<0,01$) ve esrar ($X^2: 10,624; df: 4; p<0,05$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin eğlenceye gitme sıklıkları arttıkça sigara, alkol ve esrar kullanım risklerinin de arttığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliğe hiç gitmeyenlerin % 24,3' ünün (n: 112)

sigara, % 17,8'inin (n: 91) alkol ve % 3,1'inin (n: 16) esrar maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür bir etkinliğe haftada üç kez ya da daha fazla gidenlerin % 35,4'ünün (n: 29) sigara ve % 55,3'ünün (n: 57) alkol ve % 8,4'ünün (n: 9) de esrar maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Görüldüğü gibi etkinliğe hiç katılmayan kişilerin sigara kullanma oranları daha fazla iken; sıklıkla katılanlarda ise, her ne kadar üç madde için kullanım oranları artmış olsa da, alkol kullanımının daha fazla arttığı gözlenmiştir. Bu tür bir etkinliği haftada üç kez ya da daha fazla yapanların neredeyse hiç yapmayanlara göre sigara kullanma riskinin 1,46 kat, alkol kullanma riskinin 3,11 kat ve esrar kullanma riskinin de 2,71 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XL).

Tablo XLI; Öğrencilerin klasik müzik dışındaki yerlere gitme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

Klasik müzik dışındaki yerler		alkol kullanımı			esrar kullanımı		
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Hiç	n	734	231	965	937	29	966
	%	76,10	23,90	100	97,00	3,00	100
Yılda Bir kaç kez	n	246	148	394	383	12	395
	%	62,40	37,60	100	97,00	3,00	100
Ayda Bir kaç kez	n	92	67	159	152	10	162
	%	57,90	42,10	100	93,80	6,20	100
Haftada 1-2 kez	n	39	39	78	70	7	77
	%	50,00	50,00	100	90,90	9,10	100
Haftada 3 kez ya da daha fazla	n	26	30	56	55	4	59
	%	46,40	53,60	100	93,20	6,80	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin klasik müzik dışındaki yerlere gitme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında sadece alkol ($X^2: 65,933$; $df: 4$; $p<0,01$) ve esrar ($X^2: 12,312$; $df: 4$; $p<0,05$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin klasik müzik dışındaki yerlere gitme sıklıkları arttıkça alkol ve esrar kullanım risklerinin de arttığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliğe hiç gitmeyenlerin % 23,9' unun (n: 231) alkol ve % 3' ünün (n: 29) esrar maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür bir etkinliğe haftada üç kez ya da daha fazla gidenlerin % 53,6' sının (n: 30) sigara ve % 6,8' inin (n: 4) de alkol maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Bu tür bir etkinliği haftada üç kez ya da daha fazla yapanların neredeyse hiç yapmayanlara göre alkol kullanma riskinin 2,24 kat, esrar kullanma riskinin 2,27 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XLI).

Tablo XLII; Öğrencilerin canlı müzik dinlenen yerlere gitme sıklıkları ile madde türleri arasındaki ilişki

Canlı müzik yerleri		sigara kullanımı			alkol kullanımı			esrar kullanımı		
		denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam	denemedim	denedim	Toplam
Hiç	n	554	179	733	652	150	802	780	17	797
	%	75,60	24,40	100	81,30	18,70	100	97,90	2,10	100
Yılda Bir kaç kez	n	247	116	363	260	159	419	410	16	426
	%	68,00	32,00	100	62,10	37,90	100	96,20	3,80	100
Ayda Bir kaç kez	n	125	77	202	135	105	240	226	17	243
	%	61,90	38,10	100	56,30	43,80	100	93,00	7,00	100
Haftada 1-2 kez	n	48	31	79	40	59	99	89	8	97
	%	60,80	39,20	100	40,40	59,60	100	91,80	8,20	100
Haftada 3 kez ve fazla	n	36	28	64	42	36	78	76	4	80
	%	56,30	43,80	100	53,80	46,20	100	95,00	5,00	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin canlı müzik dinlenen yerlere gitme sıklıkları bağımlılık yapıcı madde türlerine göre karşılaştırıldığında uçucu maddeler dışındaki sigara ($X^2: 26,884; df: 4; p<0,01$), alkol ($X^2: 130,434; df: 4; p<0,01$) ve esrar ($X^2: 18,524; df: 4; p<0,01$) maddeleri için istatistikî olarak bir anlamlılık saptanmıştır. Bu kapsamda gençlerin canlı müzik dinlenen yerlere gitme sıklıkları arttıkça sigara, alkol ve esrar kullanım risklerinin de arttığı saptanmıştır. Bu tür bir etkinliğe hiç gitmeyenlerin % 24,4' ünün (n: 179) sigara, % 18,7' sinin (n: 150) alkol ve % 2,1' inin (n: 17) esrar maddelerini yaşamı boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Aynı şekilde bu tür bir etkinliğe haftada üç kez ya da daha fazla gidenlerin % 43,8' inin (n: 28) sigara ve % 46,2' sinin (n: 36) alkol ve % 5' inin (n: 4) de esrar maddelerini yaşamları boyunca en az bir kez kullandıkları saptanmıştır. Etkinliğe hiç katılmayan kişilerin sigara kullanma oranları daha fazla iken; sıklıkla katılanlarda ise, her ne kadar üç madde için kullanım oranları artmış olsa da, alkol kullanımının daha fazla arttığı gözlenmiştir. Bu tür bir etkinliği haftada üç kez ya da daha fazla yapanların neredeyse hiç yapmayanlara göre sigara kullanma riskinin 1,8 kat, alkol kullanma riskinin 2,47 kat ve esrar kullanma riskinin de 2,38 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Tablo XLII).

4. TARTIŞMA

Tüm dünyada olduğu gibi madde kullanım problemi ülkemizde de sosyal bir problem olarak tanımlanmaktadır. Tanımlanan bu problemin hedefinde ise 15 – 25 yaş gençliği yer almaktadır (TUBİM, 2008). Bu kapsamda da ülkeler bu problemin boyutunu algılama ve çözüm yolları bulma adına çeşitli çalışmalar sunmaya çalışırlar. Yapılan bu çalışmalar yerel olabileceği gibi uluslar arası çalışmaları da kapsamaktadır. Bu çerçevede ülkelerin kendi politikalarını belirleme anlamında yaptıkları çalışmalar ve iki yılda bir AB üye ve üyelik sürecindeki ülkelerde uygulanmaya çalışılan ESPAD ve ECAD anket çalışmaları buna örnek verilebilir.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında ise ülke genelinde bu problemin boyutunu ortaya koyabilecek henüz bir çalışma bulunmamakla birlikte 2011 yılında böyle bir çalışmanın ilk defa uygulanacağı ifade edilmektedir (TUBİM, 2011). Ülke genelinde madde kullanımının boyutunun değerlendirilmesinde, güvenlik güçleri tarafından kullanmak ya da satmaktan işlem gören kişi sayısının, ceza tevkif evlerinde bu suçtan dolayı yatan kişi sayısının, denetimli serbestlik hizmetlerinden yararlanan kişi sayısının, madde kullanımından doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleşen ölüm oranlarının, AMATEM' lere başvuran kişi sayısının ve yerel düzeydeki gençlere yönelik anket çalışmalarındaki yaşam boyu en az bir kez madde kullanan kişi sayısının yıllara göre değişimi ölçüt alınmaktadır.

Gencin hayatında madde kullanım problemi açıklanmaya çalışıldığında gencin yakın çevresinden uzak çevresine kadar birçok etken düşünülmekte ve bu çerçevede de birçok çalışma yürütülmektedir. Bu yönde en önemli etkenler gencin

aile, arkadaş, okul ve katıldığı etkinliklerin en başta gelen etmenlerden olduğu ifade edilmektedir.

Sosyal yaşam içerisinde gençler, zamanlarını ve enerjilerini ifade edildiği alanlarda harcayarak kendilerine ve sosyal çevrelerine yatırım yapmaktadırlar (*Lundborg, 2005*). Bu kapsamda aileler, akran grupları, vakit geçirilen yerler zamanımızın çoğunu birlikte geçirdiğimiz yerlerdir. Gençlerin davranışları üzerinde bu tür grupların farklı etkileri ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir grup ile ortaya güçlü bir bağın çıkması, beraberinde aynı derecede davranışların da gelişmesine sebep olmaktadır. Örneğin; suçlu bireylerden oluşan bir grup ile zaman geçirmek, suçlu davranışların sergilenmesini beraberinde getirmektedir (*Buyse, 1997*). Aynı şekilde bu durumu madde kullanımı için değerlendirdiğimizde, madde kullanan kişilerin bulunduğu bir ortamda arkadaş çevresine sahip olan kişilerin madde kullanma riski; madde kullanmayan arkadaşlara sahip kişilere göre daha fazladır (*Erdem ve ark., 2006*).

Sosyal sermayedeki etkileşim ergenlik dönemi sürecinde de farklılık ortaya koymaktadır. Ergenlik dönemindeki ilişkilerin özellikleri de bu çerçevede değişmektedir. Çocukluktan ergenliğe doğru akran etkisi artarken; aile ve öğretmen etkisi azalmakta; fakat genel manada sabit kalmaktadır. Özellikle akran etkisinin en etkin olarak görüldüğü dönem ergenlik dönemi olarak ifade edilmektedir (*Buyse, 1997*).

Çalışma kapsamında ortaöğretim grubu öğrencilerinin seçilmesinde de en önemli faktör risk grubunda olmaları ve madde kullanım sürecinin başlaması sonrasında bırakmanın ve geriye dönüşün çok zor ve maliyetli olmasıdır. Buna karşın

risk grubuna hazırlanacak birincil önleme çalışmaları ise daha başarılı, genele yayılabilen ve daha az maliyetli çalışmalardır.

Çalışmamızda ortaöğretim kurumunda okuyan gençlerin okul sonrası boş vakitlerini kimlerle ve ne tür etkinliklerde geçirdikleri, demografik özellikler ve madde kullanım problemini açıklamada etkili olabilecek faktörler açısından karşılaştırılmış ve sonucunda bazı hipotezlerimiz desteklenmiştir. Bu bölümde elde edilen bulgular ana başlıklar halinde tartışılacaktır.

Demografik Özellikler

Çalışmaya katılan ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyete göre dağılımları çalışma kapsamında birbirine yakın olarak gözlenmiştir. Bu kapsamda çalışmaya katılan öğrencilerin % 50,8' i erkek ve % 49,2' si de kız olarak gözlenmiştir. Bununla ilgili benzer örnekleme sahip çalışmalar da yürütülmüştür (*Ögel ve ark., 2000; Ögel ve ark., 2004; TUBİM, 2011*). Örneğin; Çanakkale' de ortaöğretim öğrencilerine yönelik yapılan çalışmada da gençlerin % 52,8' i erkek ve % 47,2' si de kız öğrencilerden oluşmuştur (*TUBİM, 2011*). Oranların bu yönde yakın olması yapılan karşılaştırmaların da anlamlılık düzeylerini artırmıştır.

Çalışmaya katılan gençlerin yaş aralığı 15 – 19 yaş ve yaş ortalaması 16,36 (SD: 1,18) yaştır. Örneklemin çoğunluğunu 16 – 17 yaş grubu oluşturmaktadır (Tablo I). Benzer bir çalışmada da Çanakkale' de çalışmaya katılan gençlerin yaş ortalamasının 16,1 olduğu saptanmıştır (*TUBİM, 2011*).

Gençlerin % 91,5' inin aileleriyle birlikte yaşadıkları, sadece % 5,3' ünün tek çocuk oldukları, genelinin ise 1 veya 2 kardeşe sahip oldukları saptanmıştır. Ailenin

eğitim seviyelerine göre incelendiğinde annelerin % 60,7' sini ilkokul mezunu ve ilkokul terk olan; fakat okuma – yazma bilen kişiler oluşturmaktadır. Babaların ise % 55' inin en az ortaokul seviyesinde bir eğitim düzeyine sahip olduğu saptanmıştır (Tablo II). Benzer bir çalışmada da gençlerin % 85,3' ünün aileleriyle birlikte yaşadıkları, ailesiyle yaşayanların evlerinde ortalama $3,6\pm 1,1$ kişinin olduğu saptanmıştır. Ailenin eğitim seviyelerine göre incelendiğinde annelerin % 52,4' ünün ilkokul mezunu ve okuma – yazma bilen kişilerden oluştuğunu, babaların ise % 50,4' ünün lise ve niversite seviyesinde bir eğitim düzeyine sahip olduğu saptanmıştır (TUBİM, 2011).

Gençlerin ailelerinin çalışma durumları ve ekonomik algıları incelendiğinde annelerin çoğunlukla ev hanımı olduğu, babaların ise tam zamanlı bir işte çalıştıkları gözlenirken; gençlerin sadece % 10,5' inin ekonomik düzeylerini kötü olarak algıladıkları gözlenmiştir (Tablo III). anakkale ilindeki ortaöğretim kurumlarında 5546 öğrenciyle yapılan benzer bir çalışmada da gençlerin sadece % 5,1' inin ekonomik durumlarını kötü olarak algıladıkları saptanmıştır (TUBİM, 2011).

Madde Kullanım Oranları

Gelişmekte olan ülkelerde kullanımı en yaygın olan madde sigaradır. Bunları alkol, esrar ve uçucu maddeler takip etmektedir. Avrupa lkelerinde ise alkol, kullanımı en yaygın olan madde iken; alkol, sigara ve esrar maddeleri izlemektedir (Ögel ve ark., 2007b). Araştırmamızda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Yaşam boyu en az bir kez alkol ve sigara kullanımını esrar, uçucu maddeler ve diğer bağımlılık yapıcı maddeler takip etmektedir (Tablo IV). Giriş ve Amaç bölümünde yer alan Tablo II ile araştırma sonuçları karşılaştırıldığında yaşam boyu en az bir kez

madde kullanım düzeylerinin azaldığı saptanmıştır; ancak araştırmamız kısıtlı bir bölgede yapıldığından ve geçmişte bu örnekleme yönelik veriler bulunmadığından net bir değerlendirmede bulunmanın yetersiz olacağı düşünülmektedir. Yine 2010 yılında Çanakkale’de il genelinde yapılan bir araştırmada da öğrencilerin yaşam boyu en az bir kez madde kullanım düzeylerine bakıldığında alkolün % 44,7 ve sigaranın % 35,1 düzeyinde tüketildiği saptanmıştır (*TUBİM, 2011*). Tabii diğer bağımlılık yapıcı maddelerde ise araştırmamızdaki esrar, uçucu maddeler ve diğerleri Çanakkale örnekleminde yaşam boyu en az bir kez kullanım oranlarında daha fazla çıkmıştır. Bu çerçeveden de bakıldığında madde kullanım düzeyinin yapılan bölgesel çalışmalarda da verilen örnekler kapsamında herhangi bir artış göstermediği saptanmıştır.

Araştırmamız kapsamında cinsiyete bakıldığında, erkeklerin kas geliştirici maddeler dışında diğer ölçümü yapılan tüm maddeleri kullanma riskinin kızlara oranla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Kas geliştirici maddeler, oran olarak birbirine çok yakın olması ve istatistikî olarak da herhangi bir anlamlılık saptanmadığı için herhangi bir değerlendirilmede bulunulmamıştır (Tablo IV). Kas geliştirici maddeler dışındaki maddelerin erkekler arasında daha yaygın olması, diğer araştırma sonuçlarıyla da benzer bulunmuştur (*Kırcan, 2006; Office of Applied Studies, 2009b; Ögel ve ark., 2001; Ögel ve ark., 2004; Ögel ve ark., 2007b; Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2010*).

Yapılan karşılaştırılabilir çalışmalarda da (*Ögel ve ark., 2001; Ögel ve ark., 2004; Ögel ve ark., 2007b; TUBİM, 2011*) sigara ve alkol kullanımının genel manada azaldığı saptanmıştır. Araştırmamızda da, her ne kadar karşılaştırılabilir bir

örneklemimiz olmasa da, alkol ve sigara kullanım düzeyinin azaldığı saptanmıştır. Sigara kullanımındaki bu düşüş, sigara kullanımının önlenmesi yönünde son yıllarda yapılan yoğun uyarı ve kampanyalara bağlanabilir. Sigara ve alkol kullanımındaki düşüşün daha iyi yorumlanabilmesi için, ülke genelinde ya da yerel anlamdaki ölçüm çalışmalarının belirli aralıklarla yapılarak, buradan alınacak istatistikî verilerin yıllar içerisindeki değişiminin karşılaştırması yararlı olabilecektir. Buna bağlı olarak NSDUH Raporu'nda da (2009) sigara kullanımında meydana gelen düşüşün diğer maddelerin kullanımını da azalttığı saptanmıştır. Sigara; alkol ve diğer satışı yasak olan bağımlılık yapıcı maddelere bir geçiş maddesi olarak değerlendirildiğinden; sigara kullanımındaki düşüş diğer maddelere geçişi de önlemektedir (TUBİM, 2010).

Araştırmamız kapsamında yaş ile yaşam boyu en az bir kez madde kullanım düzeyi karşılaştırıldığında yaş arttıkça madde kullanım riskinin de arttığı saptanmıştır (Tablo VI). Benzer çalışmalarda da yaş düzeyinin artmasının madde kullanım riskini artırdığı saptanmıştır (Korkut, 2004; Ögel ve ark., 2007b; Yaprak, 2006; Yavuz, 2003). Tabi burada temel ayırıcı husus madde kullanım riskinin olduğu bölgelerde herhangi bir önleyici çalışmanın yapılmadığı şartının olmasıdır. Çünkü önleme çalışmalarının yürütüldüğü riskli yerlerde zamanla madde kullanım riskinin ve düzeyinin azaldığı saptanmıştır. Bu nedenle bir çalışmada da yaş arttıkça uçucu madde kullanım oranının azaldığı gözlenmiştir (de Vries ve ark., 2006). Çalışmamız kapsamında örneklem alanında herhangi bir önleme çalışması uygulanmamıştır.

Gençlerin yaşam boyu en az bir kez madde kullanım oranlarını incelemenin yanında, gençlerin kendi arkadaş çevrelerinde ne kadar madde kullanan arkadaşının bulunduğu algısı sigara, alkol ve esrar maddeleri için incelendiğinde örneklemin %

70,5' i kendi arkadaşlarının yaşam boyu en az bir kez sigara, % 59,4' ü alkol , % 16,5' i de esrar maddesini denediklerini düşünmektedir (Tablo VIII). Madde kullanım riskini artıran etkenler arasında arkadaşların madde kullanmasının yanında, aynı zamanda arkadaşlarının madde kullanımına yönelik tutumları da etkili olmaktadır (Ögel ve ark., 2007b; Yaprak, 2006). Gençlerin, kendi algılarında, çevrelerinde bu tür maddeleri kullanan arkadaşlarının varlığını kabul etmesi madde kullanım riskini de artırmaktadır (Ennet ve ark., 1999; Erdem ve ark., 2006; Valente ve ark., 2004). Örneğin; % 50' sinin sigara içtiği bir ortamda bulunan gencin, sigara içmeyenlerin bulunduğu bir ortamdaki gence göre sigaraya başlama riskleri artmaktadır (Alexander ve ark., 2001). Bu kapsamda madde kullanım sürecinde merak ve özenti kavramlarının da etkili olduğu ifade edilmektedir (Yavuz, 2003). Yapılan çalışmalarda ergenlik döneminde akran etkisinin arttığı saptanmıştır (Buysse, 1997). Bu nedenle gençlerin, çevrelerinde madde kullandığını, denediğini algı mekanizmasında düşündüğü arkadaşlarının varlığı, gençlerin madde kullanma riskini artırıcı bir etken olarak ifade edilebilir. Çalışmamız kapsamında da gençler, arkadaşlarının % 70,5' inin sigarayı, % 59,4' ünün alkolü ve % 16,5' inin de esrar maddesini yaşamları boyunca en az bir kez kullanmış olabileceklerini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Aile ile Geçirilen Vaktin Sıklığı ve Madde Kullanımı

Gençlerin davranışlarını şekillendirmede en önemli faktörlerden biri de aile ile birlikte geçirilen zamandır (Wen ve ark., 2008). Aile üyeleri arasındaki yüksek iletişim ve birlikte vakit geçirme ile çocuğun davranışları arasında pozitif bir korelasyon vardır (Ferguson, 2006). Çalışma kapsamında gençlerin hafta içi ve hafta

sonları aileleri ile birlikte geçirdikleri vaktin sıklığı ile madde kullanım oranları araştırılmıştır. Bu kapsamda aile ile birlikte geçirilen vaktin sıklığı arttıkça gençlerin madde kullanım düzeylerinin azaldığı saptanmıştır. Araştırma kapsamında en fazla etkinin ise gençlerin hafta sonlarını kimlerle geçirdiğidir. Burada hafta sonlarının ailelerle birlikte geçirilmesinin hafta içinden daha etkili olduğu da gözlemiştir (Tablo IX ve Tablo X).

Dahası, aktif ebeveyn ilişkisinin ve takibinin, ailenin rol model olmasının, madde kullanımında akran etkisini de azalttığı görülmüştür (*Abar ve Turrisi, 2008*). Bu etkinin en aza inmesi madde kullanım riskini de azaltmaktadır. Araştırmamız kapsamında da aileleriyle birlikte vakit geçiren gençlerin madde kullanım oranlarının daha düşük olduğu saptanmıştır.

Aile ile Yapılan Aktivitelerin Sıklığı ve Madde Kullanımı

Madde kullanım problemi açıklanırken aile faktörü önemli bir basamağı oluşturmaktadır. Bu noktada sosyal sermaye, ailenin bu etkisini açıklarken aile ile yapılan aktiviteleri de değerlendirir (*Ferguson, 2006*). Çalışma kapsamında ailelerin gençlerle birlikte yaptıkları çeşitli aktivitelerin madde kullanımına etkisi üzerinde durulmuştur. Gençlerin aileleri ile birlikte sinemaya, tiyatroya gitme ve dışarıda birlikte gezme sıklıkları arttıkça anlamlı düzeyde sigara kullanma riskleri azalmaktadır (Tablo XII). Gençlerin aileleri ile birlikte dışarıda gezme sıklıkları arttıkça anlamlı düzeyde alkol kullanma riskleri azalmakta; buna karşın sinema ve tiyatroya gitme sıklıkları arttıkça alkol kullanma riskleri artmaktadır (Tablo XIII). Bu tür bir etkinlikte alkol kullanımının artışı bir çalışmada da ailenin sosyo-ekonomik yapısının artması ile açıklanmaktadır (Ögel ve Tamar, 1996). Başka bir çalışmada ise

babanın ve annenin eğitim seviyesine bağlanarak, eğitim seviyesi arttıkça alkol kullanma oranının da arttığı saptanmıştır (Özkan, 2002). Gençlerin aileleri ile birlikte TV izleme, birbirleriyle konuşma ve dışarıda gezme sıklıkları arttıkça anlamlı düzeyde esrar kullanma riskleri azalmaktadır (Tablo XIV). Yine gençlerin aileleri ile birlikte TV izleme sıklıkları arttıkça anlamlı düzeyde uçucu madde kullanma riskleri azalmaktadır (Tablo XV). Bu tür etkinlikler içerisindeki en önemli etkinlik de aile ile birlikte yapılan dışarıda vakit geçirme sıklıklarıdır. Gençlerin aileleri ile birlikte olmaları, dışarıda vakit geçirirken bir yetişkin kontrolünün sağlanması hem de dış dünyaya karşı genci korumakta hem de karşılaşılabilecek problemlerle mücadele gücünü artıracakları düşünülmektedir.

Benzer çalışmalarda da aile ile birlikte yapılan bu tür aktivitelerin sosyal bağları geliştirmenin yanında, aynı zamanda madde kullanım riskini de azalttığı saptanmıştır (Gaughan, 2003; Lundborg, 2005). Ayrıca aile ile birlikte yapılan etkinliklerin gençleri madde kullanan kişilerden uzak tutacağından gençlerin madde kullanma riskini de azaltacaktır (Ennet ve ark., 2006).

Arkadaşlar ile Yapılan Aktivitelerin Sıklığı ve Madde Kullanımı

Ergenlik süreciyle birlikte gençlerde, ailenin etkisi azalarak akran etkisinin daha etkili olduğu ifade edilmektedir (Gatti ve Tremblay, 2007). Bunun nedeninin ise, gençlerin ergenlik süreciyle birlikte ailelerinden daha fazla arkadaşları ile vakit geçirmesi gösterilmektedir (Morrow, 2001; Değirmencioglu ve ark., 1998; Ennet ve ark., 2006; Valente ve ark., 2003).

Ergenlik döneminde gençler, var olan boş vakitlerini daha çok arkadaşları ile denetlenmeyen aktivitelerde geçirmektedirler. Bu durumun da madde kullanım

riskini artırdığı saptanmıştır (*Kiesner ve ark., 2003*). Çalışmamız kapsamında da benzer bir sonuca ulaşılmaktadır. Bir önceki bölümde ifade edilen aktivitelere, araştırmaya katılan gençlerin ne sıklıkla arkadaşlarıyla birlikte katıldıkları gençlere sorulmuş ve benzer etkinliklerin ailelerle birlikte yapıldıklarında madde kullanım riskini azalttığı; fakat aynı etkinliklerin arkadaşlarla birlikte gerçekleştirildiğinde ise madde kullanım riskini artırdığı saptanmıştır. Gençlerin arkadaşları ile birlikte video, DVD izleme ve dışarıda gezme sıklıkları arttıkça anlamlı düzeyde sigara kullanma riskleri artmaktadır (Tablo XVI). Gençlerin arkadaşları ile birlikte TV, video, DVD izleme, sinemaya, tiyatroya gitme ve dışarıda gezme sıklıkları arttıkça anlamlı düzeyde alkol kullanma riskleri de artmaktadır (Tablo XVII).

Ergenlik döneminde aile ya da yetişkin kontrolünde yapılandırılmamış ortamlarda, kendi akranları ile vakit geçirmenin madde kullanımı için risk oluşturduğu bilinmektedir. Bu koşulları sağlayan bazı sosyal aktivitelere katılım ergenin maddeyi tanımasına, kullanmasına ve maddeye istek duymasına neden olmakta, maddeyi bulmak ve tüketmek için uygun ortamı sağlayarak düzenli madde kullanımına yol açmaktadır (*Ögel ve ark., 2007a; Unlu, 2009*). Araştırmamız kapsamında da gençlerin yetişkin kontrolündeki aktivitelere kendi akranları ile katılma sıklıklarının madde kullanımına olan etkisi üzerinde durulmuş ve anlamlı düzeyde bir ilişki saptanmıştır. Benzer olarak yetişkin kontrolünün bulunmadığı ortamlarda arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirmeyen kişilerin madde kullanım riskinin daha düşük düzeyde olduğu gözlenmektedir. Yetişkin kontrolünün bu anlamda önemli olduğu gözlenmektedir. Yetişkin kontrolünün olmadığı aktiviteleri hafta

boyunca sıklıkla yapanlarda alkol kullanma oranı % 22,8' den % 43,9' a; esrar maddesini kullanma oranı ise, % 4,5' den % 7,5' e yükselmektedir (Tablo XVIII).

Aile Kontrolü ve Madde Kullanımı

Çalışma kapsamında ailelerin gençlerin yaşamlarındaki kontrollerinin madde kullanımına etkisi araştırılmış ve aile kontrolünün madde kullanım riskini azalttığı saptanmıştır (Tablo XIX – XXVIII). Buna benzer şekilde ailenin gençlerin madde kullanımını üzerindeki etkisi birkaç çalışmada araştırılmıştır. Aile yapısının bu etkinin oluşmasında, özellikle aile kontrolü ve gençlerin madde kullanımı arasında, ters yönlü bir ilişkisinin olduğu saptanmıştır (*Wen ve ark., 2008; Gaughan, 2003; Lundborg, 2005*).

Ailelerin çocuklarının katıldıkları aktiviteleri izlemelerinin, kontrol etmenlerinin madde kullanımını önlemede önemli bir rol oynadığı gözlenmektedir. Güncel araştırmalar da, çocuğun evde olmadığı zamanlarda kimlerle birlikte olduğu, ne yaptığı, boş zamanlarını nasıl değerlendirdiği, ailelerin okul etkinliklerine katılım sayısı, ailelerin çocukların arkadaşlarının ailelerini isim ya da sima olarak bilmesi gibi ölçümlerden yararlanmaktadır (*Ferguson, 2006*). Yapılan bazı çalışmalarda da ailenin çocuklarını etkin bir şekilde izlemesi ve birliktelik sürdürmesi eğitim seviyesiyle doğru orantılı olarak, madde kullanımı ile de ters orantılı olarak ilişkili olduğu saptanmıştır (*Abar ve Turrisi, 2008; Ferguson, 2006*). Çalışmamız kapsamında da benzer sonuçlara ulaşılmış ve ailelerin, gençlerin ev içi – dışında neler yapabileceğine ve akşamları ne zaman evde olması gerektiğine dair kesin kurallar koymasının madde kullanım riskini azalttığı benzer şekilde gözlenmiştir.

Ayrıca ergenlik sürecinde ailelerin rollerinin azaldığı gözlenmektedir. Bazı araştırmalar gösteriyor ki, aile takibi fakültede devam ederse ve eğer aile çocuğunun boş zamanlarında ne yaptığını bilirse, ergenlerin alkol kullanım riskinin azaldığı saptanmıştır (*Abar ve Turrisi, 2008*). Dahası, aktif ebeveyn ilişkisi ve takibi, ailenin rol model olması, madde kullanımında akran etkisini de azalttığı görülmüştür (*Abar ve Turrisi, 2008*). Benzer sonuçlar çalışmamız kapsamında da gözlenmiştir. Ailelerin gençlerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini takip etmesinin, akşamları kimlerle ve nerelerde vakit geçirdiğini bilmesinin ve arkadaşlarını tanımasının madde kullanım riskini azalttığı benzer şekilde gözlenmiştir.

Sonuç olarak ergenlik döneminde gençler, var olan boş vakitlerini daha çok arkadaşları ile denetlenmeyen aktivitelerde geçirirler. Bu kapsamda gençlerin katıldıkları aktiviteler; ister okul merkezli olsun, ister inanç merkezli olsun, ister toplum merkezli olsun yine de denetlenmelidir. Gençlerin madde kullanım risklerin en aza indirilmesinde bu denetlemenin önemli olduğu ifade edilmiştir (*Kiesner ve ark., 2003*). Çalışmamız kapsamında da aile kontrolü içerisinde en önemli iki etkenin; ailelerin gençlerin akşamları kimlerle ve nerelerde vakit geçirdiklerini bilmelerinin ve takip edebilmelerinin olduğu gözlenmiştir. Ailenin böyle bir davranışı sergileyebilmelerinin madde kullanım riskini de en aza indirmede etkili olacağı düşünülmektedir.

Gençlerin Katıldıkları Aktiviteler ve Madde Kullanımı

Gençlerin katıldıkları sosyal aktivitelerin gençlerin kendini tanımasını, başarıma duygularını ve kendilerini kontrol edebilme becerilerini geliştirdiği saptanmıştır (*Cattel, 2001*). Ancak ergenlik dönemindeki gençlerin var olan boş

vakitlerini daha çok arkadaşları ile denetlenmeyen aktivitelerde geçirdikleri saptanmıştır (*Kiesner ve ark., 2003*). Çalışmamızda da benzer bir sonuca ulaşılmıştır (Tablo XVIII).

Ergenlik döneminde kalabalık, denetimden ve kontrolden uzak, yapılandırılmamış ortamlarda bulunmanın madde kullanımı için bir risk oluşturduğu bilinmektedir (*Ögel ve ark., 2007a; Unlu, 2009*). Çalışmamız kapsamında da bu tür bir etkenin özellikle alkol ve esrar kullanımını anlamlı bir düzeyde artırdığı saptanmıştır (Tablo XVIII).

Bu koşulları sağlayan bazı sosyal aktivitelere katılım ergenin maddeyi tanınmasına, kullanmasına ve maddeye istek duymasına neden olmakta, maddeyi bulmak ve tüketmek için uygun ortamı sağlayarak düzenli madde kullanımına yol açmaktadır (*Ögel ve ark., 2007a; Unlu, 2009*).

Yapılan araştırmalarda eğlence amaçlı araba kullanmanın, evde arkadaşlarla bir amaç olmaksızın oyalanmanın, eğlence mekânlarına gitmenin, ev partilerine katılmanın, zamanını sokak veya parklarda arkadaşlarla birlikte geçirmenin ve bilgisayar oyunları ile oynamanın madde kullanımı için risk teşkil ettiği bildirilmiştir (*Ögel ve ark., 2007a; Unlu, 2009*). Çalışmamız kapsamında da aktiviteleri gruplandırdığımızda eğlence temelli aktiviteler olarak nitelendirdiğimiz parti ve eğlence merkezlerine, klasik müzik dışındaki yerlere ve canlı müziğin olduğu yerlere gençlerin gitme sıklıkları arttıkça madde kullanım riskinin diğer gruplara göre daha fazla arttığı saptanmıştır (Tablo XL – XLII).

Çalışmamız kapsamında mekândan bağımsız yapılan aktiviteler içerisinde değerlendirilen gençlerin akşamları şehir merkezinde vakit geçirme sıklıkları arttıkça sigara ve alkol kullanma riskinin de anlamlı düzeyde arttığı saptanmıştır (Tablo XXX). *Miller ve Plant' in (2002)* yapmış oldukları bir çalışmada da, geceleri dışarıda vakit geçirmeye düzenli esrar kullanımını arasında pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olduklarının saptanmıştır.

Ülkemizde yapılan bir çalışmada internet kafeye gitme, bilgisayar oyunu oynama arasında anlamlı bir ilişki saptanmazken (*Özer, 1991*); bir çalışmada da madde kullanım riskini artırdığı saptanmıştır (*Ögel ve ark., 2007a*). Çalışma kapsamında zaman geçirmeye yönelik aktivitelerin (oyun salonlarına, internet kafeye, kafe/pastane ve fast-food yeme yerleri) sıklıkla yapılmasının madde kullanım riskini artırdığı saptanmıştır (Tablo XXXII – XXXV).

Gençlerin kültürel aktivitelere (müze/sanat galerisine, sinema, tiyatro ve klasik müzik konserlerine gitme) sıklıkla katılımlarının madde kullanım riskini oran olarak az da olsa artırdığı saptanmıştır. Buna karşın gençlerin bu tür etkinliklere kimlerle katıldıklarına göre bir karşılaştırma yapıldığında ise, ailesi ile bu tür etkinliklere katılan gençlerin birlikte katılma sıklık derecesi arttıkça madde kullanım riski azalırken; buna karşın benzer bir etkinliğe arkadaşlarıyla gitme sıklıkları arttıkça madde kullanım risklerinin de arttığı saptanmıştır (Tablo XII – XVII). Bazı araştırmalarda da benzer sonuçlarla karşılaşılmış ve yetişkin kontrolündeki faaliyetlerin madde kullanım riskini azalttığı saptanmıştır (*Gaughan, 2003; Lundborg, 2005*).

Elde edilen tüm bulgular, madde kullanım probleminin tek bir sebeple açıklanamayacağını, madde kullanım riskinin ergenlik döneminde gencin hayatında ortaya çıkmasında akran etkisinin, ailenin, gencin sosyal çevresinde yakın ve uzak çevresindeki kişilerin, okulun, vakit geçirdiği mekânların önemli etkilerinin olduğu ortaya konulmaktadır. Akran etkisinin hem literatürde yapılan çalışmalarda hem de kendi çalışmamızda madde kullanım riskini artırmada etkili olduğu; buna karşın bu riskin azalmasında ise aile ile birlikte geçirilen vaktin ve gencin bir yetişkin kontrolünde etkin bir şekilde kontrolünün önemli olduğu saptanmıştır.

Elde edilen verilerin, gençlerin madde kullanım riskinin azaltılmasına yönelik oluşturulacak birincil önleme çalışmalarına kaynak oluşturması, çalışmanın birincil amacıdır. Bu kapsamda yapılan literatür çalışmaları ve çalışmamız sonucunda elde edilen verilerle, üç basamaklı bir modelin, önleme çalışmalarında uygulanmasının madde kullanım riskini azaltacağı düşünülmektedir. Bu model çerçevesinde sunulan somut önerilerin 3. Uluslar arası Çocuk Sempozyumu Sonuç Bildirgesi (2011) ile de uyumlu olduğu gözlenmiştir. Bu üç basamaklı birincil önleme modeli:

1. *Farkındalık Artırıcı Çalışmalar:* Yapılan çalışmalarda da belirtildiği gibi gençlerin maddelerle ilgili ilk bilgileri kendi arkadaş çevrelerinden öğrendikleri ve var olan bu bilgilerin ise eksik ve yanlış olduğu ifade edilmektedir. Bu kapsamda gençlerin de kendi algı sistemlerinde bu maddelerin kullanımını normalleştirdiği ve kendi bulgularımızda da ortaya çıktığı gibi gençlerin kendi çevrelerinde bağımlılık yapıcı maddeleri deneyen arkadaş sayısının fazla olduğunu algıladığı saptanmıştır. Bu nedenle, gençlere yönelik, uzmanlar tarafından hazırlanacak farkındalık artırıcı çalışmalarla,

gençlerin madde kullanım problemiyle ilgili doğru bilgileri öğrenmeleri ve bu bilgilerin kalıcılığının artırılması sağlanabilecektir. Bu kapsamda gençlere yönelik hazırlanacak konferans faaliyetlerinin yanında tiyatro, broşür ve kitapçık dağıtımları, vakit geçirebilecekleri internet tabanlı oyun ve e-öğrenme videoları, afiş çalışmaları vd. gibi çalışmaların yürütülmesinin gençlerin doğru bilgilerle bilinç düzeylerinin artırılmasına hizmet verilebilir.

Bu tür faaliyetlerin farklı bir kısmında ise, ailenin, aile ile birlikte geçirilen vaktin ve aile kontrolünün, genel manada da gencin üzerinde yetişkin kontrolünün madde kullanım riskini azaltmada önemli olduğu çalışma bulgularımızda da karşımıza çıkmıştır. Bu manada ailelere ve yetişkinlere yönelik düzenlenecek konferans faaliyetlerinin de ailenin gençlere yönelik kontrol düzeylerini belirlemede etkili olacağı düşünülmektedir.

Aile ortamında erken çocukluk döneminden başlayarak çocuğun duygusal gelişiminin güçlendirilmesi, çocuğun madde kullanımına karşı direncinin artırılması ve sosyal becerilerinin geliştirilmesi amaçları doğrultusunda ailelerin desteklenmesi son derece önemlidir.

Gençlere ve yetişkinlere hazırlanacak olan sunum içeriklerinin de farklı formatlarda planlanmasının verilecek mesajı artırmada daha etkili olacağı düşünülmektedir.

Çalışmamızın birincil hedefi olan önleme çalışmalarına kaynaklık etmesine ek olarak ikincil hedefimiz de; sosyal bir problem olarak tanımlanan madde kullanım problemi kapsamında hazırlanacak önleme çalışmalarında, birçok

kurum ve STK' nın birlikte çalışmasına ve etkin bir mücadelenin ortaya konmasına katkıda bulunmaktır. Bu kapsamda illerde vali başkanlığında kurulan il koordinasyon kurullarının etkinleştirilerek yapılan önleme çalışmalarının etkin denetiminin ortaya konması sağlanabilecektir.

2. Davranış Değişikliği Oluşturmaya Yönelik Çalışmalar: Birinci basamakta yapılan çalışmaların tek başına bir davranış değişikliği oluşturmayacağından, buna ek olarak; önleme çalışmalarındaki amacın olumlu davranış değişikliklerinin ortaya konması olduğundan, ikinci basamakta çeşitli çalışmaların düzenlenmesinin madde kullanım riskini azaltacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda akran eğitimi ve sosyal aktiviteler şeklinde iki farklı çalışma planlanmıştır. Bunlar:

- a. *Akran Eğitimi Çalışması:* Yapılan literatür taramasıyla araştırma bulgularımız karşılaştırıldığında ergenlik sürecinde akran etkisinin önemli olduğu; buna karşın aile ile birlikte geçirilen vaktin ve aile kontrolünün de madde kullanım riskini önlemede önemli olduğu saptanmıştır. Bu veriler ışığında ergenlik dönemindeki gençlere yönelik hazırlanacak bir çalışmada gençlerin arkadaş çevresini yok sayıp sürekli ailesi ile vakit geçirmesini ve etkinliklere aileleriyle birlikte katılmalarını ifade etmenin tek başına yetersiz olacağı da bir gerçek olarak düşünülmektedir.

Bu kapsamda akran etkisini ve yetişkinin de madde kullanım riskini azaltmadaki etkisini göz ardı etmeden, gençlere yönelik bir akran eğitimi çalışması uygulanabilir. Bu çalışma kapsamında plot olarak belirlenecek bir bölgede bir okulda rehber öğretmenler tarafından her sınıftan gönüllülük

esasına göre arkadaşları tarafından sevilen, değerli görülen ve iletişimi iyi olan iki kişi belirlenerek okulda bir madde kullanımını önleme grubu oluşturulabilir. Bu gruba, bir yıl boyunca, verilecek kişisel becerileri artırıcı eğitimlerin (iletişim becerileri, hayır deme becerileri, öfke denetimi, problemle baş etme becerileri, madde kullanım problemi eğitimleri) yanında; gençlerin sosyal becerilerini artırıcı etkinlikler (İstanbulda ki tarihi yerlerin gezilmesi, üniversite ve çeşitli kurum ziyaretleri vd.) yetişkin kontrolünde ve farklı kurumlarla uygulanabilir. Bu süreçte yapılacak çalışmalarla gençlerin bireysel ve sosyal becerilerini artırarak başta kendilerini, sonrasında da kendi arkadaş çevrelerini bilinçlendirerek madde kullanım risklerinin azaltılmasına katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

b. *Sosyal Aktiviteler Çalışması:* İstanbul örneğinde ortaöğretim öğrenci sayısının fazla (641.038); buna karşın okul sayısının az olması (583) birçok yerde ikili öğretimin ön plana çıkartılmasını zorunlu kılmakta ve öğrencilerin okul dışındaki boş zamanlarını da artırmaktadır. Bu duruma yönelik etkin bir kontrol sağlanmadığında ise gençlerin madde kullanım riskleri de artmaktadır. Yetişkin kontrolünün madde kullanım riskini azaltmadaki etkisini artırma, gençlerin okulda daha fazla vakit geçirmelerini ve okula karşı ait olma davranışlarını da geliştirme adına gençlerin istedikleri kapsamda farklı alanlardaki kurs etkinliklerine (basketbol, voleybol, satranç, masa tenisi, takı tasarımı, ebru, tiyatro, dans vd.) katılmalarını sağlayıcı bir sosyal aktiviteler çalışması gerçekleştirilebilir. Ergenlerde yapılan çalışmalarda da, okula olan ait olma duygusunun artışının akademik başarıyı da artırdığı

gözlenmiştir. Tam tersi bir durumda ise; yani okulda yaygın şiddet davranışı gözleniyorsa okula ait olma duygusunda da bir düşme gözlenmiştir. Buna ek olarak, eğer çocuklarda ait olma ve kabul görme davranışı fazlaysa bu çocukların daha fazla arkadaşı ve çevresi ile ilişkileri olduğu gözlenmiştir (*Schaefer-McDaniel, 2004*). Dolaylı olarak bu sayede madde kullanım riskinin de azalacağı düşünülmektedir.

3. *Probleme Yönelik Uygulanacak Ölçüm Çalışmaları:* TUBİM Raporu' nda (2010) da ifade edildiği gibi madde kullanım problemini anlamaya yönelik ülkemizde çeşitli ölçüm çalışmalarının yapıldığı; ancak bu çalışmaların hem yerel boyutta kaldığı hem de yıllara göre karşılaştırılabilir olmadığı saptanmıştır. Bu kapsamda ülke geneline yönelik uygulanacak çalışmaların aynı zamanda yıllara göre tekrar edilmesi ve yurt dışındaki ülkelerle de karşılaştırılabilir olmasının, yapılacak önleme çalışmalarına öncülük edeceği, çalışmamız kapsamında da değerlendirilmiştir. Bu kapsamda elde edilecek verilerin farklı boyutlarının tartışılabilmesi ulusal ve uluslar arası farklı önleme organizasyonlarının düzenlenmesi de teşvik edilmelidir.

Çalışmamızın kapsamı küçük bir örneklemede uygulandığından İstanbul ve Türkiye geneline genelleştirmek mümkün değildir. 2011 yılında bu tür bir çalışmanın ülke genelinde madde kullanım risk haritalarının ortaya konabilmesi için ilk defa uygulanacağı ve bundan sonra da düzenli olarak devam edeceği belirtilmektedir (*TUBİM, 2011*).

Yapılacak ölçüm çalışmalarının tek başına risk haritalarının oluşturulmasında kullanılmayıp, ayrıca ilk iki basamakta uygulanacak birincil önleme

çalışmalarının başında ve sonunda da uygulanarak yapılan çalışmaların başarı düzeylerinin belirlenmesinde de kullanılmalıdır.

Yukarıda üç basamaklı olarak hazırlanacak bir modelin çalışmamız sonucu yapılan araştırmalar ve elde edilen bulgularla desteklenmesi ile madde kullanım riskini azaltmada etkili olacağı düşünülmektedir.

Önleme çalışmalarının yanında KOM Raporu' nda (2008) yapılan bir değerlendirmede gençlerin madde kullanımının ve satımının % 39 ile terk edilmiş park ve bahçelerde gerçekleştiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda aile ve yetişkin kontrolünün azaldığı gençlerde akran etkisinin arttığı düşünülmektedir. Bu anlamda bu tür yerlerin ıslah edilerek kültür merkezi, yetişkin kontrolünde ailelerin vakit geçirebilecekleri mekânlar haline dönüştürülmesinin yerel yönetimler tarafından sağlanmasının madde kullanım riskini de azaltacağı düşünülmektedir.

Yapılan çalışmalarda gençlerin var olan sosyal çevrelerinin yapılandırılmasıyla akademik başarısızlık, antisosyal tavırlar, intihar ve yasa dışı madde kötüye kullanımı arasında bir bağlantı bulunmuştur. Bu çerçevede gençlerin sosyal çevrelerinin yapılandırılmasının madde kullanım riskini de azaltacağı saptanmıştır (*Cattel, 2001; Mason ve ark., 2004; Unlu, 2009*). İl Milli Eğitim Müdürlüğü, yerel yönetimler ve STK' lar tarafından gençlerin okul içi ve dışında yetişkin kontrolünde vakit geçirecekleri gençlik merkezlerine, okul kulüplerine, sosyo-kültürel etkinliklere, gönüllülük temelli görevlere ve sanatsal aktivitelere katılmalarını sağlamanın madde kullanım riskini azaltacağı düşünülmektedir.

5. SONUÇ

Çalışmaya katılan öğrenciler demografik özelliklerine göre incelendiğinde, öğrencilerin cinsiyete göre dağılımlarının yakın olduğu, bağımlılık yapıcı madde türleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmış ve erkeklerin madde kullanım riskinin kızlara göre daha fazla olduğu gözlenmiştir. Benzer bir karşılaştırma yaş gruplarına göre de yapıldığında madde türleri ile yaş grupları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu kapsamda 18 – 19 yaş grubundakilerin 15 – 17 yaş grubundakilere göre madde kullanım riskinin daha fazla olduğu gözlenmiştir.

Gençlerin sadece % 5,3' ünün tek çocuk olduğu genel dağılımın ise 1 ve 2 kardeşe sahip olmak şeklinde olduğu gözlenmiştir. Büyük çoğunluğun ailesiyle birlikte yaşadığı, annenin ilkokul ve babanın da ortaokul mezunu olduğu gözlenmiştir. Gençlerin genel manada ekonomik durumlarını iyi olarak algıladıkları, annelerinin ev hanımı ve babaların da tam zamanlı bir işte çalıştıkları saptanmıştır.

Gençlerin arkadaşlarının madde kullanma düzeylerine yönelik algıları incelendiğinde % 70,5' inin sigara, % 59,4' ünün alkol ve % 16,5' inin de esrarı yaşamı boyunca en az bir kez denemiş olabileceğini düşündüğünü ifade etmiştir.

Gençlerin hafta içi ve sonu aileleriyle birlikte vakit geçirme sıklıklarının artmasının madde kullanım riskini de azalttığı gözlenmiştir. Ailesi ile birlikte vakit geçiren gençlerin bu esnada televizyon izleme, sinemaya ve tiyatroya gitme, iletişim kurma (konuşma), dışarıda dolaşma gibi etkinlikleri sıklıkla yapmalarının madde kullanım riskini azaltmada etkili olduğu saptanmıştır.

Gençlerin var olan boş vakitlerini arkadaşları ile birlikte geçirirken birlikte televizyon izleme, video/DVD izleme, sinemaya ve tiyatroya gitme, dışarıda vakit geçirme, yetişkinlerin bulunmadığı ortamlarda vakit geçirme gibi etkinliklerde bulunma sıklıklarının madde kullanım riskini de arttırdığı saptanmıştır.

Ailelerin gençler üzerindeki kontrollerinin gençlerin madde kullanım risklerine yönelik etkisi incelendiğinde; gençlerin madde kullanım riskinin azalmasında aile kontrolünün çok önemli bir yerinin olduğu saptanmıştır. Bu kapsamda gencin ev içerisinde ve dışında neler yapabileceğine yönelik kurallar koymasının, akşamları ne zaman evde olmasında dair kurallar koymasının, ailenin akşamları nerede ve kimlerle vakit geçirdiğini bilmesinin, ailenin arkadaş çevresini tanımasının ve arkadaş seçimini kontrol etmesinin, boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini kontrol etmesinin madde kullanım riskini de azalttığı saptanmıştır. Ayrıca ailenin gencin akşamları dışarıda vakit geçirirken kimlerle ve nerelerde vakit geçirdiğini bilmesinin madde kullanım riskini azaltmada diğer kontrol maddelerine göre daha etkili olduğu saptanmıştır. Bu kapsamda ifade edilen her iki kontrol

davranışının aileler tarafından uygulanmasının sigara, alkol, esrar ve uçucu maddelerin tümü için istatistikî olarak aralarında anlamlı bir ilişkinin oluştuğu saptanmıştır.

Gençlerin boş vakitlerinde vakit geçirdikleri yerlerin madde kullanım riskini ne düzeyde etkilediğine yönelik maddeler incelendiğinde genel manada anlamlı olan tüm maddelerin madde kullanım riskini arttırdığı saptanmıştır. Çalışmamız kapsamında gençlerin katıldıkları aktiviteleri gruplandırdığımızda eğlence temelli aktiviteler olarak nitelendirdiğimiz parti ve eğlence merkezlerine, klasik müzik dışındaki yerlere ve canlı müziğin olduğu yerlere gençlerin gitme sıklıkları arttıkça madde kullanım riskinin diğer gruplara göre daha fazla arttığı saptanmıştır.

6. ÖZET

Tüm dünyada olduğu gibi madde kullanım probleminin ülkemiz açısından da son yıllarda medyada yer alması ve yapılan araştırmalarla ciddi bir problem olarak nitelendirilmekte olduğu ifade edilmektedir. Bu kapsamda madde kullanım problemi ülkeler arasında bir gençlik problemi olarak algılanmakta ve sosyal bir bakış açısıyla çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çerçevede ergenlik dönemi madde kullanımı için risk taşıyan bir dönemdir. Bu dönemde içinde bulunulan ortam, çevresel etkenler, aile ve arkadaş özelliklerinin madde kullanımını belirleyebilecek etkenler olabileceği ileri sürülmektedir. Bu nedenle madde kullanım riskine etki eden faktörlerin ortaya konması madde kullanımının önlenmesine yönelik çalışmaların temelini oluşturur. Ülkemizde henüz ülke genelini ölçücü 15 – 65 yaş aralığındaki madde kullanım riskini ortaya koyacak çalışmalar olmadığından bu tür etken faktörlerin belirlenmesi ve buna yönelik önleme çalışmalarının dizayn edilmesi etkin bir şekilde gerçekleştirilememektedir. Bu durum araştırmamız kapsamında da ortaya konmuş ve bu ihtiyacı giderme adına bu tür ölçüm çalışmalarının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Bu çalışma ile ülke genelinde yapılan çalışmalar derlenmiş, madde kullanım riskini açıklamadaki ortaya konan teoriler uluslar arası boyuttaki çalışmalarıyla belirtilmiş ve madde kullanım problemi sosyal sermaye kavramı çerçevesinde incelenerek veriler ışığında tartışılmıştır. Bu tartışma sonucunda da birincil bir önleme modeli ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında hazırlanan anket uygulaması İstanbul Bayrampaşa ilçesindeki beş farklı lisede okulların rehber öğretmenlerinin destekleriyle sınıflara gruplar halinde uygulanmıştır.

Araştırma bulgularına göre, madde kullanım probleminin açıklanmasında gençlerin aileleri ve arkadaşlarıyla geçirdikleri vaktin sıklığının, katıldıkları sosyal etkinliklerin ve aile kontrolünün önemli olduğu ve madde kullanımı ile aralarında anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Ayrıca cinsiyet ve yaş faktörleri ile gençlerin madde kullanım düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Madde kullanım probleminin açıklanmasında ortaya konulan bulguların problemin anlaşılması ve hazırlanacak birincil önleme çalışmaları için önemli bilgiler vereceği düşünülmektedir.

7. SUMMARY

Substance use is a critical issue for our country like all over world, because it has many adverse consequences on individuals, society and government. Most of the research in this area and media suggest that substance use is a widespread social problem for our country.

Substance use is a widespread Social problem, especially for youth in the countries and to prevent youth from using substance, many researches have been done in perspective of society.

So, there for the study revealed that adolescence has an impact on youth substance use. Social structure has an impact on youth behavior. Each dimension of their interaction types however has different effects on substance use. The variation relies upon peer influence, family attachment, surrounding youth activities have significant impact on using substance. The study also aims to prevent using substance by demonstrating factors of substance use problem.

His noticed that, we have not done any research yet in our country to investigate the risk of use aged 15 – 65 there for factors of substance use cannot be analyzed and so we don't have detailed information about factors of substance use and solutions to prevent substance use. Little is known about the risking of substance use, the study aims to investigate this problem so it is so important research that the results may provide inferences about the effectiveness of the measurement of the research.

By the contribution of the research, many research which are done generally in the our country, are organized and the study makes suggestions about how youth substance use can be reduced and what kind of policy and program implementations are more effective in responding to substance use.

In particular, the study identifies how social capital plays an important role in this problem. The results show primary prevention program. During the research, groups of students answer the public surveys in five different high schools by contributing of guidance counselor in Bayrampasa, IST.

The study finding show that activities, peer influence and family attachment are important to prevent using substance use and so there is a significance relationship between youth substance use and factor gender and age. Studying youth substance use will provide substantial contribution to the understanding of the problem and therefore besides academic contribution it will provide solutions to prevent substance use.

8. KAYNAKLAR

Abar, C., & Turrisi, R. (2008). How important are parents during the college years? A longitudinal perspective of indirect influences parents yield on their college teens' alcohol use. *Addictive Behaviors*, 33, 1360-1368.

Aksu, A. (2002). Lise Öğrencilerinde Psikoaktif Madde Kullanımı ve Şiddet Davranışı. Uzmanlık Tezi, Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi, Elazığ.

Alexander, C., Piazza, M., Mekos, D., & Valente, T. (2001). Peers, schools, and adolescent cigarette smoking. *J Adolesc Health*, 29 (1), 22-30.

Babuna, C. ve Bayhan, N. (2009). Uyuşturucu bağımlılık afeti ve sorunları. Karakutu Yayınları, İstanbul.

Baskak, B. ve Öneş, U. (2010). Sosyal sermaye ve psikiyatri; güven ve karşılıklılık üzerine. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 47, 252 – 9.

Bellair, P. E. (1997). Social interaction and community crime: Examining the importance of neighbor networks. *Criminology*, 35(4), 677-703.

Bolin, K., Lindgren, B., Lindström, M., & Nystedt, P. (2003). Investments in social capital-implications of social interactions for the production of health. *Social Science & Medicine*, 56(12), 2379-2390.

Borsari, B., & Carey, K. (2001). Peer influences on college drinking: A review of the research. *Journal of Substance Abuse*, 13(4), 391-424.

Bryk, A. S., & Rollow, S. G. (1993). The Chicago experiment: The potential and reality of reform. *Equity and Choice*, 9 (3), 22-32.

Buysse, W. H. (1997). Behaviour problems and relationships with family and peers during adolescence. *Journal of Adolescence*, 20(6), 645-659.

Catalano, R., Haggerty, K., Oesterle, S., Fleming, C., & Hawkins, J. (2004). The importance of bonding to school for healthy development: Findings from the social development research group. *Journal of School Health*, 74(7), 252-261.

Cattell, V. (2001). Poor people, poor places, and poor health: the mediating role of social networks and social capital. *Social Science & Medicine*, 52(10), 1501-1516.

Chuang, Y., & Chuang, K. (2008). Gender differences in relationships between social capital and individual smoking and drinking behavior in Taiwan. *Social Science & Medicine*, 67, 1321-1330.

Coleman, J. S. (1987). Families and Schools. *Educational Researcher*, 16(6), 32.

Coleman, J. S. (1990). How worksite schools and other schools reforms can generate social capital: An interview with James Coleman. *American Federation of Teachers*, 14(2), 35-45.

Coleman, J. S. (1994). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology, Supplement*, 94, S95-120.

Cotterell, J. (1996). *Social networks and social influences in adolescence*. Newyork: Routledge.

Croll, P. (2004). Families, social capital and educational outcomes. *British Journal of Educational Studies*, 52(4), 390-416.

de Vries, H., Candel, M., Engels, R., & Mercken, L. (2006). Challenges to the peer influence paradigm: results for 12-13 year olds from six European countries from the European Smoking Prevention Framework Approach study. *Tobacco Control*, 15(2), 83-89.

Degirmencioglu, S., Urberg, K., Tolson, J., & Richard, P. (1998). Adolescent friendship networks: Continuity and change over the school year. *Merrill-Palmer Quarterly*, 44(3), 313-337.

Delikaya, H. (1999). Ankara Şehir Merkezinde Bulunan Beş Lisedeki Öğrencilerin Sigara ve Alkollü İçki Kullanma Durumları. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Demirhan, H. (1999). Denizli İli Tavas İlçe Merkezinde Yer Alan Orta Öğrenim Öğrencilerinde Sigara, Alkol ve Uçucu Madde Kullanımı. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Denizli.

Dika, S. L., & Singh, K. (2002). Applications of social capital in educational literature: A critical synthesis. *Review of Educational Research*, 72(1), 31-60.

Dishion, T. J., & Medici Skaggs, N. (2000). An ecological analysis of monthly "bursts" in early adolescent substance use. *Appl. Dev. Sci.*, 4, 89-97.

Donohew, R., Hoyle, R., Clayton, R., Skinner, W., Colon, S., & Rice, R. (1999). Sensation seeking and drug use by adolescents and their friends: Models for marijuana and alcohol. *Journal of Studies on Alcohol*, 60(5), 622-631.

Edwards, R., Franklin, J., & Holland, J. (2003). *Families and social capital: Exploring the issues*. London: South Bank University.

Ennett, S. T., Bailey, S. L., & Federman, E. B. (1999). Social network characteristics associated with risky behaviors among runaway and homeless youth. *Journal of Health and Social Behavior*, 40(1), 63-78.

Ennett, S. T., Bauman, K., Hussong, A., Faris, R., Foshee, V., Cai, L., et al. (2006). The peer context of adolescent substance use: Findings from social network analysis. *Journal of Research on Adolescence*, 16(2), 159-186.

Erdem, G., Eke, C. Y., Ögel, K., Taner, S. (2006). Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*, 7(3), 111 – 116.

Erselcan, F. (2009). Disiplinler arası ortak bir çalışma alanı olarak sosyal sermaye. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35 (2), 248 – 256.

Ferguson, K. M. (2006). Social capital and children's wellbeing: A critical synthesis of the international social capital literature. *International Journal of Social Welfare*, 15(1), 2-18.

Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125.

Gaughan, M. (2003). Predisposition and pressure: mutual influence and adolescent drunkenness. *Connections, 25*(2), 17-31.

Gatti, U., & Tremblay, R. (2007). Social capital and aggressive behavior. *European Journal on Criminal Policy and Research, 13*(3), 235-249.

Gordon, R., Lahey, B., Kawai, E., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., & Farrington, D. (2004). Antisocial behavior and youth gang membership: Selection and socialization. *Criminology, 42*(1), 55-88.

Guo, G., Elder, G. H., Cai, T., & Hamilton, N. (2008). Gene-environment interactions: Peers' alcohol use moderates genetic contribution to adolescent drinking behavior. *Social Science Research*.

Hall, J., & Valente, T. (2007). Adolescent smoking networks: The effects of influence and selection on future smoking. *Addictive Behaviors, 32*(12), 3054-3059.

Halpern, D. (2005). *Social capital*: Polity Malden, MA.

Hanish, L., Barcelo, H., Martin, C., Fabes, R., Holmwall, J., & Palermo, F. (2007). Using the Q-Connectivity method to study frequency of interaction with multiple peer triads: Do preschoolers' peer group interactions at school relate to academic skills? *New Directions for Adult and Continuing Education, 2007*(118), 16.

Hoffman, B., Sussman, S., Unger, J., & Valente, T. (2006). Peer influences on adolescent cigarette smoking: A theoretical review of the literature. *Substance Use & Misuse, 41*(1), 103-155.

Horvat, E. M. N., Weininger, E. B., & Lareau, A. (2003). From social ties to social capital: Class differences in the relations between schools and parent networks. *American Educational Research Journal*, 40(2), 319-351.

Johnson, B., Jang, S., Li, S., & Larson, D. (2000). The 'invisible institution' and black youth crime: The church as an agency of local social control. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(4), 479-498.

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (2009). *KOM 2008 Raporu*. <http://www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?id=12&BKey=60> (erişim tarihi: 01.01. 2011)

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (2010). *KOM 2009 Raporu*. <http://www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?id=12&BKey=61> (erişim tarihi: 01.01. 2011)

Kalyoncu, A. (2010). *Plastik düşler: bağımlılık hakkında gerçekler, yeni bilgiler, yeni tedaviler, yeni umutlar...* 2. Baskı, Kapital, İstanbul.

Kırcan, S.(2006). The Relationship Between Peer Pressure, Internal Versus External Locus Of Control And Adolescent Substance Use. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi.

Kiesner, J., Poulin, F., & Nicotra, E. (2003). Peer relations across contexts: Individual-network homophily and network inclusion in and after school. *Child Development*, 74(5), 1328-1343.

Kirke, D. (2004). Chain reactions in adolescents' cigarette, alcohol and drug use: similarity through peer influence or the patterning of ties in peer networks? *Social Networks*, 26(1), 3-28.

Korkut, F. (2004). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. Anı Yayıncılık, İstanbul.

Lindström, M., Hanson, B., & Östergren, P. (2001). Socioeconomic differences in leisure-time physical activity: The role of social participation and social capital in shaping health related behaviour. *Social Science & Medicine*, 52(3), 441-451.

Lindström, M. (2004). Social capital, the miniaturisation of community and self-reported global and psychological health. *Social Science & Medicine*, 59, 595–607.

Lundborg, P. (2005). Social capital and substance use among Swedish adolescents-an explorative study. *Social Science & Medicine*, 61(6), 1151-1158.

Lundborg, P. (2006). Having the wrong friends? Peer effects in adolescent substance use. *Journal of Health Economics*, 25(2), 214-233.

Mason, M., Cheung, I., & Walker, L. (2004). Substance use, social networks, and the geography of urban adolescents. *Substance Use & Misuse*, 39(10), 1751-1777.

Mercken, L., Candel, M., Willems, P., & Vries, H. d. (2007). Disentangling social selection and social influence effects on adolescent smoking: the importance of reciprocity in friendships. *Addiction*, 102(9), 1483-1492.

Miller P, Plant M. (2002). Heavy cannabis use among UK teenagers: An exploration. *Drug Alcohol Depend*, 65, 235-242.

Morrow, V. (1999a). Conceptualising social capital in relation to the well-being of children and young people: a critical review. *The Sociological Review*, 47(4), 744-765.

Morrow, V. (1999b). *Searching for social capital in children's accounts of neighborhood and networks: A preliminary analysis*. Paper presented at the LSE Gender Institute Discussion Paper.

Morrow, V. (2001). Young people's explanation and experiences of social exclusion: Retrieving Bourdieu's concept of social capital. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 21(4/5/6), 37-63.

Morrow, V. (2004). Children's 'social capital': implications for health and well-being. *Health Education*, 104(4), 211-225.

Mowbray, C., Bybee, D., Hollingsworth, L., Goodkind, S., & Oyserman, D. (2005). Living arrangements and social support: Effects on the well-being of mothers with mental illness. *Social Work Research*, 29(1), 41-56.

Müderrişoğlu, S. (2008). Madde Kullanımını Önleme Stratejileri ve Üniversite Öğrencilerine Yönelik Önleme Programı. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

Office of Applied Studies (2009a). Cigar use among young adults aged 18 to 25. *NSDUH Report*. Retrieved from <http://www.oas.samhsa.gov/2k9/cigars/cigars.pdf>

Office of Applied Studies (2009b). Marijuana use and perceived risk of use among adolescents: 2002 to 2007. *NSDUH Report Series H-34. SMA 08-4343*. Retrieved

Ögel, K., Tamar D.Ü. (1996). Öğrenci Anketi Bulguları, AMATEM-Özel Okullar Derneği, Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık Okul Eğitim Paketi.

Ögel, K.,Tamar, D., Evren, C., Çakmak, D. (2000). İstanbul’da lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı, *Klinik Psikiyatri Dergisi*.

Ögel, K.,Tamar, D., Evren, C. (2001). Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türkiye Psikiyatri Dergisi*, 15 (2), 112 – 118.

Ögel, K., Çorapçıoğlu, A. ve Sır, A. (2004). İstanbul’da lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı, *Klinik Psikiyatri Dergisi*.

Ögel, K. (2005). Madde kullanım bozuklukları epidemiyolojisi. *Türkiye Klinikleri Dâhili Tıp Bilimleri Dergisi*, 1(47).

Ögel, K., Ermağan, E., Eke C.Y., Taner, S. (2007a). Madde deneyen ve denemeyen ergenlerde sosyal aktivitelere katılım: İstanbul örnekleme. *Bağımlılık Dergisi*, 8(1), 18 – 23.

Ögel, K., Akço, S., Aksoy, A., Dönmez, E., Yılmazçetin, C.E., Erdoğan, N., Erol, B., vd. (2007b). *Riskli davranışlar gösteren çocuk ve ergenler: alanda çalışanlar için bilgiler*. Ajans Plaza, İstanbul.

Özkan, A. (2002). Adana İl Merkezinde Bulunan Liselerde Okuyan Öğrencilerde Alkol ve Uyuşturucu Yatkinliğinin Araştırılması. Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adana.

Payne, A. A., Gottfredson, D., & Gottfredson, G. (2003). Schools as communities: The relationships among communal school organization, student bonding, and school disorder. *Criminology*, *41*(3), 749-778.

Pearson, M., & Michell, L. (2000). Smoke rings: Social network analysis of friendship groups, smoking and drug-taking. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, *7*(1), 21-37.

Pearson, M., & West, P. (2003). Drifting smoke rings: social network analysis and Markov processes in a longitudinal study of friendship groups and risk taking. *Connections*, *25*(2), 59-76.

Pearson, M., Steglich, C., & Snijders, T. (2006). Homophily and assimilation among sport-active adolescent substance users. *Connections*, *27*(1), 51-67.

Poelen, E. A. P., Engels, R., Van Der Vorst, H., Scholte, R. H. J., & Vermulst, A. A. (2007). Best friends and alcohol consumption in adolescence: A within-family analysis. *Drug and Alcohol Dependence*, *88*(2-3), 163-173.

Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Shuster.

Rice, R. E., Donohew, L., & Clayton, R. (2003). Peer network, sensation seeking, and drug use among junior and senior high school students. *Connections*, *25*(2), 32-58.

Schaefer-McDaniel, N. J. (2004). Conceptualizing social capital among young people: Toward a new theory. *Children, Youth and Environments*, *14*(1), 140-150.

Simons-Morton, B., & Chen, R. (2006). Over time relationships between early adolescent and peer substance use. *Addictive Behaviors*, 31(7), 1211-1223.

Tarhan, N. ve Nurmedov, S. (2011). *Bağımlılık: sanal veya gerçek*. Timaş Yayınları, İstanbul.

Terzi, Karataş C.(2009). Ergenlerde Saldırganlığın Madde Bağımlılığı ve Diğer Değişkenlere Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi (2011). TUBİM 2010 Raporu. http://www.tubim.gov.tr/Dosyalar/Raporlar/emcdda_2010_tr.pdf (erişim tarihi: 01.01. 2011)

Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi (2010). TUBİM 2009 Raporu. http://www.tubim.gov.tr/Dosyalar/Raporlar/emcdda_2009_tr.pdf (erişim tarihi: 01.01. 2011)

UNODC, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (2004). Madde kullanımı üzerine ulusal değerlendirme çalışması: 6 büyük ilde elde edilen sonuçlar. Türkiye Proje Ofisi, Ankara.

Uluğ, B. (1998). Madde Bağımlılığı Epidemiyolojisi, Alkol ve Alkol Dışı Madde Bağımlılığı, Editör: Dilbaz, N. Ankara: Mutludoğan Matbaacılık.

Unlu, A. (2009). The Impact Of Social Capital On Youth Substance Use, Doctoral Program, University of Central Florida, Orlando, Florida.

Urberg, K., Degirmencioglu, S., & Pilgrim, C. (1997). Close friend and group influence on adolescent cigarette smoking and alcohol use. *Developmental Psychology, 33*(5), 834-844.

Urberg, K., Luo, Q., Pilgrim, C., & Degirmencioglu, S. (2003). A two-stage model of peer influence in adolescent substance use: individual and relationship-specific differences in susceptibility to influence. *Addictive Behaviors, 28*(7), 1243-1256.

3. Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Uluslar arası Sempozyumu. (2011). 2011 Sonuç Bildirgesi. <http://www.cocuksempozyumu.info/> adlı adresten alınmıştır.

Valente, T. W., Hoffman, B. R., Ritt-Olson, A., Lichtman, K., & Johnson, C. A. (2003). Effects of a social network method for group assignment strategies on peer-led tobacco prevention programs in schools. *American Journal of Public Health, 93*(11), 1837-1843.

Valente, T., Gallaher, P., & Mouttapa, M. (2004). Using social networks to understand and prevent substance use: A transdisciplinary perspective. *Substance Use & Misuse, 39*(10), 1685-1712.

Van Voorhis, F. L. (2003). Interactive homework in middle school: Effects on family involvement and science achievement. *The Journal of Educational Research, 96*(6), 323-338.

Vander Ven, T. M., Cullen, F. T., Carrozza, M. A., & Wright, J. P. (2001). Home alone: The impact of maternal employment on delinquency. *Social Problems, 48*(2), 236-257.

Wen, M., Heather Van Duker, B. S., & Olson, L. M. (2008). Social contexts of regular smoking in adolescence: Towards a multidimensional ecological model. *Journal of Adolescence*.

Winstanley, E. L., Steinwachs, D. M., Ensminger, M. E., Latkin, C. A., Stitzer, M. L., & Olsen, Y. (2008). The association of self-reported neighborhood disorganization and social capital with adolescent alcohol and drug Use, dependence, and access to treatment. *Drug and Alcohol Dependence*, 92(1-3), 173-182.

Yaprak, G. (2006). İlköğretim İkinci Kademe Çocuklarında Psikoaktif Madde Kullanımına İlişkin Semptomlara Sahip Olma Düzeyi ve Okul Başarısı (Risk Altındaki Çocukların Madde Kullanımını Önlemeye İlişkin Eğitim Programı Önerisi). Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Yavuz, C. (2003). Zonguldak Lise Öğrencilerinin Sigara Kullanım Sıklığı ve Sigara Kullanımını Etkileyen Faktörler. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Yazman, Ü. (1995). Lise Gençliğinin Psikoaktif Maddelere Bakışı ve Kullanım Oranlarının Türkiye – İstanbul Örneği ile İncelenmesi. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, İstanbul.

Zolotor, A. J., & Runyan, D. K. (2006). Social capital, family violence, and neglect. *Pediatrics*, 117(6), e1124 - e1131.

9. EKLER

Öğrenci Anket Formu

ÖĞRENCİ ANKETİ¹

Başlamadan önce lütfen şunları okuyunuz:

Bu anket, sizin yaş grubunuzdaki gençlerin alkol, madde ve tütün kullanımı konusundaki düşüncelerinizi anlamayı amaçlayan bir araştırma için hazırlanmıştır. Benzeri araştırmalar yurt dışında olduğu gibi ülkemizdeki birçok okulda da uygulanmaktadır. Sizin sınıfınız bu çalışmada yer almak üzere rastgele seçilen sınıflardan biridir.

Bu ankette isminiz ya da kimliğinizle ilgili hiçbir bilgi yer almayacaktır. Yanıtlarınız kesinlikle gizli tutulacaktır. Bu ankette, DOĞRU ya da YANLIŞ yanıtlar yoktur. Eğer herhangi bir sorunuz olursa, lütfen anket uygulayıcısından yardım isteyiniz.

Çalışmaya katıldığınız için teşekkürler.

---

¹ Araştırma kapsamında kullanılan anketin madde sayısı 51 maddeden oluşmaktadır. Ancak burada sadece tez kapsamında kullanılan değişkenlere yer verilmiştir.

1. Cinsiyetiniz nedir ?

- 1 Erkek
 2 Kız

2. Yaşınız ? (Yalnızca BİR şıkkı işaretleyiniz.)

- 1 15
 2 16
 3 17
 4 18
 5 19

3. Kaçınıcı sınıftasınız? (Yalnızca BİR şıkkı işaretleyiniz.)

- 1 9. sınıf
 2 10. sınıf
 3 11.sınıf
 4 12.sınıf

4. Kimlerle aynı evde yaşıyorsunuz? (Yalnızca BİR şıkkı işaretleyiniz.)

- 1 Annem ve babamla
 2 Babam olmadan annemle
 3 Annem olmadan babamla
 4 Annem ve üvey babamla
 5 Babam ve üvey annemle
 6 Yalnız
 7 Akraba
 8 Büyükbaba-büyükanne
 9 Yurt-pansiyon
 10 Diğer

5. Kendiniz dahil kaç kardeşsiniz? (Yalnızca BİR şıkkı işaretleyiniz.)

- 1 Tek çocuğum
 2 2 Kardeşiz
 3 3 Kardeşiz
 4 4 Kardeşiz
 5 5 ve daha fazla kardeşiz

6. **Anne ve Babanızın eğitim durumu nedir?** (Eğer sizi üvey anne veya babanız yetiştirdiyse onun için yanıtlayınız. Yalnızca bir şıkkı işaretleyiniz.)

Anne

Baba

- 1 Okur – yazar değil.
- 2 İlkokul terk / Okur yazar
- 3 İlkokul mezunu
- 4 Ortaokul terk
- 5 Ortaokul mezunu
- 6 Lise terk
- 7 Lise mezunu
- 8 Üniversiteden terk
- 9 Üniversite mezunu
- 10 Bilmiyorum

- 1 Okur – yazar değil.
- 2 İlkokul terk / Okur yazar
- 3 İlkokul mezunu
- 4 Ortaokul terk
- 5 Ortaokul mezunu
- 6 Lise terk
- 7 Lise mezunu
- 8 Üniversiteden terk
- 9 Üniversite mezunu
- 10 Bilmiyorum

7. **Annelerinizin evin dışarısında çalışıyor mu?** (Yalnızca bir şıkkı işaretleyiniz.)

- 1 Annem ev hanımı
- 2 Annem evin dışarısında yarı zamanlı çalışıyor
- 3 Annem evin dışarısında tam zamanlı olarak çalışıyor
- 4 Annem şuan işsiz
- 5 Annem çalışamaz durumda
- 6 Annem emekli
- 7 Annem öğrenci
- 8 Bilmiyorum/ yukarıdaki seçeneklerin hiçbiri uymuyor

8. **Babanızın evin dışarısında çalışıyor mu ?** (Yalnızca bir şıkkı işaretleyiniz.)

- 1 Babam evde çalışıyor (ev işlerini yapıyor)
- 2 Babam ev dışında yarı zamanlı çalışıyor
- 3 Babam ev dışında tam zamanlı olarak çalışıyor
- 4 Babam şuan işsiz
- 5 Babam çalışamaz durumda
- 6 Babam emekli, çalışmıyor.
- 7 Babam öğrenci
- 8 Bilmiyorum/ yukarıdaki seçeneklerin hiçbiri uymuyor

11. **Çevrenizdeki diğer AİLELERE kıyasla, kendi ailenizin ekonomik durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?** (Yalnızca BİR şıkkı işaretleyiniz)

- 1 Çok iyi
- 2 Oldukça iyi

- 3 Biraz iyi
 4 Diğerleri kadar iyi
 5 Biraz kötü
 6 Oldukça kötü
 7 Çok kötü

15. Aşağıdaki ifadeler size ne kadar uymaktadır? (Her kategoriden BİR seçeneği işaretleyiniz.)

	hiç	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	her zaman
a) Hafta içi okuldan sonra olan vaktimi ebeveynlerimle geçiririm	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
b) Hafta sonlarımı ebeveynlerimle geçiririm	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

16. Aşağıdaki faaliyetleri AİLENİZLE birlikte ne sıklıkta yaparsınız? (Her kategoriden BİR seçeneği işaretleyiniz.)

	Hiç	Nadiren	Bazen	Sıklıkla
a) Televizyon izlemek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
b) Video/DVD izlemek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
c) Sinemaya ya da tiyatroya gitmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
d) Spor ya da açık hava aktiviteleri yapmak	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
e) Bilgisayar oyunları oynamak	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
f) Birbirimizle konuşmak	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
g) Gezip dolaşmak	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

17. Aşağıdaki faaliyetleri ARKADAŞLARINIZLA ne sıklıkta yaparsınız? (Her kategoriden BİR seçeneği işaretleyiniz.)

	Hiç	Nadiren	Bazen	Sıklıkla
a)Televizyon izlemek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
b)Video izlemek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
c) Sinemaya ya da tiyatroya gitmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
d) Spor ya da açık hava aktiviteleri yapmak	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
e)Bilgisayar oyunları oynamak	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

- f) Birbirimizle konuşmak 1 2 3 4
- g) Gezip dolaşmak 1 2 3 4

18. Aşağıdaki ifadeler sizin durumunuza ne kadar uymaktadır? (Her kategoriden BİR seçeneği işaretleyiniz.)

	Benim durumuma tamamen uyuyor	Benim durumuma oldukça uyuyor	Benim durumuma pek uyumuyor	Benim durumuma hiç uyumuyor
a) Ebeveynim için derslerimde başarılı olmam önemlidir.	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
b) Ebeveynim evde NELER yapabileceğime dair kesin kurallar koyar	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
c) Ebeveynim evin DIŞINDA neler yapabileceğime dair kesin kurallar koyar	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
d) Ebeveynim akşamları NE ZAMAN evde olmam gerektiğine dair kesin kurallar koyar	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
e) Ebeveynim akşamları KİMLERLE olduğumu bilir	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
f) Ebeveynim akşamları NEREDE olduğumu bilir	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
g) Ebeveynim arkadaşlarımı tanır	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
h) Ebeveynim arkadaşlarımın ebeveynini tanır	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
i) Ebeveynim sıklıkla arkadaşlarımın ebeveyniyle sohbet eder.	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
j) Ebeveynim ve arkadaşlarımın ebeveyni bazen sohbet etmek için buluşurlar.	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
k) Ebeveynim boş zamanlarımı değerlendirme ve eğlence zamanlarımda neler yaptığımı takip eder.	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
l) Ebeveynim televizyon/video izleme süremi kontrol eder	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
m) Ebeveynim ödevlerimi yapıp yapmadığımı kontrol eder	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
n) Ebeveynim arkadaş seçimimi kontrol eder	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
o) Ebeveynim bilgisayar oyunları oynama ve İnternette vakit geçirme süremi kontrol eder	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

28. Hayatınız boyunca kaç kez sigara içtiniz? (Yalnızca BİR seçeneği işaretleyiniz)

Hiç 1-2 kez 3-5 kez 6-9 kez 10-19 kez 20-39 kez 40 kez ya da daha fazla
1 2 3 4 5 6 7

31. Herhangi türde bir alkollü içkiyi ne sıklıkta içtiniz? (Her kategoriden BİR seçeneği işaretleyiniz.)

	Alkol kullanmam	1-2 kez	3-5 kez	6-9 kez	10-19 kez	20-39 kez	40 kez ve fazla
a) Hayatınızda	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
b) Son 12 ay içinde	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
c) Son 30 gün içinde	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7

34. Kaç kez (eğer kullandıysanız) marihuana yada esrar (ot) kullandınız? (Her satırda BİR seçeneği işaretleyiniz.)

	Alkol kullanmam	1-2 kez	3-5 kez	6-9 kez	10-19 kez	20-39 kez	40 kez ve fazla
a) Hayatınızda	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
b) Son 12 ay içinde	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
c) Son 30 gün içinde	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7

37. Yaşamınız boyunca (eğer kullandıysanız) aşağıdaki maddelerden hangisini kaç kez kullandınız ? (Her satırda BİR seçeneği işaretleyiniz.)

	Hiç	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40 ve fazla
a) Sakinleştirici ve Sedatif (Doktor reçetesi olmadan)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
b) Amfetaminler (Speed, uyarıcı)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
c) LSD(Asit) yada başka bir halüsilojen (Hayal gördürücü)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
d) Krek (Crack)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
e) Kokain	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
f) Relevin	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7
g) Eroin (eyç)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7

- h) Ekstazi (E,x) 1 2 3 4 5 6 7
- i) Sihirli Mantarlar
(Magic mushrooms) 1 2 3 4 5 6 7
- j) Kas Geliştirici
(Anabolik Steroidler) 1 2 3 4 5 6 7

51. Aşağıdaki aktiviteleri ne sıklıkta yapıyorsunuz? (HER kategoriden BİR seçeneği işaretleyiniz.)

	Hiç	Yılda Birkaç	Ayda birkaç	Haftada 1-2 kez	Haftada 3 ve fazla
a) Yetişkinlerin bulunmadığı bir ortamda arkadaşlarla vakit geçirmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
b) Sinemaya gitmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
c) Kafe/pastaneye gitmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
d) Dışarıda gezinmek ve mağazalara göz atmak	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
e) Hafta sonları ya da akşamları şehir merkezinde vakit geçirmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
f) Bir alışveriş merkezinde vakit geçirmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
g) Bir partiye/eğlenceye gitmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
h) Bir fast-food restoranına gitmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
i) El sanatları, dikiş ya da giysi tasarımı	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
j) Oyun salonlarına gitmek (Bilardo, langırt, masa tenisi vb.)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
k) Kütüphaneye gitmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
l) Klasik müzik konserlerine gitmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
m) Klasik müzik konserleri dışındaki konserlere gitmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
n) Canlı müzik olan eğlencelere gitmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
o) Müze ya da sanat galerilerine gitmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
p) İnternet kafeye gitmek	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

ANKETİMİZE KATILDIĞINIZ İÇİN ÇOK TEŞEKKÜR EDERİZ...

“Lütfen Anket Kitapçığımı Düzenli Bir Şekilde Öğretmeninize Veriniz. Anket Kitapçıklarının Tamamı İstatistik Programına Aktarıldıktan Sonra İmha Edilecektir .”